

Onze Taal. Jaargang 30

bron

Onze Taal. Jaargang 30. Genootschap Onze Taal, Den Haag 1961

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_taa014196101_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

[Nummer 1]

Het congres

U vindt in dit nummer de tekst van de inleidingen die tijdens ons congres van de 22e oktober 1960 te Scheveningen zijn gehouden. Als onderwerp hadden wij gekozen: *de taal in het openbare leven*. In het bijzonder over twee vormen van taalgebruik, dat van de ambtelijke wereld en dat van het bedrijfsleven, heeft men van gedachten gewisseld. Een beschouwing over de taal als communicatiemiddel ging vooraf; ten slotte werd een inleiding gewijd aan de taak van de overheid inzake de Nederlandse taal.

Voor degenen die op het congres aanwezig zijn geweest, is er geen twijfel mogelijk: dit derde nationale congres is een succes geweest, zoals ook het eerste (Amsterdam 1955) en het tweede (Scheveningen 1958). Bijna achthonderd mensen uit alle streken van ons land en uit zeer uiteenlopende beroepen waren aanwezig.

Aan congressen is de laatste jaren geen gebrek, zo schreven wij drie maanden geleden. Specialisten komen bijeen om hun vakproblemen te bespreken; men ontmoet elkaar in de zalen en in de wandelgangen om nieuwe contacten te scheppen en oude te vernieuwen. Een congres van Onze Taal is echter geen congres van vakspecialisten; het verzamelt mensen voor wie het vraagstuk van een juist taalgebruik van grote betekenis is in hun leven.

Meer dan eens hebben wij betoogd dat er een groot gevaar schuilt achter ons streven naar taalverbetering, nl. verstarring, betweterigheid, hatelijke kritiek op hoe anderen het zeggen, zonder daar zelf iets beters tegenover te kunnen stellen. Het grote voordeel van een genootschap als het onze is dat het is samengesteld uit mensen van zo uiteenlopende beroepen, mensen die ieder in hun eigen vak een verzorgd taalgebruik wensen en dit niet zozeer ter wille van de taal als wel ter wille van de zaak die zij dienen en het publiek dat zij beogen te bereiken. Ons werk kan alleen maar vruchtbaar zijn als wij bekendheid krijgen in zo *verschillend* mogelijke lagen van ons volk. Wij geloven niet dat wij het moeten hebben van wat men zo vaagweg 'het grote publiek' noemt. Meer gebaat zijn wij erbij als wij belangstelling verwerven *van alle beroepen waarin men intensief deelneemt aan het openbare mondelinge en schriftelijke taalverkeer*.

Wanneer deze beroepen bij ons 'vertegenwoordigd' zijn, kunnen wij er zeker van zijn alle voor ons werk nodige inlichtingen te zullen krijgen. Honderden vragen over taalmoeilijkheden worden ons jaarlijks gesteld. Wij proberen ze allemaal op te lossen, maar wij kunnen dat slechts als wij dichtbij het werkelijke leven van de taal blijven.

Het derde congres van Onze Taal heeft ons geleerd dat we op de goede weg zijn. Dat op een zaterdag zoveel mensen, uit velerlei rang en stand, bijeengekomen waren om naar zoiets 'abstracts' als een gedachtenwisseling over taalgebruik te luisteren, is voor ons werk bemoedigend: wij zijn dichtbij het werkelijke leven van de taal gebleven. Moge het congres rijke vruchten afwerpen!

De taal in het openbare leven

Voordrachten gehouden tijdens het derde congres van het Genootschap Onze Taal

22 oktober 1960. Kurhaus, Scheveningen

Prof. W.F.J.M. Krul	Openingswoord	3
Prof. dr. C.F.P. Stutterheim	De taal als communicatiemiddel	3
Mr. A.F. Kamp	Het ambtelijk taalgebruik	7
Dr. Joh. Scheurer	Het taalgebruik in het bedrijfsleven	10
Prof. dr. G. Stuiveling	De taak van de overheid inzake de Nederlandse taal	15
Slotwoord		19

Openingswoord door de voorzitter, prof. W.F.J.M. Krul

Hoogwelgeboren Vrouwen, Mevrouwen, Mejuffrouwen, Hoogedelgestrengede, Weledelgestrengede, Hoogwelgeboren, Weledelgeboren en Weledede Heren, Hoogedelachtbare, Edelgrootachtbare en Edelachtbare, Hoogeerwaarde, Zeereerwaarde en Weleerwaarde, Hooggeleerde, Zeergeleerde en Weledelgeleerde Heren!

Zou het in één andere taal ter wereld mogelijk zijn, op zo allesomvattende en tevens subtiel onderscheidende wijze, een verzameling van bijna 800 aanwezigen welkom te heten? En blijkt ook hier niet uit, hoe de taal 'gans het volk' is? Tóch geloof ik dat heus niet alleen ons streven naar perfectionisme, het Nederlandse volkskarakter eigen, de grondslag van de liefde voor eigen taal uitmaakt. Ik geloof dat er vele motieven zijn, die zovelen vandaag naar de taaldag van Onze Taal hebben gevoerd.

Sommigen zien in hun moedertaal het eigene, vertrouwde, dat hen bindt aan wat in meer of minder beperkte kring de inhoud van hun levensgang vormt. Het is voor hen de taal waarin zij hun eerste gevoelens leerden uiten, hun liefde beleden en afscheid hopen te nemen van wat hun dierbaar is.

Anderen voelen zich tot de zuivering van vreemde smetten aangetrokken; zij ergeren zich aan de stortvloed van niet of slecht vertaalde vreemde woorden die uit gemakzucht of pronkzucht of snobisme onze taal tot een dialect of koeterwaals dreigen te verlagen. Al te ver doorgedreven principes roepen weerstanden op van hen die met Huizinga een overdreven purisme een zonde tegen de cultuur achten, en de noodzakelijkheid van openheid voor vreemde talen in het internationaal verkeer van onze dagen inzien.

Ook zijn er onder u die een meer wetenschappelijke studie van de taal beogen. Ik vraag me af of zij tevreden zijn met de volgende omschrijving, gegeven op een onlangs gehouden congres van wetenschappelijke onderzoekers:

Taal is een evoluerend sociaal symbolencomplex, opgebouwd uit gearticuleerde intrinsiek-variabele arbitraire eenheden, waarmee en waarop de mens in en aan de periferie van sociaal verkeer reageert.

Voor al deze soorten van belangstellenden is er een gemeenschappelijke binding aan te geven: de overtuiging dat onze taal nog steeds een uiting is van een waarachtige eigen cultuur die in het verleden tot de ontwikkeling van onze gemeenschap leidde en nog steeds een vitamine vormt dat onze volkskracht doordeesemt, een eigen cultuur die kracht geeft om een eigen facet te ontwikkelen in de veelsoortige activiteiten van de gemeenschap der volken.

En zó is het dat in ons land een genootschap Onze Taal kon ontstaan, een genootschap van leken, gesproten uit de strijd tegen het vreemde woord, toentertijd de germanismen, thans gevestigd op de brede grondslag van de verzorging van het Nederlands, in woordkeus en stijl.

Een genootschap van leken, dat echter de steun der vakgeleerden geniet. Het maandblad Onze Taal wordt in duizenden exemplaren verspreid, het geeft op onderhoudende wijze antwoord op velerlei vragen, door tal van belangstellenden geopperd.

Het Genootschap onderhoudt talrijke verbindingen, zonder enige politieke bedoelingen. Ik noem in de eerste plaats de Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal in Vlaanderen, dan het Algemeen Nederlands Verbond, en verschillende buitenlandse genootschappen van taalminnaars. In nauwere kring: de Raad van Deskundigen van Onze Taal en het Ministerie van O.K. en W.,

waarmede Onze Taal zelfs door een zilveren koord verbonden is, zonder dat het een leiband is. Hulde breng ik daarvoor aan de Minister en zijn ambtenaren.

Ik heb in mijn opsomming van titels, naar ik hoop, niemand vergeten. Het verheugt ons dat van zoveel zijde glans wordt bijgezet aan onze bijeenkomst. Ik kan niet allen bij name noemen; toch stel ik er prijs op enkele onzer gasten bijzonder welkom te heten o.a.:

Dr. Mariën, cultureel attaché van de Ambassadeur van België, Dr. Fleerackers, secretaris van de Cultuurraad van Vlaanderen, drie vertegenwoordigers van de gemeente Antwerpen, met een speciale geloofsbrief van burgemeester Craeybeckx, Prof. Pee, voorzitter, en andere bestuursleden van de Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal, Mr. Klaasesz, de Commissaris der Koningin in de Provincie Zuid-Holland, de heer Platteel, vertegenwoordiger van de Minister van O.K. en W. en lid van de Commissie voor het Woordenboek der Nederlandse Taal, Ir. Duyvis, erelid van 'Onze Taal' en tenslotte, maar met grote nadruk de vertegenwoordigers van de Pers, die een onmisbare factor is voor de verwezenlijking van het doel van 'Onze Taal'.

**De taal als communicatiemiddel
door prof. dr. C.F.P. Stutterheim,
hoogleraar in de Nederlandse taalkunde aan de Rijksuniversiteit
te Leiden**

Een doctor in de wis- en natuurkunde had voor leden van de Volksuniversiteit zes woensdagavonden gesproken over de thermometer en de barometer. Aan het eind van de zesde avond gaf hij de aanwezigen gelegenheid tot het stellen van vragen. Slechts één maakte daarvan gebruik. 'Meneer', zei hij, 'u had het nou zo over barometers en thermometers. Maar wat is er nou eigenlijk het verschil tussen?' Hierop antwoordde de docent: 'Dat kan ik u gauw vertellen. Het ene is zo'n groot dingetje met kwik en het andere is zo'n klein dingetje met kwik'.

Ik heb velen onder u zien en horen lachen. Naar ik aanneem hebben ze gelachen, omdat ze het verhaal leuk vonden. Misschien ook, omdat ze zich verheugden over de naïveteit van de spreker, die met een zo belegen

anekdote is komen aandragen. Anderen hebben geen spier van hun gezicht vertrokken. Dezen hebben waarschijnlijk met enige wrevel gedacht: 'Die heeft een baard', of: 'Die heeft-ie méér verteld'. En zo zijn er nog wel meer mogelijkheden. Wat er in ieder van u heeft plaatsgehad, is mij onbekend. Maar er heeft iets plaatsgehad. Een taaluiting van de een brengt nu eenmaal een reactie teweeg bij de ander, die deze taaluiting heeft gehoord. Dergelijke reacties kunnen wel eens wonderlijk zijn, verrassend voor de spreker. De reacties die ik bij u heb waargenomen of verondersteld, hebben niets wonderlijks, niets verrassends. Maar wie zich gedurende zes avonden redelijke moeite heeft gegeven anderen de functie van twee vrij eenvoudige natuurkundige instrumenten duidelijk te maken, verwacht niet dat iemand hem na afloop zal vragen, wat het verschil daartussen eigenlijk is. Voor zover het hem in andere situaties nog niet eerder was opgevallen, leert ieder die op gezette tijden lezingen moet houden waarop een discussie volgt, dat de bedoelingen van de spreker de hoorders lang niet altijd bereiken. Mij zijn gevallen bekend, die hetgeen eens aan de Volksuniversiteit gebeurd is of gebeurd heet te zijn, in absurditeit verre overtreffen. Laten we niet vergeten, dat die ene vraag precies op het behandelde onderwerp betrekking had. Geen of vrijwel geen verband tussen vraag en onderwerp bestaat er in een aantal gevallen, waarvan ik, in tegenstelling tot het reeds genoemde, zelf getuige ben geweest. Drie ervan zal ik u ter overdenking voorleggen.

De wijsgeer Pos had voor een vereniging, die ik niet met name zal noemen, een lezing gehouden over de problematiek van de oorsprong der taal. Nadat een der aanwezigen met de spreker van gedachten had gewisseld, ontstond een benauwende stilte. Daarom nam de voorzitter zelf het woord. En dit werd een onvergetelijk woord. Want hij zei: 'Ik krijg tegenwoordig nogal eens brieven, en daar staat dan in "ik heeft" met dt. Zoudt u mij ook kunnen zeggen, hoe dit komt?'

Een ander had voor een andere vereniging gesproken over het kloosterleven in het oude Syrië. De verbale reactie van een der toehoorders was: 'Ja, van dat kloosterleven heb ik geen verstand. Maar mijn vader en ik hebben er altijd ruzie over, of het jaar nul bestaat. En nu wou ik u vragen: bestaat het nu of bestaat het niet?' De vraagsteller was merkwaardigerwijze een doctor in de wis- en natuurkunde.

Bij het derde geval ben ik zelf ten nauwste betrokken geweest, - ik bedoel: als spreker, niet als hoorder en vraagsteller. Voor een derde vereniging, waarvan ik de naam eveneens verzwijg, had ik een voordracht gehouden over de beeldspraak en o.a. de mening van Schuchardt geciteerd: 'De liefde heeft de beeldspraak geschapen, zij heeft de taal zelf geschapen'. Dit was de enige zin, waarin ik het woord 'liefde' had gebruikt. Toen ik na afloop van de discussie in de gang stond en naar huis wilde gaan, kwam een dame haastig naar me toe en zei min of meer opgewonden: 'Ik heb het tijdens de discussie niet willen zeggen, maar u heeft volkomen gelijk: er is te weinig l i e f d e in deze wereld'. Ik was niet minder verrast dan de dominee, die van een andere dame de geestdriftige opmerking te incasseren kreeg: 'O dominee, ik vind het altijd zo mooi, als u "Me-so-po-ta-mië" zegt'.

Met deze en andere soortgelijke gevallen voor ogen zijn we geneigd tot de conclusie te komen, dat de taal, indien ze een communicatiemiddel genoemd mag worden, vaak haar functie toch maar slecht vervult. Hiertegen kan dan worden aangevoerd, dat de taal hier geen enkel verwijt kan treffen, maar dat de schuld bij de mensen, in dit geval: bij de hoorders, ligt. Al die vormen van mislukt contact zijn gemakkelijk te verklaren, als we met de mensen in kwestie rekening houden. De man van het onbegrepen verschil tussen die twee 'meters' zal wel dom zijn geweest, te dom om een eenvoudige uiteenzetting te kunnen volgen. Dom was de doctor in de wis- en natuurkunde (ik bedoel die van het jaar nul) zeker niet. Maar dat

kloosterleven kon hem niets schelen. Op een gegeven ogenblik had hij de spreker over zoveel vóór en na Christus horen praten en dat was voor hem voldoende om over het twistpunt tussen hem en zijn vader aan het mijmeren te slaan. De voorzitter van de eerste ongenoemde vereniging was plotseling voor een moeilijke wijsgerige en taalkundige problematiek geplaatst, terwijl hij tot dus ver noch van wijsbegeerte, noch van taalkunde, noch ook van enige wetenschappelijke problematiek ooit last had gehad. Toen allen zwegen, moest hij wel wat zeggen. Bovendien stond wat hij zei nog met 'taal' in verband, hoe dan ook. De dame van de liefde ten slotte: - nu, dit geval behoeft eigenlijk geen verklaring. Als dat ene gevoelszware woord ooit beneden haar bewustzijnsdrempel zakte, dan kwam het er toch zo weinig beneden, dat er niet veel voor nodig was om het er weer bovenuit te heffen, zodat het onmiddellijk dienst kon doen als startbaan voor een gedachtevlucht. Domheid, te geringe ontwikkeling op een bepaald gebied, gepreoccupeerdheid, gebrek aan belangstelling voor het aan de orde gestelde onderwerp, dit alles en nog veel meer kan de hoorder geen of niet voldoende deel doen hebben aan de taaluitingen van de spreker.

U zult mij tegenwerpen, dat ik mijn voorbeelden ontleen aan een uitzonderlijke taalsituatie en dat ze, ook al zou ik ze nog met tientallen vermeerderen, in het niet verzinken bij de miljoenen gevallen van gelukke communicatie in het normale taalgebruik van elke dag.

Ik heb geen enkele reden om dit niet toe te geven. En ik wil ook wel bekennen, dat ik die verhalen niet in de laatste plaats heb verteld om contact met mijn hoorders te krijgen en ervoor te zorgen, dat de taal, terwijl ik spreek, haar communicerende functie niet al te slecht vervult. Aan de andere kant is die taalsituatie toch nog zo uitzonderlijk niet. Het komt vaak genoeg voor, dat de een de ander iets uitlegt of vertelt. (De grens tussen 'uitleggen' en 'vertellen' is niet scherp en hetgeen verteld of uitgelegd wordt, kan meer of minder ingewikkeld zijn.) Bovendien moeten we het aantal gevallen van mislukte communicatie niet onderschatten. Alleen de hoorder die na afloop spreekt, kunnen we controleren. Maar wat is er omgegaan in al die anderen, die zwijgen? Het feit dat ze niet over het jaar nul of zoiets beginnen, kan niet bewijzen dat zij met de spre-

ker een soort systeem van communicerende vaten hebben gevormd. Er is nog een derde groep hoorders. Dat zijn zij die in de dagbladen lezingen en vergaderingen verslaan. Met hun goed bedoelde samenvattingen brengen ze de spreker vaak tot wanhoop, zo deze tenminste niet aan een toestand van doffe berusting de voorkeur geeft. Het zou onbillijk zijn te beweren, dat overeenstemming tussen verslag en betoog slechts een gelukkig toeval is. Maar telkens opnieuw blijken de vreemdste misverstanden mogelijk te zijn. Zo kon een hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam over zichzelf in een dagblad lezen: 'De spreker betoogde met nadruk, dat het geloof aan de onsterfelijkheid van de ziel een uitsluitend heidense gedachte is'.

Intussen heb ik tot nu toe de zaak wel heel eenzijdig voorgesteld. Als de bedoelingen van de spreker de hoorder niet bereiken, als zijn taaluitingen door de hoorder verkeerd of helemaal niet worden opgevat, kan dit ook aan de spreker liggen. Hierop doelde, naar ik meen, de voorzitter van dit congres, toen hij die ingewikkelde zin van een taalkundige citeerde. Nu is de schuldvraag, om het zo maar te noemen, niet altijd zo gemakkelijk op te lossen. De algemeen menselijke neiging de schuld niet bij zichzelf maar bij anderen te zoeken, staat het hanteren van een objectief criterium in de weg. Worden we niet begrepen, dan wijten we dit aan de domheid van onze hoorders. En als we een ander niet begrijpen? Wel, dan vragen we maar al te vaak verontwaardigd: 'Waarom drukt die man zich zo troebel of ingewikkeld uit?' De gedachte dat we zelf niet in staat zouden zijn een min of meer ingewikkelde formulering of redenering te volgen, komt niet spoedig bij ons op.

Hier komt nog iets bij, dat aan de gegrondheid van ons afwijzend oordeel over de taaluitingen van anderen nog meer doet twijfelen. Bij nader inzien blijkt dit 'ingewikkeld' te betekenen: te ingewikkeld, ingewikkelder dan nodig is. Maar hoe stellen we vast, dat iemand zich ingewikkelder dan nodig is, heeft uitgedrukt? Om dit te kunnen constateren moeten we in de eerste plaats precies weten wat hij bedoelt, en moeten we in de tweede plaats zijn gedachte duidelijker en eenvoudiger kunnen formuleren, zonder aan deze gedachte ook maar iets te veranderen. Het ongelukkige is echter, dat we die gedachte juist niet kennen en dat we ons, als de spreker is uitgesproken, geen enkele van zijn ingewikkelde of te ingewikkelde zinnen, kunnen herinneren. Zo althans gaat het mij, en naar ik aanneem, ben ik in dit opzicht geen uitzondering. Ik herinner me een aantal zinnen, die tijdens voordrachten mijn aandacht hebben getrokken, omdat ze lachwekkend waren of omdat ze iets anders behelsden dan de spreker kennelijk bedoelde. Maar ik zou u geen zin kunnen citeren, waarvan ik tijdens het luisteren onmiddellijk heb gedacht: 'Dat is veel te ingewikkeld geformuleerd'. Onze voorzitter heeft de zin over de taal ook alleen maar als afschrikwekkend voorbeeld kunnen aanhalen, omdat hij deze kon oplezen van een papiertje, waarop hij hem uit een gepubliceerde voordracht had overgeschreven.

Meer dan mondelinge zijn schriftelijke taaluitingen in het door mij bedoelde verband voor een exact en objectief onderzoek vatbaar. Ik stel u daarom voor, onze aandacht verder te richten op de relatie tussen schrijver en lezer en op datgene wat zich tussen hen bevindt: een hoeveelheid geschreven of gedrukte zinnen. Dit heeft tevens het voordeel, dat ik mijn onderwerp beter dan tot nu toe kan doen aansluiten bij de onderwerpen, die de andere sprekers zullen behandelen. En wel vooral bij het tweede. Want bij 'ambtelijke taal' denken we zeker niet aan de taal die ambtenaren tijdens hun lezingen of tijdens hun gesprekken gebruiken.

Ongetwijfeld is de taal een communicatiemiddel. Zij veronderstelt een gemeenschap en brengt gemeenschap tot stand. En het schrift heeft haar in staat gesteld, haar functie in talloze gevallen te vervullen, waarin het gesproken woord

onmogelijk is. Maar als we concrete gevallen van schriftelijk taalgebruik analyseren, blijkt maar al te duidelijk, dat aan meer dan één voorwaarde voldaan moet zijn, wil er van die functie iets terechtkomen. En het zijn in de eerste plaats lezer en schrijver, die aan deze voorwaarden moeten voldoen.

Om nu met de lezer te beginnen, zoals ik straks met de hoorder begonnen ben: van hem wordt veel geëist. Hij moet namelijk kunnen lezen. Zoals ik het hier bedoel, omvat 'kunnen lezen' zeer veel meer dan het vlot herkennen van de lettertekens. Het betekent: het volledig begrijpen van een tekst. Nu zijn er zeer verschillende teksten, - verschillend in inhoud, in stijl, in graad van moeilijkheid. Er zijn eenvoudige briefjes, onnozele verhaaltjes en niet moeilijk te interpreteren korte mededelingen, zoals 'heden ijs', 'het bier is weer best' en 'verboden toegang'. Maar er zijn ook uiterst subtiele en ingewikkelde wetenschappelijke, wijsgerige en poëtische teksten. Niemand zal durven beweren, dat niets van het vele wat in zijn taal geschreven is of geschreven wordt, voor hem geheimen heeft of geheimen kan hebben, en dat hij altijd volledig kan lezen. 'Kunnen lezen' is niet een absoluut, het is een relatief begrip. Het is een kwestie van meer en minder, zij het dan soms van heel veel meer en heel veel minder. Tussen het analfabetisme en een door niemand bereikt ideaal ligt een enorme reeks mogelijkheden. Ieder die de letters heeft geleerd neemt in deze reeks een bepaalde plaats in of tijdens zijn leven successievelijk verschillende plaatsen.

Wat kunnen we nu doen om van het ideaal niet al te ver verwijderd te blijven?

In de eerste plaats is het noodzakelijk, dat we werkelijk willen weten wat er staat en voor enige geestelijke inspanning niet terugschrikken. In de tweede plaats moeten we kunnen begrijpen, dat we in een bepaald geval iets niet of verkeerd begrijpen, dat we tijdens het lezen een woord of een zin verkeerd hebben opgevat. En in de derde plaats moeten we over de middelen beschikken om een onbegrepen tekst voor ons zelf tot een begrepen tekst te maken. Kennis van of inzicht in de taal en de mogelijkheden van taalgebruik is slechts een van deze middelen, maar dan toch een zeer belangrijk middel.

Wat in de miljoenen gevallen waarin iets wordt gelezen, in het hoofd van de lezer van de tekst terecht komt onttrekt zich aan elke controle. Maar wie als docent

in de moedertaal en als examiner bij vele honderden personen heeft waargenomen wat de gevolgen zijn als zij een aantal lettertekens hebben gezien, voelt zich sceptisch gestemd. Hij weet dat verscheidene schriftelijke ‘mededelingen’ zich maar gebrekkig aan anderen mededelen. Hij weet ook dat ‘iemand leren lezen in de volle zin des woords’ niet alleen een moeilijke didactische, maar ook een moeilijke pedagogische opgave is. Sommigen interesseren zich voor de tekst even weinig als de man van het jaar nul zich voor het kloosterleven in het oude Syrië interesseerde. Gemakzucht en denkluïheid doet de geest van anderen vaag boven de letters zweven. Weer anderen willen wel, maar zien niet in dat ze iets niet of verkeerd begrepen hebben en komen tot interpretaties, waarbij de opmerkingen over het jaar nul, ik heefdt en de liefde nog zinvol lijken. En eindelijk zijn er nog degenen die wel zien op welke plaatsen voor hen de moeilijkheden liggen, maar die zichzelf niet kunnen helpen.

Als de tijd daarvoor ons niet ontbrak, zou ik u dit alles met een serie niet onvermakelijke voorbeelden kunnen toelichten. Het falen van de taal als communicatiemiddel heeft vaak iets vermakelijks. Zo kan het medelijden voor de dove medemens ons niet beletten, bij tijd en wijle te lachen om zijn zonderlinge reacties op voor hem bestemde taaluitingen. En blijpschrijvers hebben met misverstanden tussen gesprekpartners altijd succes bij het lachlustige publiek.

Maar, zult u vragen, faalt de lezer niet dikwijls, omdat de schrijver eerst gefaald heeft? Als velen hem niet kunnen begrijpen, ligt dat dan niet aan hem? Heeft hij zich dan niet onjuist, onduidelijk, te ingewikkeld uitgedrukt?

Met deze vraag komen we dicht bij de doelstellingen van het genootschap Onze Taal. Want dit genootschap is niet gesticht, omdat Nederlanders zo slecht luisteren en lezen, maar omdat zij zo slecht spreken en schrijven. Inderdaad: wat we in ons land te horen en te lezen krijgen, is, om het zacht te zeggen, niet steeds even fraai. Maar wat lelijk, ongelukkig of zelfs kennelijk onjuist is geformuleerd, behoeft daarom nog niet per se onduidelijk te zijn of verkeerd begrepen te worden. De lezer is een goed verstaander, die aan een verknoeide zin genoeg heeft. En hiermee heb ik dan eindelijk iets goeds van de lezer gezegd. Het is waar: als het schriftelijk taalgebruik in poëzie en wijsbegeerte tot de hoogste ontplooiing komt, blijft hij vaak in gebreke; hij wil en kan de dichter of de denker niet volgen. Daarentegen is hij bereid, de knoeier met begrip tegemoet te treden. Iemand heeft bijvoorbeeld de opmerking aan het schrift toevertrouwd: ‘Na een poosje in de rij gestaan te hebben werden de broodjes verkocht’. Ook al staat er onherroepelijk dat de broodjes stonden, ieder die dit onder de ogen krijgt begrijpt er tevens nog iets anders uit. De bedoeling van de schrijver en de betekenis van zijn taaluiting vallen niet samen. Beide delen zich aan de lezer mee, zodat hier aan de communicerende functie niets hapert.

Sommige brieven beginnen met de stotterige aanloop: ‘Naar aanleiding van mijn schrijven is deze omreden zodoende alsdat ik u wou vragen...’, of met een variant daarvan. De lezer begrijpt daaruit, dat iemand hem iets wil vragen. En dat is voldoende. De onzin waarmee hier deze eenvoudige gedachte is omrankt, is zeker niet geheel zonder waarde. Hij heeft het de schrijver mogelijk gemaakt met zijn brief te beginnen en de lezer een genoeglijk ogenblik bezorgd, zo deze tenminste niet over een temperament beschikt dat hem dwingt, minder prettig op die woordenbrij te reageren. Over de verstaanbaarheid van onzin zou men een interessant hoofdstuk kunnen schrijven. Daarbij zou men een keus kunnen doen uit een enorm materiaal. Daar is bijvoorbeeld de vermaard geworden zin van een hooggeleerde: ‘Bij deze familie zat een socialistische ader in het bloed’, - een zin die in zijn volledige werken in drie exemplaren voorkomt. Deze auteur kende blijkbaar de ruimtelijke betrekking tussen bloed en ader niet uit eigen aanschouwing. Daarom heeft hij zijn lezers een

surrealistisch beeld voorgezet. Dezen hebben met de interpretatie geen moeite; zij begrijpen wel, dat het niet over een groep bloedverwante monstra gaat. Daar zijn voorts de weeroverzichten in de trant van: 'Boven Europa bevindt zich een rug van hoge druk. Deze hoge rug heeft voor Rome een onaangename kant in de vorm van een bezwijmende hitte'. Dus: een hoge rug met een kant die de vorm heeft aangenomen van een hitte. Dit noemen ze wel 'beeldende taal'. Beeldende taal vinden we ook in voetbalproza, bijvoorbeeld: 'Wie aanstaande zondag op vleugelen van blijde verwachting naar de sinjorenstad tijgt, zal nog in gevaarlijk vaarwater terechtkomen'. Veel aanvaardbaarder is het schaakproza: 'Nadat zwart nog enkele bokken had geschoten, ging hij de eeuwige jachtvelden binnen'. Hier heeft iemand duidelijk zijn best gedaan 'in het beeld te blijven'.

Een in bloed zittende ader, een hittevormige kant van een hoge rug, een in vaarwater eindigend op-vleugelentijgen: al deze wonderbaarlijke zaken zijn niet bij machte de geest van de lezer in een sprookjeswereld te doen verwijlen. Achter de onzin van de formulering grijpt de lezer de zin van de bedoeling. Ook in deze jammerlijke vormen blijft de taal een communicatiemiddel. Evenmin als mislukte beeldspraak behoeven barbarismen, discongruenties tussen onderwerp en persoonsvorm, foutieve inversies, overspannen samentrekkingen en wat dies meer zij, taaluitingen onbegrijpelijk te maken. Dit neemt natuurlijk niet weg, dat de schrijver ze beter kan vermijden en dat van de lezer soms meer inspanning vereist wordt dan strikt noodzakelijk is.

De schrijver kan zich ook te ingewikkeld uitdrukken. We mogen in een bepaald geval het oordeel 'te ingewikkeld' slechts uitspreken, als we de bedoeling begrepen hebben en het ons is gelukt, deze op een eenvoudiger wijze onder woorden te brengen. Laat ik een enkel voorbeeld geven. Een zin uit een proefschrift luidt: 'Over het algemeen kan gezegd worden, dat debiliteit als een sterke contra-indicatie voor emigrabiliteit beschouwd moet worden'. Die twee lijdende vormen zijn niet zo mooi. Afgezien daarvan: dit kan toch wel eenvoudiger. Ik stel voor: 'De ervaring heeft geleerd, dat debielen liever niet moeten emigreren'. Waarschijnlijk zal deze zin meer lezers bereiken dan

die van de zeergeleerde heer, die hier te zeer geleerd is geweest.

Een te ingewikkelde formulering kan eigenaardige voordelen hebben. Dit heeft een man ondervonden, die in kennelijke staat van dronkenschap op een fiets had gezeten en 'deswegen' was bekeurd. Het simpele feit was in een vreemd complex van kronkelige zinnen en min of meer ongebruikelijke woorden vastgelegd. Toen de zaak voor het kantongerecht diende, pleitte de advocaat vrijspraak. Zoals hij betoogde, kon zijn cliënt uit de akte van beschuldiging onmogelijk opmaken, waarvàn hij beschuldigd werd. De kantonrechter was het daarmee eens en sprak de man vrij.

Hiermee heb ik het onderwerp van de tweede spreker aangeroerd: de ambtelijke taal. In ambtelijke taal richt zich de overheid tot ons met belastingbiljetten en strafverordeningen. Op die taal is wel het een en ander aan te merken. Maar ook de lezers gaan hier niet vrij uit. Aan de eerste voorwaarde voor goed lezen wordt meestal niet voldaan. We willen niet zo bijzonder graag weten, wat er precies staat. En als zowel de schrijvers als de lezers in gebreke blijven, komt er van communicatie niet veel terecht.

Tot nu toe hebben we de schuld gezocht bij de mensen, tussen wie zich de taaluitingen bevinden. De taal zelf hebben we buiten de schuldvraag gehouden. Maar heeft deze dan geen eigenschappen, die haar min of meer ongeschikt maken voor wat ze in de eerste plaats moet zijn? Is ze niet door die eigenschappen maar een gebrekkig communicatiemiddel?

Er valt niet aan te twijfelen: er mankeert wel iets aan de taal. Zo is er o.a. het verschijnsel van de homonymie. Er zijn groepen van twee, drie of zelfs nog wel meer homoniemen. De leden van zo'n groep hebben verschillende betekenissen, maar geheel en al dezelfde vorm. Het gevolg kan zijn, dat de lezer, indien er nog een andere moeilijkheid bij komt, een ander woord leest dan de schrijver heeft bedoeld. Vaak ligt het ook aan de lezer, als hij mistast. Als hij behoorlijk nadenkt kan het hem niet ontgaan, dat 'zijn' woord in het geheel van de taaluiting niet goed wil passen. Maar bestond waarin het woord van de schrijver onduidelijk, voor er geen homonymie, dan zouden dergelijke misverstanden toch niet mogelijk zijn. Bovendien zijn er gevallen, waarin het woord van de schrijver onduidelijk, voor meer dan één interpretatie vatbaar blijft, ook al spant de lezer zich nog zo in. In de laatste jaren is er veel te doen geweest over het begin van Vondels beroemde rei:

Wie is het, die, zoo hoogh gezeten,
Zoo diep in 't grondelooze licht,
Van tyt noch eeuwigheit gemeten,
Noch ronden, zonder tegenwicht
By zich bestaet...

Uit mijn intonatie hebt u kunnen afleiden, dat ik het woord 'licht' als een zelfstandig naamwoord heb opgevat. Met deze opvatting sta ik niet alleen. Maar sommigen begrijpen 'licht' als een persoonsvorm van het werkwoord 'lichten' in de betekenis van 'licht geven, licht verspreiden'. In uitvoerige tijdschriftartikelen zijn beide standpunten verdedigd. Wat staat er nu, en wie leest wat er staat? De lezers kunnen we niets verwijten, de dichter evenmin. Hier is het, of de taal zelf faalt.

Behalve homonymie van woorden is er ook zoiets als grammatische homonymie. Dit zal ik trachten toe te lichten met de zin: 'Toeval is een verlegenheidsbegrip, dat de wetenschap voortdurend van haar terrein terugdringt'. Velen die deze zin (zoals vanzelf spreekt: in een groter verband) voorgelegd krijgen, begrijpen daaruit, dat de wetenschap door dat begrip wordt teruggedrongen, terwijl de verhouding precies andersom is. U zult zeggen: dit zijn slechte en weinig intelligente lezers. Ik geef u

onmiddellijk gelijk. Ze zouden zich echter niet vergissen, als maar uit de vorm of de volgorde der woorden duidelijk bleek, wàt onderwerp en wàt voorwerp is. Het blijkt er echter niet uit. Aan de vorm van de woorden 'dat' en 'wetenschap' is hun grammatische functie niet te herkennen. En er zijn genoeg zinnen met de volgorde 'betrekkelijk voornaamwoord - zelfstandig naamwoord - werkwoord', waarin juist het betrekkelijk voornaamwoord onderwerp is.

Er zijn gevallen van grammatische homonymie, die zich tegen de scherpzinnigste analyse verzetten. Opnieuw kan ik Vondel citeren. In zijn 'Vertroostingje aan Geeraert Vossius' zegt hij tot de vader die zijn zoon heeft verloren: 'Beny uw soon den hemel niet, / De hemel treckt: ay, laat hem los'. Moet Vossius zijn zoon niet aan de hemel, of moet hij de hemel niet aan zijn zoon misgunnen? Beide opvattingen hebben hun verdedigers gevonden. En een stelling bij een Leids proefschrift luidt, dat het probleem onoplosbaar is.

Of schriftelijke uitingen, die we 'ambtelijke taal' noemen, ons eveneens voor dergelijke onoplosbare problemen plaatsen, zou ik u niet kunnen zeggen. Daarvoor heb ik ze te weinig met de nodige aandacht gelezen. Maar zeker zullen ook daarin voorbeelden zijn te vinden van de homonymie, die de lezer iets anders doet lezen dan de schrijver heeft bedoeld.

Dames en heren! In mijn korte causerie heb ik veel onbesproken moeten laten. Veel heb ik ook eenvoudiger moeten voorstellen dan het is. Maar zelfs als ik zes zaterdagochtenden over het mij opgegeven onderwerp had gesproken, zou de kern van mijn betoog niet anders zijn geweest.

De taal is een communicatiemiddel. Maar in bepaalde gevallen van taalgebruik komt er van de communicatie weinig terecht. Dit kan liggen aan de sprekers en de schrijvers, de hoorders en de lezers, maar zeker ook aan sommige eigenschappen van de taal. Het is niet altijd duidelijk, wie we schuldig moeten verklaren.

Naar ik hoop zijn er niet te sterke contra-indicaties voor de 'communicativiteit' van mijn taaluitingen gedurende dit half uur. In allen gevalle lijkt het mij uitgesloten, dat iemand van u mij straks zal vragen: 'U had het nu zo over sprekers en lezers, maar wat is het verschil er nu eigenlijk tussen?'

Het ambtelijk taalgebruik door Mr. A.F. Kamp, dijkgraaf van het Hoogheemraadschap Noorderkwartier

Ik ben nu ongeveer dertig jaar ambtenaar, maar ik geloof dat mij pas na een jaar of vijf duidelijk werd dat het woord ‘ambtenaar’ ook in een minder plezierige betekenis kon worden gebruikt, evenals het woord ‘ambtelijk’. Eén van de vele ambachten die ik in mijn leven heb uitgeoefend, was dat van correspondent van het Algemeen Handelsblad in de Wieringermeer, toen deze polder nog maar nauwelijks droog was. Eéns per maand schreef ik een nogal onverteerbaar artikeltje over mijn ervaringen aldaar en dat bracht mij dan tien gulden op. De beschouwingen werden allengs langer, doch het honorarium blééf tien gulden. Nadat ik de toenmalige hoofdredacteur, de heer Von Balluseck, op dit verdrietige verschijnsel had gewezen, antwoordde hij mij letterlijk: ‘Men is bij het vaststellen van uw honorarium wel wat al te “ambtelijk” te werk gegaan’. Toen pas heb ik begrepen dat het woord ‘ambtelijk’, althans in de geest van de heer Von Balluseck, die het overigens later in die zelfde ambtelijke wereld heel ver heeft gebracht, ongeveer gelijk stond met ‘gedachteloosheid’.

Zo blijkt dus het woord ‘ambtenaar’, uitgesproken door lieden uit de niet-ambtelijke wereld, vaak begeleid te worden door een smadelijke glimlach, wat de welmenende ambtenaar niet weinig irriteert. De ambtenaar is overigens niet het enige slachtoffer van een gefixeerde visie. In 1901, dus meer dan een halve eeuw geleden, attendeerde wijlen Prof. Laurens Knappert, kerkelijk hoogleraar te Leiden, erop hoe onrechtvaardig de bellettrie-dominee en de predikant op het toneel altijd als huichelaars en domoren werden uitgebeeld. Daarnaast de acteurs, van wie Bets Ranucci Beckman, de uitstekende regisseuse van zo'n kwart eeuw geleden, schreef in haar boek ‘Tienduizend Kaarsen’, waarmee dan het voetlicht was bedoeld, dat nog altijd wanneer op het platteland de toneelspelersgroep nadert, de moeders niet alleen de was maar ook de kinderen binnenhalen.

Wat de ambtenaar betreft, zijn er natuurlijk uit de literatuur en het leven zelf ontelbare aanhalingen te doen, die alle van dezelfde visie blijken te geven. Neem bijvoorbeeld Vondel, daarnet zoveel waardiger geciteerd dan ik het kan doen; deze heeft, naar mij alleen door een citaat bekend is, een Chinees drama geschreven dat ‘Zunghin’ heet. Daarin schijnt dan de zin voor te komen, de enige die mij uit dit stuk bekend is: ‘Men bezigt amptenaers doch mag er niet op bouwen’. Dat is weer een hele andere visie dan die waarvan in deze zelfde stad een der wethouders blijk gaf, die verleden jaar een aantal Noordhollandse burgemeesters mocht rondleiden. Eén van die magistraten vroeg, toen het nieuwe, grote stadhuis bezichtigd werd: ‘En mijnheer de wethouder, hoeveel ambtenaren werken er wel in dit gebouw?’ De wethouder moest even nadenken en antwoordde toen overtuigd: ‘Ik denk ongeveer de helft’.

Waar komen deze gevoelens ten aanzien van de ambtenaren nu vandaan, die leven bij hen die het niet zijn? Ik heb wel eens gemeend dat er eigenlijk drie bronnen zijn. De een is *afgunst* op de zekerheid van rechtspositie; U weet wel dat de oude Oostenrijkers gezegd hebben ‘Die Beamten haben zwar nichts, aber das haben sie sicher’. Voorts de *machtswellust*, in deze maatschappij en in ieder ambtelijk kantoor verzinnebeeld door loket of balie. In de derde plaats de *gewichtigheid*, waarvan ik toch altijd het mooiste voorbeeld vind dat wijlen de heer Spitzen ervan gegeven heeft. Toen hij als jong departementaal ambtenaar ten huize van zijn chef liet vragen of hij met zijn vrouw op zondagmorgen een kopje koffie mocht komen drinken, gaf

de dienstbode de boodschap door 'dat mijnheer de hele zondag aan de troonrede moest werken'. Het kan moeilijk gewichtiger!

Ik zou hier volgens het programma spreken over de ambtelijke taal en ik ben dus begonnen met iets te zeggen over de ambtenaar. U begrijpt dat ik het onderwerp niet zelf heb gekozen, evenmin de formulering ervan, en voorts noch mijzelf hier als spreker. Dat men op het misverstand gekomen is mij hier te laten optreden, valt waarschijnlijk toe te schrijven aan het feit dat ik mij af en toe in ambtelijke kring laat horen over het onderwerp 'De stijl van overheid, bestuurder en ambtenaar'. Tot nu toe sprak ik over dit onderwerp uitsluitend in ambtelijke milieus en, zoals u allen duidelijk kunt waarnemen, heb ik nog elke keer levend aan een dergelijke gebeurtenis kunnen ontkomen. Nu valt het mij moeilijk, naast de Franse, Duitse en Engelse, ook nog een ambtelijke taal te erkennen. Wat ik wel erken, is de existentie van een aantal individuen in overheidsdienst dat iets met onze taal doet, hoofdzakelijk bestaande uit het tekortschieten in het gebruik ervan. Na de Tweede Wereldoorlog zijn velen op een speciale manier iets met de taal gaan doen: de Carmiggelts en Annie Schmidts, de experimentele dichters, doch wat de communicatie betreft, blijven de ambtenaren het dichtst bij huis, althans bij het grote paleis dat onze taal heet. Ook buiten de ambtelijke wereld bestaat ferme belangstelling voor wat wij vandaag noemen: de ambtelijke taal. Zelfs in het jaar 1960, waartoe ik mij beperk, was de oogst al groot. Zo heeft voor de Maatschappij van Nederlandse Letterkunde op 13 juli jl. prof. Van Poelje gesproken over hetzelfde onderwerp, maar met een veel pittiger geformuleerde titel en ondertitel. Hij sprak namelijk over 'Persoonlijke Onpersoonlijkheid', en voor wie dat niet onmiddellijk begreep, stond er boven: 'Over het ambtelijk taalgebruik'. Volgens het verslag in Het Vaderland heeft de hooggeleerde spreker onder meer geconstateerd dat er nu nog gelegenheid bestaat tot bestudering van de ambtelijke taal, doch dat men daartoe weldra door verbetering of tengevolge van vervlakking geen kans meer zal krijgen. In het Maandblad van Samsom (mei 1960) kwamen twee artikelen voor die wel met onze materie van doen hebben. Het één heet 'Taaloverpeinzingen van een oud-ambtenaar'. Het is bijzonder uitvoerig. Die schrijver begint aldus: 'Het zou overdreven zijn te beweren dat het ambtelijk bestaan gelijk

is aan het beoefenen van taal', en hij verbindt daaraan de opmerking dat men niet dagelijks in een ambtelijk milieu moet gaan verkeren, noch zijn kinderen daar in sturen als men zelf of het kind al niet van nature bezit een zeker taalgevoel, bewustzijn voor de taal (wat dat ook moge wezen). Dan komt een aardig zinnetje: 'Is dit niet het geval en is hij niet van huis uit met een sterk taalgevoel toegerust, dan loopt hij kans, dat hij onbewust gaat wennen aan de nog niet overal met wortel en tak uitgeroeide stadhuistaal met haar droge en saaie uitdrukkingen en bloedarme sjablone-achtige gedachtenuitingen en dat hij, als hij vroeg of laat met redactiewerk wordt belast, ongemerkt in datzelfde euvel vervalt, dat àl de jaren door ergernis heeft opgewekt zowel bij het grote publiek als bij hen, die smaak voor stijl bezitten'.

Heel wat pittiger was de heer J.A. Meijers in de Groene Amsterdammer van 30 april 1960 in een beschouwing over de voorlaatste troonrede, die hij geschreven acht in een kanselarijstijl, 'een soort taal die niet zo onmiddellijk aan de eerste de beste haar geheimen prijs geeft'. Volgens hem deugt de term 'ambtenarentaal' eigenlijk niet. Het is niet een taal van ambtenaren, dus van mensen, maar het is de taal van instellingen. Vanzelf komt ons dan de naam van Kafka in de zin. Meijers illustreert dit aan een zeer geslaagd voorbeeld van deze kanselarijstijl, namelijk een voorstel van een college van B. en W. aan de gemeenteraad, handelende over de spanningen binnen het gemeentepersoneel. Het citaat luidt aldus: 'Deze omstandigheid gevoegd bij het feit, dat tot dusver - niettegenstaande het nijpende personeelstekort - de leiding van de gemeentelijke diensten en bedrijven er dank zij de arbeidsbereidheid en de onverflauwde toewijding van brede lagen van het personeel - zij het ook met grote moeite, erin geslaagd is de goede voortgang van de openbare dienst te verzekeren, was voor ons aanleiding de raad in overweging te geven om aan het personeel van onze gemeente van zijn bijzondere waardering te doen blijken'. En nu schrijft Meijers: 'Er staat maar één syntactisch foutje in de zin: "het feit, dat... de leiding... er... erin geslaagd is"; dat is dan het enige menselijke element dat er toch nog in is doorgedrongen. Voor de rest is de constructie zo ingewikkeld als maar verlangd kan worden... Lof verdienen ook de vormen en termen waaruit al het gemeenzame zeer zorgvuldig is verwijderd. Het simpele voegwoord "en" wordt zo langzamerhand wel een beetje ordinair; in de ambtelijke stijl verdient aanbeveling "gevoegd bij". Als bruikbare variant beschikt men dan ook nog over "mitsgaders"; in "alsmede" en "benevens" komt wel een beetje de klad. In "de raad in overweging te geven om..." is dat "om" nog een klein schoonheidsvlekje, maar dat "van zijn bijzondere waardering te doen blijken" is weer onberispelijk.'

In het genoemde mei-nummer van Samsoms Maandblad komt een artikel voor dat heet: 'Brieven schrijven', de reactie op een stuk in 'Doelmatig Bedrijfsbeheer', waarvan de hoofdstrekking was: 'Kijk eens, als het bij ons in het bedrijfsleven, waar wij ons zo hebben ingespannen correcte brieven te schrijven, al zo slecht is, hoe moet het dan wel zijn bij de overheid die in alle opzichten toch al zover bij ons achter ligt?' Vervolgens noemt men in 'Doelmatig Bedrijfsbeheer' (waarbij ik enigszins aan de doelmatigheid van dat beheer ga twijfelen, wanneer het van hetzelfde allooi is als deze opmerkingen) als belangrijkste oorzaak de omstandigheid dat beide partijen, overheid en publiek, over en weer weinig teder gevoelens voor elkander koesteren. Voorts zou de ambtelijke correspondent door zijn machtspositie nog te veel het idee hebben dat het er niet zoveel op aan komt, hoe hij zich uitdrukt. De auteur in Samsoms Maandblad getuigt in zijn kritische beschouwing dat de ambtenaar heus niet in de eerste plaats, als hij een beslissing moet formuleren, de bedoeling heeft: hoe kan ik nu deze man uit het vrije bedrijf zo zuur en onbegrijpelijk mogelijk van advies dienen of de beslissing mededelen. Bovendien zou het tot uitdrukking brengen

van gevoelens van wraak of minachting, veel meer liggen in de beslissingsfeer dan in de formuleringsfeer.

Evenals de vorengenoemde oud-ambtenaar is ook deze schrijver verrukt over de tekst van een aanmaningskaart voor aangeslotenen die nog niet hun elektriciteit- of hun gasrekening hebben betaald. Dit veelgeprezen ambtelijke proza luidt aldus: 'Wij kunnen ons niet voorstellen dat U de betaling zo lang zou uitstellen, dat wij het bedrag van de rekening noodzakelijkerwijze met fx , - zouden moeten verhogen...'. Ik vind hierop nog wel iets aan te merken. Grondregel bij de ambtelijke taal is, niet dezelfde woorden in een zin dicht bij elkaar, zoals hier 'voorstellen' en 'uitstellen'. Evenmin is fraai het gebruik van tweemaal 'dat' (*dat* u de betaling zo lang zou uitstellen *dat* wij het bedrag van uw rekening enz.). Ik dacht dat wel betere voorbeelden van perfect ambtelijk taalgebruik zijn te vermelden.

Het zou onbeleefd zijn wanneer ik, na gesignaleerd te hebben hoe op verschillend gebied aandacht bestaat voor de ambtelijke taal en hoe de ambtelijke wereld zelf vaak bewust probeert tot beter taalgebruik te komen, nu niet even citeerde wat 'Onze Taal' ter zake wel eens heeft geschreven. Toen ik in 1955 mijn causerie over de ambtelijke stijl moest prepareren, heb ik werkelijk de moeite genomen alle jaargangen tot 1955 (dat waren er dus 24) door te lopen om te kijken wat men in de kringen van Onze Taal op de ambtelijke taal had aan te merken. Veel is er niet over geschreven. Ik vond in het nummer van december 1954 deze zinsnede: 'Wij hebben de indruk dat in de laatste jaren de ambtelijke taal veel natuurlijker is geworden', en dat stemde mij tot oprechte blijdschap. Helaas heeft iemand in het januari-nummer 1955 deze vraag gesteld: 'In de *helaas voortwoekerende ambtelijke stijl* heeft men het vaak over de onderwerpelijke aangelegenheid; is dat Nederlands?' Toen heeft Onze Taal daarop geantwoord dat het inderdaad Nederlands is, wel niet mooi maar toch ook niet fout, en daar gaat het toch maar om.

Nu lijkt het mij gewenst, naast deze incidentele opmerkingen in allerlei periodieken, ook eens te luisteren naar iemand, die het meer methodisch en kritisch heeft bekeken. Ik bedoel de, althans vóór de oorlog, alom

aanwezige dr. P.H. Ritter Jr., die voor het boek 'Het Orkest der Overheid' een artikel bijdroeg met enkele puntige conclusies over de ambtelijke stijl, waarvan veel overeenstemt met wat prof. Van Poelje in Leiden heeft gezegd. In de eerste plaats constateert Ritter in wetgeving en correspondentie een tekort aan duidelijke, onomwonden formulering der algemene principes, en voorts dat fataal is het streven naar absolute waterdichtheid, d.w.z. dat men probeert in een wet of verordening alle gevallen te regelen, die maar enigszins te vermoeden zijn. Wanneer u de rede leest van prof. Houwing: 'Zekerheid omtrent het recht', dan treft hoe ook hij klaagt over onvoldoende gedegen wetgeving met als gevolg dat er eigenlijk een ondragelijke last wordt gelegd op de rechter die uit een onduidelijke tekst de bedoeling van de wetgever moet interpreteren. Als oorzaak van de feilen in de ambtelijke stijl of taal ziet Ritter het hiërarchische systeem. Hij heeft dan meer het oog op de grotere gemeenten, provinciale griffies, departementen. Daar is de brief niet het werkstuk van de man die hem opstelde: sinds hij dat deed en vóór de verzending is er de controle op de zakelijke en juridische inhoud door hogergeplaatsten. Uit het feit dat zij de superieuren zijn, leiden deze af dat zij ook een zuiverder gevoel voor stijl hebben. Niet de nauwkeurigheid van de omschrijving noch de wens tot duidelijkheid vecht Ritter dan aan. De kern ligt in de vereniging van de juridische en de stijlkundige precisie: het zò te zeggen dat de ambtenaar aan de andere schrijftafel het dadelijk begrijpt en het zonder veel hoofdbreken kan uitvoeren. Het gaat dus over de onmiddellijke zeggingskracht (dit zouden wij vandaag 'communicatie' noemen) of om het aandacht prikkelende element. Ritter vermeldt afkeurend de nodeloze verwijzing in de steeds weerkerende elementen als 'de genoemde minister', 'de vermelde aangelegenheid' en de telkens weer voorkomende bijzinnen met 'dat...', het onhandig opereren met ontkenningen, en ontkenningen van ontkenningen, de monotonie der klankvorming en tenslotte de passieve vorm. U weet: dat laatste is niet alleen een euvel in de ambtelijke stijl, maar zelfs in de pers. Het motief in deze beide milieus is anders. De pers gebruikt 'er *wordt* ons gemeld', hetzij om de bron geheim te houden, hetzij omdat men niet zo erg zeker is van zijn zaak. In het ambtelijke bezigt men de lijdende vorm, omdat men liever niet persoonlijk de verantwoordelijkheid draagt en het daarom graag wat algemener en vager stelt.

Thans nog iets over de pogingen die er van overheidswege zijn gedaan om verbetering te brengen in het gebruik van de taal, verbetering ook van de ambtelijke stijl. Dat is eigenlijk een beetje vreemd gegaan. Jaren geleden, vóór de laatste oorlog, heeft de Vereniging voor Administratief Recht een commissie ingesteld onder presidium van wijlen dr. Fockema Andreae, vroeger commissaris der Koningin in de provincie Groningen. De arbeid resulteerde in een voortreffelijk boekje, geheten 'Wetgevingstechniek', doch het bevatte ook vele aanwijzingen voor het gebruik van de ambtelijke taal buiten wet en verordening. Het is voorts een van de weinige rapporten die ik ooit onder ogen heb gehad dat af en toe bijzonder geestig is. Zo beveelt de rapporteur in de inleiding aan niet te ver van het gewone spraakgebruik af te wijken. Op dit laatste punt liggen afschrikwekkende voorbeelden voor het grijpen. 'Wij wijzen op artikel 10 van de Auteurswet, dat de rechter dwingt de telefoongids te rangschikken onder "de werken van letterkunde, wetenschap of kunst". Het bezoldigingsbesluit burgerlijke rijksambtenaren gaat zelfs zo ver te bepalen dat onder "ongetrouwen" worden verstaan o.a. "de gehuwde vrouwelijke ambtenaar"'. Zo blijkt dit uitvoerige rapport vaak amusant te zijn, maar bijzonder pittig wordt in een vijftigtal stellingen duidelijk geponeerd wat men hoe te schrijven heeft. Als ik u een voorbeeld mag geven van de stelling nr. 40: 'wacht u voor een gewrongen, onoverzichtelijke zinsbouw met allerlei tussen- en voorvoegsels, want zulke zinnen zijn moeilijk verteerbaar en soms moet men ze meermalen overlezen,

omdat men ze niet begrijpt. Zorgt er vooral voor, dat het werkwoord of het verleden deelwoord niet te lang op zich laat wachten'. Het is alsof een vader aan zijn zoontje vertelt hoe hij moet schrijven of een proefwerk maken. Maar juist die zekere gemeenzaamheid en bijzondere duidelijkheid maakt dit boekje zeer waardevol. Helaas heeft de Regering geen aanleiding gevonden hieraan grotere bekendheid te geven. Zij stelde een eigen commissie in die 'Richtlijnen voor wetgevingstechniek' heeft gemaakt, en wel niet minder dan 79, waarvan er 6 waren gewijd aan de stijl. Deze zes zijn zeer eenvormig geformuleerd: 'Men vermijde het gebruik van de lijdende vorm als evengoed de bedrijvende kan worden toegepast; men vermijde onoverzichtelijke zinnen, met name vermijde men opeenstapeling van tussenvoegsels en voegwoorden...' En dan de merkwaardigste: 'men vermijde de aanvoegende wijs...' terwijl de commissie zelf 79 keer de aanvoegende wijs gebruikt... Nu verwacht u misschien, zelfs na deze citatenrijke causerie waarin slechts een fractie van de zo omvangrijke stof kon worden ten gehore gebracht, een bepaalde conclusie. Dat is niet zo eenvoudig. Mijn eigen ervaring is beperkt: ik werkte nimmer aan enig departement of een provinciale griffie (niet dat ik zulks betreurt!), al kreeg ik vele missives, brieven en circulaires van deze autoriteiten in mijn functies, bekleed in dienst van de 'lagere overheden', gemeente en waterschap.

In de dertig jaar dat ik in ambtelijke dienst ben, heb ik toch wel verbetering, alsmede de bewuste wens en poging daartoe, waargenomen. Eigenaardigheden zullen er altijd blijven en sommige ambtelijke archaïsmen geven toch ook wel een bepaalde eigen kleur aan de taal, een soort deftigheid die een attribuut mag zijn van de overheid.

Goede voorbeelden zijn er te over. Ik eindig met het citaat uit de rede die onze Koningin te Utrecht hield voor alle burgemeesters bij de viering van het honderdjarig bestaan der Gemeentewet en vermeldt dit om de treffende formulering. Onze Landsvrouw schetste het ambt van de eerste magistraat der gemeente aldus:

'de vader, niet de directeur -
de dienaar, niet de slaaf -
het voorbeeld, niet het afgietsel'.

Laat ons, werkers in de ambtelijke wereld, deze en andere goede exempelen voor ogen houden en, ook op het gebied van het taalgebruik, van onze taak maken, wat ervan te maken is.

Het taalgebruik in het bedrijfsleven door dr. Joh. Scheurer, personeelschef van Van der Heem N.V. te Den Haag

Stelt u zich voor een bedrijf, laten we zeggen in de omtrek van Den Haag, waarvan de directeur een vertrouwensman van zijn arbeiders bij zich roept en tegen hem zegt: 'Ik overweeg, eens in de vier weken een zaterdagmorgen vrij te geven. Maar dat moet ik inhalen; dus de uren van die zaterdagmorgen moet ik uitsmeren over die vier weken. Dat komt erop neer dat we per dag een kwartier langer moeten werken. Nu kan ik drie dingen doen: we kunnen een kwartier vroeger beginnen of een kwartier later eindigen of de pauze een kwartier inkorten. Maar voor inkorting van de pauze met een kwartier voel ik niets, want de pauze is al kort genoeg, gezien de afstanden die de mensen moeten lopen van hun werkplaats naar de kantine enz. Een kwartier later eindigen geeft bezwaren voor de mensen, die uit de omtrek van Leiden komen met de verbindingen van trams en bussen. Dus heb ik tenslotte maar besloten, dat het 't beste is, een kwartier vroeger te beginnen'. Dit betoog is zeer duidelijk, zeer logisch gebouwd en zakelijk gesteld. Deze vertrouwensman gaat terug naar zijn collega's en krijgt op zijn afdeling de vraag: 'Wat heeft de directeur gezegd?' Nu is het zeer wel mogelijk, dat de volgende discussie ontstaat: 'We motte een kwetier vroeger beginne'... 'Waar is dat goed voor?' 'Ja dat zal wel voor de produktie weze.' 'O, werke we soms niet hard genoeg?' 'Dat weet ik niet.' 'Waarom kenne we niet een kwetier later stoppe?' 'Dat wille die Leienaars niet.' Nog steeds is de vrije zaterdag er niet uit gekomen.

Een ander verhaal. Er komt een gezelschap van geestelijken: pastoors, dominees, die de fabriek bezoeken. Zij komen in een afdeling, waar enige dingen worden verteld. Een van die geestelijken vraagt aan de baas, die het verhaal heeft gedaan: 'Ik hoor u praten over een stempel; dan denk ik aan zo'n dingetje, waarmee ik mijn naam stempel; zou u ons willen uiteenzetten wat u met een stempel bedoelt?' Deze baas komt in actie, geeft een vlot verhaal, neemt een stuk krijt en tekent alles voor. Na afloop wordt hij bedankt en het gezelschap gaat verder. Zijn chef die erbij heeft gestaan, zegt na het weggaan van het gezelschap tegen deze baas: 'Je hebt het niet duidelijk gezegd'. 'Maar meneer, ik heb toch alles verteld van een stempel.' 'Jawel, maar je hebt het ondertussen over curven en microns en tolerantie gehad; om dat woord stempel uit te leggen heb je een serie nieuwe vaktermen gebruikt, waardoor het helemaal duister is geworden.'

Wat heeft zich in deze twee gevallen voorgedaan? In het geval van die directeur, die dat verhaal deed over de vierde zaterdag, is de informatie in de overdracht aan de mensen een beetje mislukt omdat, ondanks het feit dat het betoog van de directeur volkomen logisch en zakelijk was, hij heeft vergeten, dat in de communicatie ook een gevoelselement meespreekt. Zeer waarschijnlijk had die vertrouwensman persoonlijk een bijzondere tegenzin tegen het vroeger beginnen. Toen hij dus het hele verhaal had gehoord, heeft hij daar het stuk uitgelicht dat hem bijzonder emotioneel trof, nl. het vroeger beginnen. De rest heeft hij onder de tafel gegooid. Toen men hem vroeg wat er was gezegd, heeft hij dat éne punt naar voren geschoven als het voornaamste, waardoor het verhaal werd verminkt. In het tweede geval heeft de baas, die een uiteenzetting over het stempel wilde geven, er niet

genoeg aan gedacht, dat de mensen tot wie hij sprak, in een andere gedachtenwereld leven en een heel andere kennis van zaken hebben dan hij. Hier is dus weer de communicatie, waarover we vanmorgen hebben gehoord, mislukt. Toch is ze in een bedrijfsleven even noodzakelijk als in de overige samenleving.

Overall hebben we contact met elkaar nodig. We zoeken dat contact op een min of meer gelukkige wijze. Zo geschiedt dat ook in het bedrijf en ook daar door de taal, die men tot elkaar spreekt. Misschien zou men kunnen zeggen dat ten aanzien van deze communicatie in het bedrijf de zaak nog wat is toegespitst, waardoor de kwestie wat moeilijker wordt in bepaalde opzichten. Ten eerste is men daar in een gemeenschap, die wordt bepaald door het doel van het bedrijf, terwijl elk mens die in dat bedrijf komt, daar binnengaat met zijn eigen doelstellingen. Men moet dus zijn eigen doelstellingen weten aan te passen aan het algemene doel van het bedrijf. De richtingen van al de pijltjes van allen persoonlijk in dat bedrijf moeten wijzen in dezelfde richting als de grote pijl van het bedrijf. Bovendien is men daar in een combinatie van mensen in een betrekkelijk kleine groep, die zeer heterogeen is samengesteld. Men heeft daar mannen en vrouwen, ouderen en jongeren, hoger en lager ontwikkelden, Joden, Christenen, heidenen en Mohammedanen, alles bij elkaar. Men heeft dus een zeer bont gezelschap, zo maar een schep uit de maatschappij, zoals ook die zelfde maatschappij bont is samengesteld; maar hier in een vrij nauw verband bij elkaar gebonden, waarbij bovendien ieder een taakstelling krijgt, die hij in feite in laatste instantie niet zelf bepaalt. Hij neemt wel een functie aan, maar wat hij in die functie nu precies zal moeten doen, bepaalt niet hij maar de bedrijfsleiding, zelfs in veel functies ook de methode, volgens welke hij moet werken. Hier liggen dus een aantal factoren bij elkaar die tot conflicten en moeilijkheden aanleiding kunnen geven. Toch moeten al deze particuliere doeleinden gebundeld blijven in een gemeenschappelijk doel en al deze vaak gedwongen situaties tot een zekere vrijwillige communicatie met elkaar leiden...

Door de sterke ontwikkeling van de techniek is er een groot aantal specialismen ontstaan, specialismen die niet alleen de mensen richten in een bepaalde beroepsinstelling, maar ook richten in een bepaald gebruik van de taal, die daarbij hoort en daaruit voortvloeit.

Terwijl dus aan de ene kant een bedrijf beoogt, een nauw gesloten gemeenschap te zijn voor een zeer bepaald economisch doel, dreigen al deze specialismen de mensen ten opzichte van elkaar te isoleren, hetgeen dus de communicatie weer bemoeilijkt. Daar komt bij, dat tengevolge hiervan een vakterminologie ontstaat, die de communicatie nog sterker belemmert, omdat men elkaar niet meer verstaat. Vaak moet men eigenlijk in zo'n bepaalde groep zitten om verschillende termen nog te kunnen begrijpen die men als normaal en als de gewone omgangstaal gebruikt. Het woord 'kras' vindt u nog in Van Dale vermeld, maar het is voor mensen die niet in de havensfeer verkeren, onbegrijpelijk als een aanduiding van de onderbaas. (Welnu, deze man zette in vroegere tijden op een balk een krijtkras voor elke behaalde prestatie). Als men over het woord 'trimmen' spreekt, bedoelt de man die honden bewerkt, iets anders dan de man die een radio onderhanden heeft. Als men in bepaalde bedrijven zegt 'er ligt tussen die twee factoren een periode', dan weet men alleen in dat bedrijf, dat dit betekent 6 minuten, omdat daar een tiende deel van een uur wordt aangeduid als 'een periode'. Men kent in sommige bedrijven de uitdrukking 'je moet iets maar niet laten voortdedderen', waarmee kennelijk is bedoeld: niet maar rustig z'n gang laten gaan zonder in te grijpen; waarschijnlijk een klanknabootsing van de machines. Er zijn woorden die in het algemene spraakgebruik een bepaalde betekenis hebben, zoals het woord 'beunhazen' in de zin van 'onbevoegd een vak uitoefenen', maar in verschillende bedrijven heeft dat woord een heel andere inhoud gekregen, nl. die van 'in de baas zijn tijd met de baas zijn materiaal voor jezelf werken'. Het vakjargon, waarvan ik een paar voorbeelden noemde, openbaart zich ook wel eens in een grovere terminologie, die ik om het karakter daarvan hier niet zal citeren, maar die toch wel een bepaalde stijl aan een samenleving kan geven; een vakjargon dat dikwijls sterk beïnvloedt de omgang met elkaar en het aanspreken van elkaar. Hier zit vooral een gevaar in voor diegenen onder het kader, die menen, dat wanneer je met rauwe jongens hebt te maken, je ze het best kunt benaderen en het best contact met hen kunt krijgen als je in hun zelfde rauwe taal tot hen spreekt. Het resultaat is, dat de baas zegt 'de man rauw, ik ook rauw', dat de afdelingschef zegt 'de baas rauw, ik ook rauw', en dan wordt de stijl niet van boven naar beneden maar van beneden naar boven bepaald in een neergaande lijn. Er is wel eens gezegd, dat tot de verruwing en het oubolliger maken van de omgangstaal in de bedrijven het veelvuldig vloeken behoort. Ik geloof niet dat deze beschuldiging helemaal juist is omdat deze zeer grove taalonzindelijkheid niet bepaald op rekening van het bedrijf kan worden geschreven maar in vergelijking met andere samenlevingsgroepen in onze maatschappij, die ik hier niet bij name zal noemen maar wel in mijn hoofd heb, waarschijnlijk nog gunstig afsteekt. Als een typisch verschijnsel ziet men, dat vaak in vergaderingen van hogere chefs onder elkaar op bepaalde momenten tijdens de discussie ineens zo'n platte uitdrukking uit het bedrijf wordt gebruikt. Wanneer men nagaat, waarom men dat doet, dan kan men in zeer vele gevallen constateren, dat het geschiedt op een moment, dat zo'n hogere chef niet bij machte is in zeer precieze woorden zijn gedachten onder woorden te brengen, geen goede formulering van zijn standpunt kan geven; hij grijpt gemakshalve naar een vrij platte bedrijfsterm, waardoor men dan waarschijnlijk wel zal snappen waar hij heen wil. Naast het vakjargon is er ook in het algemeen een aantal woorden in gebruik gekomen (ik zou haast zeggen in de mode gekomen) die we telkens ontmoeten. We spreken tegenwoordig geregeld van een team, ook in een combinatie met een Nederlands woord: teamgeest. Men spreekt van management, van de follow up van een maatregel die men heeft genomen; men coacht of counselt iemand; men spreekt op het terrein waar ik zelf heb gewerkt, bij voorkeur niet meer van menselijke verhoudingen, maar van human relations. En

dan zijn er woorden, die een bijzonder effect geven aan het gesprek en een bijzondere standing geven aan het spreken: discrepantie en repercussie.

Toch moet die taal in de nauwe samenwerking in het bedrijf het verbindingslid zijn, moet dus inderdaad het contact leggen, wil er van het werkelijke productieproces een redelijk resultaat zijn te wachten. Die taal moet zuiver worden gesproken. Dit spreken met elkaar ondervindt verschillende moeilijkheden. Ik wil er enkele van noemen. Ik heb u al gezegd dat een van de hinderlijke dingen is het specialisme van steeds meer functies en werkzaamheden en tegelijk de zeer nauwe combinatie van deze gespecialiseerde functies. Dat geeft mentaliteitsverschillen en taalverschillen. Mentaliteitsverschillen: de man van het laboratorium is de geboren perfectionist; de man van de commercie is de man met het jagersbloed; de man van de productie is hij die zijn hele dag vol wil maken en geen minuut verloren wil laten gaan; de man van de boekhouding is de mens met de angst voor de chaos, die alles in tabellen en staten wil vastleggen. Het betekent op zichzelf reeds een moeilijkheid om in de combinatie van deze verschillende mentale instellingen een eenheid te vormen; de moeilijkheid wordt nog versterkt door het verschillende taalgebruik. In mijn functie van personeelchef heb ik eens heel lang moeten zoeken naar een man, die eigenlijk hoofdzakelijk tot taak had, tolk te zijn tussen twee groepen. De opdracht voor deze man was, de taal van de heren van het laboratorium zo te transporteren naar de heren van de commercie, dat deze begrepen waar het over ging en over welke dingen ze wel of niet mochten praten als ze met de klanten bezig waren; omgekeerd moest hij de klachten en wensen van de heren uit de handel zo overbrengen naar de heren van het laboratorium, dat deze het de moeite waard vonden om zich daarop te gaan werpen. Het was bijzonder moeilijk om hiervoor een geschikte man te vinden.

Wij stuiten ook, vooral in het schriftelijk hanteren van de taal in het bedrijf, op wat verouderd taalgebruik dat men heeft meegebracht bijv. uit de studie van de Nederlandse handelscorrespondentie. Er is gelukkig een wending ten goede de laatste tijd; maar nog

altijd zit men in het begin met de moeilijkheid om die krampachtige stijl, die men heeft geleerd, weer aan te passen aan het vrije gebruik, het lossere gebruik, dat men in het bedrijfsleven meer op prijs stelt. Een terugslag daarvan vindt u in de mensen die zich daaraan willen ontworstelen en daar een zeker begrip van hebben. Je kunt toch niet meer met die ouderwetse stijl in een bedrijf komen; zeker niet als je solliciteert; dan moet je direct tonen, dat je van een nieuwe geest bent; zij hebben een vlot boekje gelezen, waar bijzondere aardige dingen en goede wenken in staan, maar zij slaan meteen flink door en beginnen een sollicitatiebrief met: 'Organiseren? M'n lust en m'n leven! Leiding geven? Daar ben ik voor in de wieg gelegd!' enz. U ziet dus de balans naar twee kanten telkens heen en weer schommelen.

In het bedrijfsleven hoort men klachten over het onderwijs in de Nederlandse taal; lang niet alle klachten echter zijn gegrond. De klachten richten zich ook niet zozeer tegen de onderwijzers als wel tegen de leerlingen. Natuurlijk, de ene leerling heeft meer taalaanleg dan de andere, maar in het algemeen hebben wij het gevoel dat de leerlingen zelf veel te weinig aandacht geven aan en hun best doen op juist taalgebruik. Misschien hebben ze ook op school te weinig gelegenheid tot oefening gehad. Misschien kan men pas in het leven zelf dat vaardige taalgebruik leren en is de school nog te 'speels'. Hoe dan ook, ik kan zonder overdrijving zeggen dat we herhaaldelijk in brieven foute en onhandige zinnen tegenkomen. Zo onlangs in een sollicitatiebrief: 'Aan de hand van mijn persoonlijkheid, waarvan het inzicht hier volgt, bestaat voor u misschien de kans een plaats voor mij in uw bedrijf te veroveren'. Of ook een aanduiding in de personalia van een bepaalde persoon: 'Ik ben getrouwd, heb geen kinderen, godsdienst of lichaamsgebreken'. U voelt wel, dat zo'n stijlaanwending niet bepaald aanbevelenswaardig is. Dan zwijg ik nog over de taalfouten, die men maakt.

We hebben ook eens een heel eigenaardige ervaring gehad met onze fabrieksjongens, die dus betrekkelijk kort nog van school zijn. We hadden een film gedraaid en lieten ze over die film een klein opstelletje schrijven. En toen viel het me op, dat veel van deze jongens het woord film, dat ze dus zo vaak zien staan en dat ze herhaaldelijk in de mond hebben, schreven als 'fillem'. Men ziet dus wel een woord staan en heeft het ergens in z'n hoofd, maar heeft zich er nooit rekenschap van gegeven, hoe dat woord wordt gespeld. Dit zijn maar kleine dingen, maar ze komen herhaaldelijk voor. U ontmoet slecht taalgebruik ook in rapporten, die men krijgt; men snapt wel de bedoeling ervan, maar men kan toch weinig waardering hebben voor de wijze waarop het rapport is geschreven. Ik heb in een rapport eens gelezen: 'Door hem is een levensverzekering gesloten om op zijn 65 of 60ste jaar als men niet goed kan werken een centje achter de hand heeft om goed te kunnen leven'. Of een andere zin, die ook wel duidelijk aangaf, wat de rapporteur bedoelde: 'De man is te lui om te werken; hij verschuilt zich telkens achter z'n houten been'. Er komen telkens in het dagelijks gebruik allerlei slordigheden en vreemdigheden voor, bijv. 'langsrichting' in plaats van 'lengterichting'. Zelfs in officiële rapporten schrijft en spreekt men vaak van 'gesteekproefd' in plaats van 'een steekproef genomen'. Soms denk je nog in de slaventijd te zijn als je in een personeelskrant leest dat de 'personeelsverkoop' tijdelijk is gestaakt. Ik heb onlangs in de advertentie van een groot warenhuis gezien dat er in een bepaalde week een 'jongensmarkt' was.

Een andere bemoeilijking is, dat bepaalde woorden die op zichzelf wel een goede aanduiding geven van wat men bedoelt, langzamerhand een andere gevoelswaarde krijgen. Men moet dan voorzichtig zijn ze nog te gebruiken en kan ze beter vervangen door nieuwe woorden. Zo raakt de oude term 'ongeschoolde arbeider' in diskrediet; men moet voorzichtig zijn met daarmee al te gemakkelijk te schermen omdat men

dikwijls daardoor een gevoeligheid raakt, die een zeer onaangenaam effect kan hebben. In datzelfde verband ziet men ook dat men niet meer de onderscheiding wil horen in verschillende kringen tussen hoofd- en handarbeiders, omdat men zegt: er zijn verschillende zogenaamde handarbeiders, die meer met hun hoofd moeten werken dan vele mensen, die vroeger hoofdarbeiders werden genoemd. Ook met 'arbeidsmarkt' heeft u hetzelfde; daar zit ook nog een soort slaventintje aan. Men praat liever over personeelspotentieel, wat inderdaad ook een juistere aanduiding is.

Wij hebben het verschijnsel van de gevoelswaarde zelf eens ervaren, toen we voor de meisjes en vrouwen in de fabriek graag wilden, dat ze een stofjas aantrokken van een bepaald kleurtje. Maar om daarmee succes te hebben, moest men dit ding beslist niet stofjas noemen maar 'technicoat', waardoor naast de petticoat en de andere coats ook de technicoat werd geaccepteerd; de stofjas zag men als iets wat bij de huishouding behoort. De moeilijkheid van dit vakjargon komt onder andere tot uiting in de dagelijkse praktijk van het bedrijf bijv. bij het geven van een instructie. Denkt u maar aan die baas, die aan de pastoor en dominee het stempel stond uit te leggen. De baas staat eigenlijk telkens in een soortgelijke situatie, wanneer hij aan een nieuweling het werk moet verklaren. Wanneer hij deze instructie logisch goed verantwoord en in de goede volgorde geeft, maar intussen telkens onbewust vaktermen gebruikt, omdat hijzelf ze dagelijks gebruikt, dan vergeet hij, dat datgene wat voor hem gesneden koek is, voor de andere onverteerbare brokken zijn. Zo mislukt de instructie. Dan zijn er nog andere factoren: hoe hij spreekt, in welk tempo, in welke levendigheid.

Wij ontmoeten deze bezwaren ook bij het geven van informatie hetzij binnen het bedrijf hetzij van het bedrijf naar buiten, bijv. door afdelingen, die de publiciteit verzorgen, bij de reclamemensen, ook in het overleg met elkaar. Ik heb dat verschijnsel opgemerkt bij een reeks vergaderingen tussen hoogleraren aan de ene kant en vertegenwoordigers van het bedrijf aan de andere kant, over een nauwer contact tussen het hoger onderwijs en het bedrijf. Toen bleek het dat er

ongeveer twee vergaderingen nodig waren, voordat men elkaars taal verstond, wist waar de ander het over had. Men vindt het ook bij het lezen van psychotechnische rapporten, die door een wetenschappelijk, psychologisch laboratorium zijn gemaakt en wel in het Nederlands zijn geschreven, maar dikwijls volkomen verkeerd worden geïnterpreteerd, omdat men zich niet voldoende in elkaars gedachtenwereld heeft ingeleefd en zich niet voldoende tevoren er rekenschap van heeft gegeven, of datgene, wat men formuleerde, voor de ander inderdaad alleen die bepaalde uitleg zou hebben. Dan is er gevaar, juist op dit punt, dat men daardoor verkeerde conclusies over de besproken personen trekt. U vindt de moeilijkheden met de beroepsaanduidingen. U kunt het vragen aan elk Arbeidsbureau, waar men de mensen moet onderbrengen bij verschillende beroepen, hoe moeilijk het is alleen uit de aanduiding van een beroep te weten, wat men in een bepaald bedrijf onder dat beroep verstaat. Immers, dezelfde naam dekt vaak verschillende inhouden. Wie men in het ene bedrijf een bedrijfsleider noemt, is in een ander bedrijf misschien een onderbaas. Wie men in het ene bedrijf een monteur noemt, is in een ander bedrijf een man van een heel andere structuur.

Bovendien is er een heel gevoelig tekort, wat ik al even heb genoemd: het gebrek aan uitdrukkingsvaardigheid bij uiteenzettingen, bij toespraken, bij mondelinge verslagen. Ik heb daar twee voorbeelden van. Indertijd heeft in het 'Tijdschrift voor efficiënte bedrijfsorganisatie' eens een artikeltje gestaan over dit onderwerp. Daarin werd naar voren geschoven, hoe moeilijk het vaak is voor verschillende hogere chefs, zelfs directeuren van bedrijven, om vat te krijgen op hun mensen wanneer ze bij een bepaalde gelegenheid hun mensen toespreken. Vaak doet een man uit de afdeling, die meestal bij zo'n gelegenheid ook een woordje zegt, het vlotter dan zijn chef. Nu was men in de redactie van dat tijdschrift wel gewend, dat op artikelen, die daarin verschenen, reactie kwam. Maar men was verbaasd over de enorme reactie op dit artikeltje. En die reacties kwamen allemaal eigenlijk op hetzelfde neer: 'Je hebt gelijk, maar hoe leer ik het? Kun je me een weg wijzen om het te leren?' Een andere ervaring, die we in ons eigen bedrijf hebben gehad bij het geven van cursussen aan het kader, was de volgende. In die cursussen werd eerst in een serie uren getracht een soort functie-inzicht te geven, waarbij dus allerlei facetten van die functie werden besproken. O.a. behoorden daarbij een paar uren, waarin men aan deze uitdrukkingsvaardigheid aandacht besteedde en een paar kleine oefeningen hield. Nu was het de gewoonte, aan het eind van zo'n cursus de cursisten bij elkaar te roepen op een avond en te vragen: 'Hoe vonden jullie die cursus? Wat had je anders gewild? Wat had je verwacht en niet gekregen?' enz. En dan was het strijk en zet: 'Dat stuk over die uitdrukkingsvaardigheid, dat moet u ruimer maken'. Dat is steeds weer het eerste wat ze vragen. Men voelt daar onmiddellijk het zwakke punt, waarin men telkens in de praktijk de hapering ervaart en waardoor men niet de contacten krijgt, welke zo strikt noodzakelijk zijn. Er is in de bedrijfssfeer onwillekeurig een tendens naar een zekere verzakelijking om alles zo kort mogelijk te zeggen. Wij hebben het spreekwoord uitgevonden: 'tijd is geld'. Dat betekent, dat iedereen zoveel mogelijk bezig moet zijn en geen minuut moet laten verloren gaan. Dat niet alleen, maar men moet alles ook zo snel mogelijk doen. Dat geeft een zekere gespannenheid in de hele bedrijfssfeer, waar men aan gewend is en die men als normaal accepteert, maar waardoor men ook onwillekeurig het gevaar loopt, zich niet meer goed rekenschap te geven van wat men zegt en hoe men het zegt. Deze verzakelijking openbaart zich niet alleen bij het werk, maar openbaart zich in zeer vele ondernemingen ook bijv. bij jubileumtoespraken, bij een afscheidsrede of waar dan ook. Men krijgt een zeer zakelijk kort betoog, waaraan dan een paar warme woorden worden bijgevoegd om het al te zakelijke iets af te

slijpen. Maar men weet er vaak niet de echte versiering aan te geven. Nu is het gelukkig nog zo, meen ik, dat elk mens een bepaalde behoefte heeft aan versiering van zijn leven. Iedereen zoekt dat op zijn wijze, maar men heeft toch behoefte aan iets meer dan alleen het levensnoodzakelijke. Ik geloof dat we hier een parallel zien met de tegenwoordige stijl van gebouwen, vooral van grote gebouwen, die een soort versteende meetkunde zijn geworden met enorme strakke lijnen, een optelsom van ramen, die men dan later aankleedt met planten en fonteintjes, opdat je ziel niet dood gaat aan de correctheid van het lijnenspel. Dat vindt u in zekere zin ook bij verschillende gesprekken en toespraken. Men voelt: daar moet toch eigenlijk iets meer smeügs in komen, iets gezelligers dan alleen die zuiver zakelijke stijl. Men probeert het ook wel.

De verzakelijking is ook wel eens een gevolg van het feit dat een onderneming groot wordt. Hier zie ik weer een parallel met het ambtelijke apparaat. Ik geloof, dat verzakelijking van stijl en verdorring van woorden niet zo zeer er een gevolg van zijn, dat men een functie bekleedt, maar dat het totale apparaat, waarin men werkt, te groot wordt. Men heeft dan een zodanig samenstel van functies gekregen, dat het persoonlijke element verdwijnt en men alleen 'in functies denkt', niet meer in 'menselijke taal'. Mensen zijn er natuurlijk wel; ze vervullen die functies. In het kleiner verband van elke afdeling denkt men wel aan hen, maar in het verband van het geheel denkt men alleen in de onpersoonlijke functies. Dat leidt er ook toe dat men bijv. de lijdende vorm overdreven veel gebruikt omdat die een typisch onpersoonlijk karakter heeft. Het komt voor, dat de directeur een bepaalde mededeling aan het personeel doet; schriftelijk, niet door hemzelf opgesteld maar door een van zijn stafleden, die misschien op dat punt wat ambtelijk denkt en zich meer een functionaris voelt dan een bloedwarm mens. Dan kan de mededeling luiden: 'Het wordt door de directie op prijs gesteld, dat, als de arbeidstijd straks wordt verkort, door iedereen in het bedrijf van hoog tot laag serieus wordt nagegaan, op welke wijze allerlei onefficiënte dingen kunnen worden voorkomen en de produktie kan wor-

den verhoogd'. Men kan van een van nature dynamisch hiërarchisch denkend directeur een dergelijke stijl niet verwachten en had eerder kunnen denken dat hij gezegd had: 'De directie stelt het op prijs, dat, als wij straks de werktijd gaan verkorten, iedereen in het bedrijf van hoog tot laag serieus nagaat, hoe hij onefficiënte dingen kan voorkomen en de produktiviteit verhogen'. Dan zit er onmiddellijk meer pit en een persoonlijke stijl in.

Het bedrijfsleven oefent invloed uit omdat het beslag legt op de mensen die er werken voor tweederde van hun bewuste levensdag. Het stempelt zeer sterk hun hele gedrag ook in hun uitingwijzen. Het grootste deel van de actieve tijdsbesteding speelt zich in dat bedrijf af in de sfeer en het klimaat van dat bedrijf en krijgt daar zijn kleur. Bovendien legt ons bedrijfsleven in Nederland op steeds méér mensen beslag. Het aantal mensen, dat in de bedrijven gaat werken, wordt steeds groter en gaat daardoor ook een steeds sterker stempel zetten op het gedrag en de uitdrukkingwijze in het algemene maatschappelijk leven. Deze invloed wordt nog versterkt doordat vooral in de grote steden voor velen het gemeenschapsleven zich hoe langer hoe meer naar het bedrijf gaat verleggen.

Laat ik een enkel voorbeeld noemen: de ontwikkeling van de zogenaamde personeelsvereniging. Men heeft wel eens gezegd: ja, op het platteland, waar niets of heel weinig is, daar kunnen we het ons voorstellen dat men, als daar een groot bedrijf is, personeelsverenigingen organiseert, opdat de mensen daardoor wat kunnen beleven. Maar in de grote stad is dat toch niet nodig; daar heb je organisaties, instellingen, clubs en verenigingen genoeg. Waarom zul je in een grote stad als bedrijf een personeelsvereniging oprichten? De ervaring leert echter, dat de drang naar de personeelsvereniging in de grote stad aanmerkelijk sterker is dan op het platteland en waarschijnlijk om de doodeenvoudige reden, dat in de stad een groot deel, misschien een zeer groot deel van de mensen zeer eenzaam leeft, ternauwernood weet wie de boven- of benedenburen zijn. De contacten die men zoekt met andere mensen, zijn dan die van het dagelijks werk in het bedrijf. Ook voor de ontspanning en ontwikkeling zoekt men dan weer de gemeenschap die men overdag heeft gekregen in het bedrijf.

Al deze factoren bepalen dus sterk de invloed, die het bedrijf op zijn mensen en via die mensen op de samenleving in het algemeen heeft. Daarin speelt de taal, de gesproken en geschreven taal, een grote rol. Die immers moet tenslotte aan deze zeer intensieve gemeenschappen de realiteit geven, waardoor men elkaar kan verstaan en niet van elkaar wordt gescheiden. Inderdaad moet men een eenheid vormen daar, waar men als een eenheid is bijeengebracht. Bovendien moet men er kleur aan geven door de zorg en de smaak, die men aan die taal besteedt.

Ik wil mijn betoog samenvatten in twee conclusies. De eerste conclusie zou ik zo willen formuleren: Een doelmatige samenwerking in de onderneming en in de bedrijfswereld vereist

1. de vermindering van slordigheid in het gebruik van de taal;
2. een voldoende mate van uitdrukkingsvaardigheid bij werkinstructies, opdrachten, voorlichting, overleg en andere uiteenzettingen van meningen;
3. begrip voor de emotionele motieven in het gedrag en voor het verschil van denkwerelden der personen, die op samenwerking met elkaar zijn aangewezen.

De tweede conclusie luidt: het bedrijfsleven verwacht van het onderwijs der scholen een bijzondere aandacht voor de oefeningen in een redelijke beheersing van het Nederlands in overeenstemming met het levende taaleigen.

**De taak van de overheid inzake de Nederlandse taal
door prof. dr. G. Stuiveling,
hoogleraar in de Nederlandse letterkunde en de taalbeheersing
aan de Universiteit van Amsterdam**

U hebt vanmorgen van collega Stutterheim een toespraak gehoord over de taal als middel van menselijke communicatie. Het is zonder enige twijfel de hoofdfunctie van de taal. Maar er zijn toch ook andere aspecten die de taal voor ons belangrijk maken. Het is niet alleen een middel van communicatie, het is ook een middel van expressie. In de loop van ongeveer acht eeuwen Nederlandse letterkunde hebben dichters, prozaschrijvers en toneelschrijvers zich in onze taal uitgedrukt. Als middel van menselijke communicatie en als uitdrukkingmiddel van een artiest is de taal een onvervangbare grootheid. Het mag juist zijn dat als middel van communicatie die taal vaak verstek laat gaan, dat zowel bij de lezer of hoorder, als anderzijds bij de spreker of schrijver, en tenslotte daartussenin bij de taal zelf, bepaalde tekortkomingen bestaan waardoor de overdracht van gedachten of van emotionele inhoud niet plaats vindt. Maar zelfs als het tot het wezen van de taal behoort dat de zaak soms mislukt, dan nog moet men daarnaast constateren dat er geen ánder middel van menselijke communicatie bestaanbaar is. Zeker, de scheikundige kent zijn symbolen, de wiskundige kent zijn getallen; zeer veel vakken kunnen met grafieken, met tekeningen, met foto's, bepaalde denkbeelden, althans voorstellingen overdragen. Maar een wetenschap geheel uit cijfers, geheel uit formules opgebouwd, is toch een ondenkbaarheid. De taal is nodig voor nadere aanduiding, voor nadere uitleg; telkens opnieuw.

Hoe voorzichtig wij ook willen oordelen over de mogelijkheden van de taal, deze taal zelf is het maximum dat de mens in zijn menselijke contact blijkbaar ten dienste staat. Dat geldt voor elke taal, maar het geldt niet voor elke taal in gelijke mate.

Wanneer een van ons hier verplicht zou zijn z'n toespraak onmiddellijk en onvoorbereid te houden in het

Engels, het Frans, het Duits, dan zou bij iedere geboren Nederlander zelfs de taal die hij goed heeft geleerd en waar hij misschien door een langdurig verblijf in het land zelf redelijk mee vertrouwd is, gekenmerkt worden door nog veel méér moeilijkheden van uitdrukkingsvaardigheid. Is de taal een tamelijk gebrekkig instrument, iedere *vreemde* taal is een nog gebrekkiger instrument.

Voor iedereen geldt dat de moedertaal als zodanig niet enkel het meest natuurlijke maar ook het meest volmaakte middel van verstandhouding en van uitdrukking is. Dat is ook heel begrijpelijk, eenvoudig omdat men het vroegst in zijn leven, in wezen van de geboorte af, van de wieg af, met deze moedertaal in aanraking is: eerst doordat de moeder zelf, de ouders, en misschien de rest van het gezin rondom die wieg, zich in Nederlandse woorden uitdrukt; dan doordat het kind nog vóór de schoolleeftijd in een Nederlands taalmilieu opgroeit; tenslotte doordat zo'n kind op de scholen ook de andere vakken die zijn cultuur uitmaken, in het Nederlands onderwezen krijgt en zelf zich in die taal moet uitdrukken.

Is de moedertaal derhalve een onvervangbare grootheid en stelt elke andere taal ons voor grotere moeilijkheden, men moet zich bovendien goed realiseren dat er in deze moedertaal nóg een element is van onvervangbare waarde. Het contact met de cultuur van het verleden, het contact met de middeleeuwse, met de zeventiende-eeuwse, 18de en 19de-eeuwse toppunten van het Nederlandse geestesleven, wetenschappelijk, godsdienstig, wijsgerig en uiteraard literair, loopt via de taal. Wij kunnen natuurlijk Rembrandt en Van Gogh beter in de wereld naar buiten brengen, dan Vondel of Hooft. Schilderkunst en ook muziek zijn niet aan een nationale taal gebonden. Maar het is ook duidelijk dat de inhoud van de Nederlandse cultuur, waarvan wij de erfgenamen zijn, niet zonder wezenlijke verarming en aantasting kan worden uitgedrukt in woorden en begrippen die volstrekt buiten het Nederlands om zouden gaan. Wij zijn de erfgenamen in deze 20ste eeuw ook van acht eeuwen Nederlandstalige cultuur, en die taal, de cultuurtaal, waarin de godsdienst en de wijsbegeerte, de wetenschap en de kunst worden uitgedrukt, is zelf een van de hoogste culturele uitingen van ons volk. Niet tot stand gekomen door toeval of door natuur alleen, maar ook doordat generaties van kunstenaars en geleerden om aan hun gedachten en gevoelens de zuiverste, de meest juiste uitdrukking te geven, deze taal systematisch en welbewust hebben opgebouwd. Dat geldt niet enkel voor de tijd tussen laten we zeggen 1580 en 1630, de tijd waarin o.a. door de vertalers van de Statenbijbel stelselmatig is gezocht naar verantwoord Nederlands; het geldt ook voor de periode van de romantiek, zo goed als die van de Tachtigers, en voor onze eigen tijd.

Niettemin, wij kunnen niet zoals onze Vlaamse taalgenoten, onze taal ervaren als een direct stuk volkseigen, want als zodanig wordt een taal de mens enkel bewust in een tijd van onderdrukking en verzet. Daarvan is het Nederlandse volk in de laatste eeuwen maar een enkele keer het slachtoffer geweest, en meestal vrij kort. Men moet de geschiedenis kennen van een volk als het Vlaamse, van een volk als het Poolse en van verschillende andere waar het nationale wezen en de drift naar nationale zelfstandigheid eeuwenlang hebben stand gehouden tegen een anderstalige overheersing in, om er enig begrip van te hebben, hoezeer de eigen taal de grondslag, de wortelstok vormt van het nationaal besef. Maar al is dit begrip bij ons als bewoners van een vrije en vrijwel eentalige staat zelden aanwezig, het feit is niet minder reëel. Vandaar dat wij zonder enige sentimentaliteit nadrukkelijk moeten constateren, dat een volk dat zijn moedertaal niet behoorlijk verzorgt, bezig is een van zijn meest wezenlijke en vitale krachten te verwaarlozen.

De verantwoordelijkheid van de overheid ten aanzien van dit cultuurbezit dat taal heet, zou ik in drie punten willen vastleggen. Een normatief punt, dat wil dus zeggen

de uitdrukkelijke erkenning vanwege de overheid, dat deze taal een onvervangbare culturele grootheid is. Ten tweede een praktisch punt, namelijk dat de overheid voorgaat in het voortreffelijk hanteren en verzorgen van de eigen taaluiting in wetgeving in administratie, in ambtelijke correspondentie e.d. En tenslotte een wetgevend element, uiteraard in de eerste plaats op het onderwijs gericht, waarbij de vraag dwingend aanwezig is of zowel de hoeveelheid tijd, op de verschillende scholen aan de moedertaal besteed, als de wijze waarop die tijd wordt gebruikt, in overeenstemming is met de betekenis van de moedertaal.

Het komt mij voor dat men ten aanzien van het normatieve aspect, dus de erkenning van de taal als een culturele grootheid van de eerste orde, op het ogenblik in Nederland niet zo ver is als men zou dienen te zijn. De rijksoverheid en ook de provinciale en gemeentelijke overheid hebben op allerlei terreinen, die men in de 19de eeuw niet of nauwelijks of onder veel voorbehoud als overheidsgebied zou erkend hebben, op het ogenblik een belangrijke taak. Ik denk aan museum, orkest, toneel; ik denk, speciaal op het gebied van de letteren, aan opdrachten, bekroningen, tijdschriftsubsidies enz. Al staat in de grondwet niet dat de cultuur een voorwerp van aanhoudende zorg van de regering is, zoals het er wel staat voor het onderwijs, toch is in feite dit hele culturele gebied ook tot zorg van de overheid gaan behoren. Ik zie in het geheel niet in waarom er wel een Rijksmuseum zou zijn, waarom er wel grote subsidies zijn voor orkesten en voor toneelgezelschappen, als men niet tezelfdertijd - en dat kan met veel minder geld gebeuren - ook de taal erkent als een even waardige grootheid en een voorwerp van aanhoudende overheidszorg.

Inzake de meer praktische sectoren is het duidelijk (en wij hebben daar vanochtend en ook vanmiddag al talrijke opmerkingen over gehoord) dat er verschillende belangen met elkaar kunnen botsen. De belangen om een wet, een algemene maatregel van bestuur en op lager niveau een verordening 'waterdicht' te maken, dus zó dat de formulering niet al te veel mazen heeft waardoor degene die kwaad wil, kan ontglippen, is inderdaad een ándere eis van ambtelijk taalgebruik, dan de stilistische eisen die van de zijde van taalkundigen

of taalgevoeligen kunnen komen. Ik weet dat er in overheidskringen ten aanzien van de taal wel eens commissies zijn geweest en wel eens regels zijn gesteld; maar ik weet ook, dat plannen die bijvoorbeeld in de laatste maanden van de bezettingstijd waren uitgewerkt, om aan de bevoegde neerlandicus meer zeggenschap te geven, al was het maar adviserenderwijs, in het taalgebruik van wetten en van ambtelijke correspondentie, zonder gevolg zijn gebleven. Dank zij een onbescheidenheid van de krant weten wij, dat dit jaar de troonrede op de taaljuistheid is nagezien door een bij uitstek bevoegd neerlandicus. Goed, mits men erbij zegt dat het toch niet het enige staatsstuk is dat de toets van de neerlandicus moet kunnen doorstaan. Natuurlijk is de Koningin een hoger figuur dan een minister; maar het lijkt me toch niet noodzakelijk dat zij als enige behoed wordt voor aperte taalfouten of ontsierende stijlvormen. Het lijkt me vanzelfsprekend dat men op het niveau van de landsregering, maar niet enkel daar, tegelijkertijd besef zou hebben van de eigen waarde van de moedertaal én besef van de eigen onkunde inzake die moedertaal. Maar er is niets merkwaardiger dan te moeten constateren dat zoveel mensen, die zich hun deskundigheid op een bepaald terrein ten volle bewust zijn, zich in geen enkel opzicht bewust zijn van hun óndeskundigheid op taalniveau. In de ministeries en op plekken waar het overheidsapparaat in directe aanraking komt met het publiek, zou men wat vaker het gevoel moeten hebben van het tekortschieten: dan zou men misschien ook een geschoold taalkundige vragen om advies te geven, zoal niet van bindende toch van verantwoorde aard. Zijn er dan toch spanningen tussen de belangen, bijvoorbeeld doordat de jurist het een en de taalkundige het andere zegt, dan is het mogelijk ten bate van de een of van de ander te beslissen, of gemeenschappelijk een uitweg te vinden. Maar wat men nu zo vaak ziet, is dat er formuleringen ontstaan die zonder bezwaar zouden kunnen zijn verbeterd indien maar de ambtelijke opsteller van het stuk geweten had *dat* er in zijn taalgebruik ietwat problematische factoren te vinden zijn. Dit geldt niet enkel op wetgevend niveau, het geldt ook op wetenschappelijk niveau, overal waar men te maken heeft met andere vakken dan de taal. Dat geldt bijvoorbeeld evenzeer voor de uitgaande correspondentie van een universiteit of van andere wetenschappelijke instituten, waar ook dikwijls door bekwame economen, juristen, medici, of wat het zijn, het Nederlands aan de buitenwereld wordt gepresenteerd op een wijze die men ronduit 'onverzorgd' moet noemen.

Wanneer men deze twee factoren: die van een normatief besef voor de culturele waarde van de taal, en die van de praktische verantwoordelijkheid in het eigen taalgebruik, goed in de aandacht wil vasthouden, dan wil ik nu enkele opmerkingen maken over het derde punt: de wetgeving op het gebied van het onderwijs. Wij staan in Nederland uiteraard voor onvoorstelbare moeilijkheden. Wij zijn nl. een betrekkelijk klein volk, ook als men de Vlaamse taalgenoten erbij telt: een klein volk in verhouding tot het grotere Franse, het grotere Duitse en het vrijwel onuitputtelijke Angelsaksische taalgebied. Wij zijn een betrekkelijk klein volk, en wij kunnen ons de weelde niet veroorloven te doen alsof we op een eiland leven, ver van die drie ons omringende gebieden. Door handel, industrie en wetenschap staan we er dagelijks mee in contact. Het is dus volkomen duidelijk dat zowel onze geestelijke en materiële export naar die gebieden, als de import uit deze gebieden, een zaak is waar verder niet over te twisten valt. Het is dus ook duidelijk dat een zekere kennis van de talen van die volkeren voor ons volk onvermijdelijke noodzaak is. Maar wanneer men dan bij het middelbaar onderwijs deze drie talen doceert en op het gymnasium uiteraard uit een oude klassieke traditie nog het Latijn en het Grieks daarbij, dan staat men toch voor het feit dat meisjes en jongens, zij het ook van een meer dan gemiddelde begaafdheid, in een derde klas van een gymnasium iedere week onderwijs krijgen

in zes verschillende talen: in Nederlands, Frans, Duits, Engels, Latijn en Grieks. De helft van het aantal weekuren, en misschien iets meer dan de helft als het de alfa-richting is, wordt besteed aan zes talen gelijktijdig. Ik geef onmiddellijk toe dat de resultaten van deze zes talen op de geestelijke gezondheid van het kind over het algemeen niet catastrofaal zijn gebleken, al moet ik eerlijk zeggen dat ik dit uit psychologisch opzicht nog altijd een wonder vind. Maar ik weet ook, dat geen enkele leraar in heel Nederland, na vijf of zes jaar deze talen te hebben gedoceerd, een eindexamenresultaat bereikt, dat maar een redelijke beheersing, actief en passief, van één van deze talen waarborgt. Wanneer men klaagt over een tekort aan vaardigheid t.a.v. de moedertaal bij Nederlandse leerlingen, dan moet men met deze klacht nog even wachten en b.v. eerst eens een gezin begeleiden waarvan de zoon en de dochter zojuist met een 7 en een 8 voor Frans door hun eindexamen zijn gekomen, en dit succes nu bezegelen met een reisje naar Parijs. Dan kan men zien of liever horen, wat deze briljante 7 en deze briljante 8 in de praktijk waard zijn. Wanneer men meent dat in het Nederlandse volk deze vijf vreemde talen op het gymnasium, en deze drie op de h.b.s. onverbiddelijk noodzakelijk zijn, moet men ophouden met klagen over de resultaten van het onderwijs in de moedertaal. Wanneer men omgekeerd meent, dat al deze vijf talen ook bij de hoogst begaafde leerling en de meest briljante leraar nooit kunnen bereiken wat eenvoudig een noodzaak is voor ieder die zijn moedertaal wil spreken en schrijven, dan moet men de moed hebben bij iedere onderwijshervorming te zeggen dat ten aanzien van het aantal uren Nederlands een vergroting noodzakelijk is, en dat dáárover niet kan worden gediscussieerd. Een vergroting van het aantal uren, eenvoudig omdat daar onze meest primaire waarden en ook waarderingen als cultuurvolk mee staan of vallen.

Men kan een tweede vraag stellen, en dat is deze. Op een gymnasium wordt op het ogenblik (en ik spreek over het middelbaar onderwijs alleen) in zes jaar 18 uur Nederlands gegeven. Meestal in de laagste twee klassen 4, dat is dus samen 8; in de middelklassen 3, dat is samen 6, maakt 14; in de hogere klassen 2, dat is 4, maakt 18. Twee jaar vier uur, twee jaar drie uur,

en in de hoogste klassen als het kind de volwassenheid nadert en de maatschappij in zal gaan, twee wekelijkse lessen op een rooster van ongeveer 35 uur. Er is in heel Europa, voorzover ik weet, geen enkel volk dat aan zijn moedertaal zo weinig tijd besteedt. Wanneer men mij zou vragen hoe die 18 uur verdeeld moesten worden, zou ik bepaald zeggen: twee uur in de eerste klas, drie uur in de middenklas en vier uur in de eindklassen; want juist dan, als de maatschappelijke verantwoordelijkheid dichtbij is en als de puberteitsmoeilijkheden ten dele voorbij zijn, kan men bij de opgroeiende jonge Nederlander enige belangstelling verwachten voor bepaalde aspecten van de taal, structuurverschijnselen in de taal, en ook uitingen van de taalcultuur, de letterkunde dus die op jongere leeftijd niet door hem kunnen worden verwerkt en dus niet voor hem geschikt zijn.

Daarmee kom ik tot nog een andere factor. Het is voor mij helemaal geen vraag meer, na een kwarteeuw bij het middelbaar onderwijs, en tien jaar bij het hoger onderwijs werkzaam te zijn geweest, of de tijd die men op alle scholen, de lagere en de middelbare, de uloscholen, de technische scholen en ook het universitaire onderwijs aan het Nederlands besteedt, doeltreffend wordt gebruikt. De vraag is uiteraard, wélk doel men treffen wil. Maar als men meent dat men van het onderwijs verwachten mag, behalve de overdracht van een aantal cultuurfactoren, ook een redelijke actieve en passieve, mondelinge en schriftelijke taalbeheersing; wanneer men dus meent de eis te mogen stellen, dat iemand die in Nederland Nederlands onderwijs heeft genoten, op redelijke wijze een brief kan schrijven, op redelijke wijze een toespraakje kan houden, of althans zijn eigen inzichten in bepaalde zaken op redelijke wijze tot uitdrukking kan brengen, dan moet ik eerlijk zeggen dat men in *alle* stadia van het onderwijs zich maar voor een klein gedeelte dit doel bewust is. En dat maar een gedeelte van het lerarencorps durft afwijken van de geijkte paden die naar een eindexamen leiden, om met het oog op de maatschappelijke praktijk van de jongens en meisjes later, het onderwijs in het Nederlands zó te geven dat het hen voorbereidt op hun taak als volwassen staatsburger. Zie eens de briefjes die dokters krijgen, die hoofden van scholen krijgen, die distributiediensten vroeger en woningbureaus nu krijgen; briefjes, meestal van moeders die het gemakkelijker vinden zelf te schrijven dan dat een vader het mopperend moet doen, terwijl de vader het ook gemakkelijker vindt dat moeder het doet, want dan staat het gezin niet zo voor schut. Welnu, als u deze briefjes ziet, even pijnlijk als amusant vaak, dan is het volkomen duidelijk dat zeer veel eenvoudige mensen niet in staat zijn om een eenvoudige mededeling op eenvoudige wijze onder woorden te brengen. Daar zit o.a. dit feit in, dat men schrijven nog altijd als een ongewende en iets deftiger wijze van taalhantering beschouwt dan spreken. Praten kunnen ze vaak wel. Maar zodra de pen op het papier komt, dan moeten de zinnen langer worden, dan moeten er plechtige woorden worden gebruikt en dan kan men niet volstaan met drie opeenvolgende hoofdzinnen met een punt ertussen. Dat stáát niet. Het is een heel merkwaardig misverstand, dat de schrijver-in-lange-zinnen plechtiger, deftiger, notabeler zou zijn dan mensen die duidelijk zeggen wat men bedoelt. In al deze opzichten zou een toegeving van het onderwijs in de richting van de maatschappelijke praktijk een van de eerste eisen zijn die men moet stellen. Een eis, die natuurlijk daarna verwerkt moet worden in het program van de opleiding van onderwijzers en leraren.

Sinds ik de laatste tien jaar betrokken ben bij de opleiding van leraren aan de universiteit van Amsterdam, sta ik helemaal voor raadselen. Ik sta nl. voor dit merkwaardige raadsel, dat de praktijk van het onderwijs de leraar Nederlands verplicht opstellen na te zien; terwijl hij in zes jaar opleiding volgens de letter van het academisch statuut geen uur geschoold hoeft te zijn in datgene wat men aanduidt

met het Amerikaanse woord 'composition': de bouw van een betoog, noch in de stijlkritiek. Er zijn voortreffelijke colleges over de achtergrond, de historische wording van het Nederlands; maar stijlnormen en stijlfouten liggen voor een belangrijk deel niet binnen de opdracht van de docenten voor taal- of letterkunde. Met het gevolg dan ook, dat een groot aantal studenten-Nederlands in hun vorming tot leraar niet of nauwelijks enige scholing hebben ondergaan betreffende de eerste problematiek die hen bezig houdt zodra zij in het onderwijs komen. Maar wat bij de andere talen gebeurt, waar men tenslotte toch vertalingen zal moeten nazien, of bij de opleiding tot leraar in de wiskunde, in de natuurkunde, in de biologie, is nog veel ernstiger. Het komt mij voor, dat men met name in de opleiding voor de exacte vakken, ook voor arts, voor ingenieur, eenvoudig geen flauw idee heeft van de problematiek van de taal en dus geen flauw idee hoezeer men de exactheid van zijn eigen denken ondermijnt door een volslagen ónexactheid t.a.v. het uitdrukkingmiddel waarin dit denken op anderen moet worden overgedragen. Het komt mij voor, dat men t.a.v. de neerlandicus nog de hoop kan hebben dat hij, al was het enkel door het lezen van goede literatuur, zijn smaak wel ontwikkelen kan; maar deze illusie is ten aanzien van de ingenieur in Delft of Wageningen of de arts in Groningen, Utrecht, Leiden of Amsterdam, eenvoudig niet houdbaar. Wanneer men uitgaat van de overtuiging dat iemand op academisch niveau niet enkel wetenschappelijk moet kunnen denken, maar ook de moedertaal moet kunnen hanteren om zijn wetenschappelijke denkbeelden nauwkeurig aan anderen over te dragen, dan is controle op het taalgebruik van de exacte vakken binnen het academisch onderwijs een minimumvoorwaarde om enige verbetering te bereiken. En ik zie in het geheel niet in, dat dit onbereikbaar zou zijn, mits men maar weet wat men wil.

Zo staan wij dus voor drie elementen: het besef van de onvervangbare grootheid van de taal voor het eigen volk; het besef dat in het openbaar gebruik van het Nederlands het inschakelen van een bevoegd neerlandicus verbetering zou kunnen brengen; en de overtuiging dat de velen voor wie het lager- of het ulo-onderwijs eindonderwijs is, en de weinigen die een hogere wetenschappelijke vorming genieten, recht hebben op een betere scholing tot verantwoord taalgebruik.

Die drie doeleinden zijn geen wensdromen maar bereikbare werkelijkheden. Maar dan moet aan twee voorwaarden worden voldaan. Enerzijds zouden organisaties zoals Onze Taal en congressen zoals dit erin moeten slagen, bij een grote kern van het Nederlandse volk, bij een behoorlijk percentage van de verantwoordelijke burgers, het besef wakker te roepen dat er iets op het spel staat. Anderzijds, moet men van overheidswege begrijpen dat de aandrang die van onder af komt, gedoemd is onvruchtbaar te blijven, tenzij in verordeningen, in wetten, in maatregelen verwezenlijkt wordt wat noodzakelijk is voor de praktische uitvoering. Er zijn in de loop van de geschiedenis tientallen voorbeelden aan te wijzen waarbij grote gedachten, goede inzichten, bruikbare idealen, na tien of na twintig jaar zijn doodgelopen, nadat de eerste generatie van enthousiaste mensen was voorbijgegaan. Dat is een tragisch feit, dat zich ten aanzien van onze taal niet mag voordoen - en nu bedoel ik niet het genootschap, maar ik bedoel inderdaad onze cultuurtaal. En omgekeerd zijn er soms maatregelen genomen die niet leefden in het volk, die geen weerklank vonden en die daardoor als het ware in een bovenlaag verijlen, zonder te wortelen in de voedingsbodem van een volk zelf.

Wanneer wij met het genootschap Onze Taal voor de derde keer een congres hebben kunnen beleggen met een zo groot aantal belangstellenden en belanghebbenden uit alle kringen van het volk, dan is het niet ondenkbaar dat wij gezamenlijk ons dragers voelen van dat besef van verantwoordelijkheid voor de onvervangbare grootheid van onze taal, en dat van ons uit in bredere kring een stimulans uitgaat om zich dit besef inderdaad als een kracht in onze cultuur bewust te worden. Maar ook mogen wij als congres, als organisatie, en individueel, van de overheid vragen, dat zij al die maatregelen overweegt die aan onze geestdrift voor de taal inderdaad een exacte, een concrete, een wettelijke vorm geeft; opdat niet tussen deze twee een opening, een kloof zou ontstaan.

Wat wij moeten doen, is van de overheid vragen om maatregelen te nemen die het Nederlands zullen beschermen én in de sector van het normatief besef, én in de sector van de praktische arbeid, én in de sector van het onderwijs. Pas dan kunnen wij gegarandeerd weten, dat de toekomst van het Nederlands veilig is.

Slotwoord van de voorzitter

De voorzitter, prof. W.F.J.M. Krul, dankt de aanwezigen voor hun komst en de inleiders voor hun boeiende betogen. Het derde congres van Onze Taal mag in alle opzichten geslaagd heten. De voorzitter eindigt met: 'Wij moeten in de komende jaren waar maken wat vanmiddag in de laatste inleiding is gezegd: het volk zelf moet aandrang op zijn bestuurders uitoefenen om verbeteringen te bewerkstelligen. Uiteraard kan men van ons lekengenootschap geen officieel deskundig advies verwachten, wel zullen wij ervoor zorgen dat van ons een krachtige stimulans uitgaat.

Ik verzeker u dat wij in ons bestuur ons ervan zullen vergewissen in welke richting nu ons werk moet gaan. Ons genootschap is ontstaan uit een beperkte drang tot taalzuivering, het is geworden tot een genootschap ter bevordering van taalverzorging in het algemeen; wij zijn gekomen tot samenwerking met bevriende verenigingen, tot taalcongressen; wellicht is nu het tijdstip gekomen om aandrang te gaan uitoefenen bij die instanties in onze maatschappij die inderdaad de verbeteringen kunnen bevorderen die vandaag zo duidelijk nodig zijn gebleken.

Wanneer wij daarin zouden slagen, hebben wij aan de inleiders de beste dank gebracht voor het werk dat zij tijdens dit congres hebben verricht.'

Genootschap Onze Taal
bureau: Parkstraat 32, Den Haag, tel. 11 59 15

geschiedenis

In 1932 werd in Amsterdam op initiatief van leidinggevende mensen uit handel, industrie en pers het Genootschap Onze Taal opgericht. Het doel was een dam op te werpen tegen de in die tijd in ontstellende mate opdringende germanismen. Mettertijd werd het doel uitgebreid tot de bevordering van de kennis van en liefde tot de moedertaal. Het aantal leden is sindsdien gestadig gegroeid. Openbare instellingen en grote bedrijven sloten zich aan bij het Genootschap omdat zij in hun praktijk de noodzaak van een positieve taalcultuur gevoelden. Het Genootschap verleende zijn steun aan de Centrale Taalcommissie voor de Techniek. In 1955 hield het Genootschap een druk bezocht nationaal congres in Amsterdam, in 1958 en in 1960 in Den Haag.

werkwijze

Het was duidelijk dat taalzorg geen werk kon zijn van leken alleen. Daarom werd de Raad van Deskundigen opgericht, bestaande uit hoogleraren in het Nederlands. Van de oprichting af is elke maand het blad Onze Taal verschenen. Daarin geeft de redactie, na een hoofdartikel van algemene aard, inlichtingen naar aanleiding van vragen van lezers en behandelt zij actuele kwesties. De inhoud is vooral berekend op de praktijk van het dagelijkse leven. Het blad beoogt te zijn een centrale voor iedereen die in zijn beroep of bedrijf met taalmoeilijkheden te maken heeft.

lidmaatschap

Door aanmelding wordt men lid van het Genootschap. De contributie bedraagt f4,- per jaar. De leden ontvangen het maandblad gratis, krijgen eventueel korting op andere uitgaven en kunnen de vergaderingen bezoeken waarin een bepaald onderwerp, op het hedendaagse Nederlands betrekking hebbend, wordt besproken.

abonnement

Het is eveneens mogelijk alleen abonnee te zijn op het maandblad. De kosten daarvan bedragen f2,50 per jaar. Opgave van leden en abonnees aan het bovenvermelde adres.

groepsabonnement

Voor bedrijven en instellingen bestaat de mogelijkheid van een zg. groepsabonnement. Inlichtingen hierover verstrekt het bureau van Onze Taal.

[Nummer 2]

Exotische namen

Een bekende taal oefening op school is het zoeken van bijvoeglijke naamwoorden en inwonernamen bij namen van landen: Spanje-Spaans-Spanjaard. Hoe groter onze aardrijkskundige kennis is, des te gemakkelijker gaat het ons af. Zijn we - op papier of in werkelijkheid - bereid, dan bieden ons zelfs Catalonië, Peru en Venezuela geen moeilijkheden: Catalaans, Catalaan, Peruviaans, Peruaan, Venezolaan, Venezolaans.

De aardrijkskunde van nu is echter die van onze kinderjaren niet meer. De rijtjes eilanden bij Java: Soemba, Soembawa.. horen er niet meer bij. Allerlei nieuwe landen, nieuwe namen hebben sinds 1945 hun intree gedaan. Omtrent tal van nieuwe namen blijkt onzekerheid te bestaan, niet alleen in de spelling - is het Ghana of, wat meer Nederlands lijkt, Gana? - maar ook in de vorming van de afleidingen. Dat is geen wonder. Met landen als Spanje, Schotland, Denemarken bestaan zeer oude historische banden: in de loop van de eeuwen is er een of andere naam, uit de vele gebruikte namen, vastgelegd: Spanjaard en niet Spanjool. Zo'n eeuwenlang geduld kunnen we ons met de nieuwe landen niet meer veroorloven: er moeten artikelen worden geschreven, leerboeken samengesteld, contracten opgesteld, ja zelfs moeten er - op korte termijn dikwijls - gezantschappen in de nieuwe landen worden ingericht en gezantschappen van de nieuwe landen in ons eigen land worden ontvangen. Nauwelijks zijn we de taalkundige moeilijkheden met India-Indiaas te boven, of we staan voor Katanga-Katagaans (of, gelijk men kan horen en lezen, Katangees?).

Komt een tot nu toe vrij onbekende naam 'in het nieuws', dan duiken de onzekerheden op. Laos-Laotisch (in overeenstemming met chaos-chaotisch?) of Laotiaans? Toen de koning en de koningin van Thailand in september 1960 officieel in ons land op bezoek waren, kon men diverse afleidingen van Thailand in onze pers lezen. De kenners van land, volk en taal weten evenmin altijd raad, getuige bijvoorbeeld het artikel Thailand in Winkler Prins Encyclopedie, dl. 17, blz. 416-422. Hierin is sprake van Thaise kunst, Thailandse havens, T'aistammen, Thai-kunst, Thaistammen. Is een inwoner van Thailand een Thailander of een Thai? En wat is het meervoud? De W.P. zegt o.a. 'totdat de **Thai** de hoofdstad innamen', maar heeft het ook over 'de inbezitting door de **Thais**'. De nietkenner mag zich ook nog afvragen wat die **h** in Thai doet (evenals in Ghana). Voor de Nederlandse uitspraak van de **t** doet die **h** in elk geval niets, men zou hem dus best kunnen missen. We stuiten hier op de niet eenvoudig oplosbare kwestie van de transcriptie van namen uit verre talen met voor ons geheel vreemde klanken en lettertekens. De veelal gevolgde weg - overnemen wat het Engels ons biedt - lijkt ons geen goede oplossing. Waarom wel **Kasavoeboe** en **Loemoemba** met de Nederlandse **oe** schrijven en niet de naam van de Guinese president die in Nederlandse publikaties meestal **Sekou Touré** heet, maar in onze radio: Sekoe Toeree?

Van de Franse journalist André Blanchet is in De Volkskrant een aantal artikelen over het nieuwe Afrika verschenen. Terecht zegt hij: 'Voor de scholier die de wereldatlas bestudeerde, ja zelfs voor de wereldreiziger op weg deed tropisch Afrika zich nog maar vijf jaar geleden voor als een gebied van bijzondere eenvoud: uitgezonderd in het zeer kleine Liberia was er geen andere vlag te onderkennen dan die van de vier grote koloniale mogendheden die regeerden over ontzaglijk

grote plekken rood, groen of geel op de atlas'. Ieder weet hoe het nu is. Geboortepijnen en kinderziekten brengen de jonge Afrikaanse staten herhaaldelijk in het nieuws. De opmerkzame krantelezer kan de onzekerheid en twijfels in naamgeving en spelling bespeuren.

Blanchet soms maar liefst 17 nieuwe Afrikaanse staten op die er in de laatste vijf jaar (tot 1961) zijn bijgekomen:

Kameroen	
Togo	Ivoorkust
Somalia	Volta
Senegal	Niger
Mali	Tsjaad
Madagascar	Centraal Afrikaanse Republiek
Kongo	Gabon
Frans Kongo	Nigeria
Dahomey	Mauretanië

Het vraagstuk is lachwekkend nietig vergeleken bij alle politieke en economische strubbelingen, maar niettemin bestaat het: hoe zijn de afleidingen van al die namen? Een journalist wiens mening wij vroegen, gaf ten antwoord: 'Woordenboeken helpen in dit geval haast nooit en dat is hun schuld niet. Ik ga maar te werk met eigen taalgevoel of op de gok. Het zou voor ons wel prettig zijn als er vastheid op dit punt zou komen'.

Die 'vastheid op dit punt' is nog ver te zoeken. Van Kongo komt Kongolees, men zou zo van Togo Togolees kunnen maken, zoals ook al (via het Frans) Senegalees bestaat. Met de namen op -ia, -ië, zijn er mogelijkheden als -iaan, -iër, -ische: Nigeriaan, Somaliër, Mauretaniër. Of: Somaliaan(s), Mauretaan(s). Mali kan Malisch, Maliër opleveren of (gelijk Bali) Malinees. Aan Kameroen, Volta en Gabon wagen wij ons liever niet.

Een taalcentrale - vrome wens van Onze Taal - zou hier uitstekende diensten kunnen bewijzen. Zij zou naar het gemakkelijkste woord kunnen zoeken, Nederlands in afleiding en spelling. Zij zou zo'n lijst met nieuwe namen kunnen publiceren en iedereen wist voortaan waaraan hij zich had te houden. Zolang deze centrale niet bestaat, wil Onze Taal gaarne als zodanig fungeren. Daarom verzoeken wij onze lezers die voorstellen kunnen doen aangaande de nieuwe namen, deze ons mede te delen.

Schijn en blijk

De redenering over schijnbaar-blijkbaar begrijp ik niet. Er staat: 'In vele taalboekjes wordt **schijnbaar** in de betekenis **blijkbaar** afgekeurd. Anderen hebben het woord in bescherming genomen; immers, zoals 'blijkbaar' betekent 'het blijkt dat', mag 'schijnbaar' betekenen 'het schijnt dat'.

Allicht dat men **schijnbaar** in bescherming neemt. Of beter: men hoeft het niet eens in bescherming te nemen. Het is een onaantastbaar Nederlands woord. Waar bezwaar tegen gemaakt wordt, is alleen een onjuiste toepassing. Maar bij mijn weten wordt **schijnbaar** in de betekenis 'blijkbaar' door niemand verdéidigd.

Overigens moet ik zeggen, dat ik die verkeerde toepassing òfwel weinig heb aangetroffen òfwel eroverheen gelezen heb. Dit laatste dan omdat ik het 'goed' begrepen heb. Van Dale geeft het voorbeeld: 'hij heeft de zaak schijnbaar zo

voorgesteld, dat...’, en dit dan ter illustratie van de betekenis ‘blijkend; klaarblijkelijk’. En let wel, als eerste betekenis, en zonder afkeuring. Voor mij zou, tenzij de feiten mij anders leerden, dit ‘schijnbaar’ niet de waarde hebben van ‘klaarblijkelijk’ of ‘blijkbaar’, maar gewoonweg van ‘schijnbaar’, wat helemaal niet hoeft in te houden dat het niet zo **is**.

Koenen-Naarding: ‘De thans in zwang zijnde vervanging van **blijkbaar** door **schijnbaar** (b.v. **hij is - ziek**) is afkeurenswaardig’. Zelfde commentaar: als iemand hier ‘blijkbaar’ bedoelt, is het natuurlijk fout. Maar doet hij dat? Dat is de vraag waar het om gaat.

De hele zaak draait om de ambivalentie van het begrip **schijn(en)**. Schijn is niet noodzakelijk ‘alleen maar schijn’. De schijn kan zeer wel overeenstemmen met de werkelijkheid. Er wordt dan een marge opengelaten voor de mogelijkheid dat het niet zo is. ‘Hij is schijnbaar ziek’ betekent dan: ‘er zijn aanwijzingen dat hij ziek is’.

Prof. dr. L.M.

Nogmaals: straatnamen

In het novembern timer (1960) van dit blad keert dr. J. Leenen zich tegen mijn artikel over ‘Accent-verschijnselen in straatnamen’, dat in het augustus-nummer (1960) was verschenen. Hoewel dit onderwerp alleen maar gebaat kan zijn met nieuwe gegevens, ophelderingen en positieve kritiek, doet de schrijver alleen maar pogingen om mij op mijn woorden te vangen. Zijn vele vragen berusten op een onjuiste weergave van mijn tekst.

Zijn bewering dat het accent op het bepalende woord in: ‘een **groene** vaas’ tot de uitzonderingsgevallen behoort, lijkt mij werkelijk moeilijk als argument te hanteren; het dagelijks taalgebruik leert anders. Als de schrijver meent, dat ik abusievelijk in ‘s-Gravenheke een samenkoppeling heb herkend, blijft de vergissing toch echt aan zijn kant. Mijn aanduiding (meer niet) van een oorzaak van accentverschil tussen **Noordeinde** en **Noordeinde** berust niet op fantasie.

Drs. J.J.M. Bakker

De luchtmacht surviva!t!

‘Het merkwaardige Engels-Nederlandse jargon - aldus de Haagsche Courant van 4-2-1961 - waarop de militaire samenleving het patent lijkt te hebben, is met één werkwoord uitgebreid: surviva!llen. Wij moeten surviva!llen; heb jij al gesurviva!ld? In het **Vliegveiligheids Oefen- en Testcentrum** krijgen alle vliegers van tijd tot tijd een theoretische en praktische cursus in de schone sport van het **surviva!llen**’.

Overleven is een te gewoon woord (survival betekent overleving, redding, to survive - niet to survival! - betekent overleven). De internationale luchtvaarttaal is Engels. De Nederlandse luchtmacht oefent in internationaal verband, maar is toch altijd nog een **Nederlandse** luchtmacht tot wier taak toch ook de bescherming van de Nederlandse samenleving en beschaving behoort. We gunnen iedereen zijn vaktaal, zijn omgangstaal, zijn prettige bralwoorden waarmee ons doodse bestaan kan worden opgefleurd; we hebben ze zelf trouwens ook! Maar zou er dan niet **ten minste** officieel op papier een Nederlands woord bedacht en gebruikt kunnen worden.

Uit een ander artikel over dat zelfde V.O.T.C. hebben we nog de volgende woorden genoteerd:

dinghy, dead duck, squadron, tactical fighter, survival pack, dinghy drill, anti-exposure, survival kit, escape and evasion, ejection, ejectiontrainer, explosive decompression, crash, crash-helm, sport dinghy drillinstructor. We kennen een man die een rondleiding had gekregen door de olieraffinaderijen bij Rotterdam. Na afloop zei hij: 'Ze hebben daar nog maar één Nederlands woord en dat is **olie**'. Zelfs de troost van dat ene Nederlandse woord hebben we niet gekregen in de kranterondleiding door de V.O.T.C.

Het Nederlands in België

Voor een Vlaming is het verheugend te constateren dat in de 'Nederlandse spraakkunst voor iedereen'¹⁾ in ruime mate met het zuiden van het Nederlandse taalgebied rekening gehouden wordt. Met nog meer genoegen merkt hij bij lezing, dat de Zuidnederlandse standpunten met veel sympathie en begrip worden behandeld. Minder prettig is echter de vaststelling dat zelfs auteurs die het Zuidnederlands met welwillende belangstelling bestuderen, zich niet altijd een juist beeld kunnen vormen van de inderdaad vaak verwarrende situatie.

Zo lees ik (§ 32) 'Dat neemt niet weg dat thans nog verschillen (nl. tussen noord en zuid) in woordkeus, zinsbouw en intonatie voorkomen. Wij noemen hier slechts het gebruiken van het woord **weder** in het weerbericht van Ukkel'. M.i. is dat voorbeeld heel slecht gekozen. Het instituut dat die berichten opstelt, is namelijk zg. 'tweetalig', wat hierop neerkomt dat een vertaler het weerbericht in 'zijn' Nederlands omzet. Sinds enkele dagen wordt daar nu ook gesproken over 'temperatuur in stijging' of 'in daling'. In hoever bewijst dan het weerkundig instituut iets in verband met het taalgebruik? Wie in Vlaanderen normaal spreekt, zegt m.i. **weer**. **Weder** hoor ik alleen in de mond van diegenen, die nog altijd menen dat ze om verzorgd te spreken, boekentaal moeten gebruiken, iets wat nog wel voorkomt bij ouderen die hun onderwijs in het Frans genoten hebben.

In het hoofdstuk over gesproken en geschreven taal vind ik volgende opmerkingen: 'In Noord-Nederland wordt **geheel** gebruikt alleen in zeer correcte spreektaal; in Zuid-Nederland is **geheel** de gewone spreektaalvorm. **Heel** klinkt daar niet correct en wordt ook niet geschreven. In Zuid-Nederland is **zenden** ook het woord voor de spreektaal. In Zuid-Nederland is **gaarne** de spreek- en schrijftaal en klinkt **graag** dialectisch-Hollands en dus incorrect'. (§ 40) Ik heb nooit gehoord dat **heel** niet correct zou klinken. Voor zover ik weet, gebruik ik in gesproken taal altijd **heel** en ik aarzel niet het te schrijven. Voor mijn taalgevoel is **zenden** alleen maar schrijftaal. Nu is het niet uitgesloten, dat Vlamingen uit andere streken daar een andere mening over hebben, maar in het Antwerpse dialect komen de woorden **geheel** en **zenden** zelfs niet voor. Antwerpenaars, die verzorgd Nederlands spreken, vermijden die woorden bij mondeling taalgebruik. (Volgens een veel verspreide mening zouden ook alle Zuid-nederlanders werpen als het gewone woord beschouwen. In Antwerpen b.v. gebruikt men dat woord nooit, behalve in de sage die de naam van de stad wil verklaren.) De toestand van **graag-gaarne** is niet zo eenvoudig. **Graag** klinkt zeker 'Hollandser', maar dat het als 'incorrect' zou beschouwd worden, kan ik niet geloven. Dat is misschien wel het geval voor deze opmerking van de auteur: 'In Zuid-Nederland klinkt **nou** te "dialectisch-Hollands"!'.

De gallicismen (§ 93) verbazen me. Van **in haat krijgen - in afkeer hebben - in fout nemen - iemand feesten** heb ik nooit gehoord! Dat betekent natuurlijk geenszins dat ze niet zouden bestaan. Het bewijst m.i. echter wel een en ander

1) Nederlandse spraakkunst voor iedereen door Drs. J.P.M. Tacx. Prisma-Boek. Utrecht-Antwerpen (nr. 557).

omtrent de frequentie. Zo de auteur andere voorbeelden wil, vindt hij die bijna dagelijks in de Vlaamse pers, samen met het door hem geciteerde 'stoffen **aan** X frank', b.v. in hou(d) eraan (= ik stel er prijs op...); een einde stellen (= maken); het boek komt te verschijnen (= is pas verschenen) enz. Al deze bedenkingen zijn geenszins bedoeld als ernstige kritiek op deze spraakkunst, die in het zuiden zeer veel goede diensten kan bewijzen (te koop **aan** slechts... F, schrijven sommige boekhandelaars dan!). Ik heb deze voorbeelden hier tamelijk uitvoerig behandeld om er de nadruk op te leggen (om er **gewicht** op te leggen (§ 93) lijkt me ook zeer onwaarschijnlijk!) dat het heel moeilijk is over 'het' Vlaams of 'het' Zuidnederlands te spreken of te schrijven. De toestand verschilt van streek tot streek. Daarbij heb ik de indruk, dat woorden en uitdrukkingen, die vroeger als 'Hollands' en 'incorrect' beschouwd werden, nu meer en meer doordringen en aanvaard worden. Dat wordt langzamerhand ook geval voor de **je-jij-jullie**-vormen, maar die kwestie zou ons te ver voeren. Een zaak staat vast: over een grotere eenheid kunnen we ons alleen maar verheugen!

Y. Stoops

Zou

In ons maandblad heb ik al tweemaal (december 1959 en juni 1960) de aandacht gevestigd op het overdadig en soms minder juist gebruik van het woordje 'zou'. Dit gebruik komt zo veelvuldig voor, vooral in de pers, dat het zelfs wel de 'zou'ziekte genoemd kan worden. Een ziekte moet natuurlijk bestreden worden, wat bij een planteziekte meestal geschiedt door bespuiting. Wat is nu het geschiktste middel tot het bestrijden van de 'zou' ziekte? Naar het mij voorkomt bestaat dit in het vermelden van ziektegevallen en van de wijze, waarop betere zinnen zonder overmatig 'zou' gebruik mogelijk zijn.

Daarbij mag natuurlijk geen taalpolitie worden gespeeld en moeten dus de vindplaatsen, die de redactie wel weet, niet vermeld worden. Het gaat immers niet om de personen, maar uitsluitend om het bestrijden van de kwaal. En aangezien volgens onze statuten het genootschap ten doel heeft het verantwoorde gebruik van de Nederlandse taal te bevorderen, waartoe de leden van het genootschap de gelegenheid wordt geboden in het orgaan, ben ik zo vrij nogmaals te wijzen op een paar gevallen van minder goed te verantwoorden 'zou'-gebruik.

Het ene trof ik aan in een weekblad waarin werd betoogd, dat: 'ons onderwijs veel meer afgestemd zou moeten zijn op de individuele behoeften van de leerling'. Dadelijk daarop volgt dan de zin: 'In mijn hart zou ik ervoor voelen, dat de leerling - in overleg met zijn ouders, rector of directeur en schoolpsycholoog - de vakken *zou* kunnen kiezen, die hij *zou* willen volgen en waarin hij examens *zou* willen doen.'

In deze zin is viermaal het woordje 'zou' gebezigd, terwijl

het volgens mijn mening beter driemaal weggelaten had kunnen worden. Slechts bij het kiezen heeft 'zou' enige zin, omdat dit kiezen ook nagelaten kan worden. Maar als de leerling bepaalde vakken gekozen heeft, is het toch vanzelfsprekend, dat hij die vakken wil volgen en daarin examen wil doen? Had die zin niet beter als volgt kunnen luiden:

In mijn hart voel ik er wel iets voor, dat de leerling.... de vakken zou kunnen kiezen, die hij wil volgen en waarin hij examen wil doen.

Het tweede geval las ik in een groot dagblad in een artikel met het opschrift 'Defensiebelangen'. Daarin werd gesproken over het tekort aan beroepspersoneel. De bewuste zin luidt dan als volgt: 'Het *zou* gewenst zijn, dat de regering deze materie omstandig uit de doeken *zou* doen en daarbij met name antwoord *zou* willen geven op de volgende vragen'.

Waarom is er niet heel gewoon gezegd: Het is gewenst, dat de regering deze materie omstandig uit de doeken doet en daarbij met name antwoord geeft op de volgende vragen.

In dit geval is er toch geen sprake van een onzekerheid of een waarschijnlijkheid, waarvan de modaliteit moest worden uitgedrukt? Daarom meen ik, dat het juist en dus ook beter was, het woordje 'zou' niet te gebruiken.

K.C.

(Red. Twistgesprek over 'zou' voorlopig gesloten)

Goed zo, krant!

Met groot plezier hebben we een artikel in Het Vrije Volk (17-2-61) gelezen, getiteld Taaltje. Stelt u zich voor dat iemand vraagt: 'Zou het niet beter zijn, de kwaliteit van de woningwetwoningen voorlopig niet verder te verbeteren?' Het antwoord luidt: 'Een korte tijd zou het misschien wel gaan, maar het moet niet te lang duren.'

De krant heeft dit redelijke gesprekje teruggevonden in een officieel rapport. De voorzitter van de Werkgroep Huren uit de S.E.R. heeft aan de Werkgroep Verlaging Stichtingskosten Woningbouw gevraagd:

'Zou het mogelijk zijn de trend van een, sedert 1950 optredende, regelmatige verhoging van de kwaliteit van de woningwetwoningen (ook door vergroting van de inhoud, zie tabel 27, blz. VII-43 van publikatie 1959 no. 2) te onderbreken in die zin, dat in de eerstkomende jaren een voorlopige stabilisatie van de in de nieuwbouw geboden kwaliteit plaatsvindt?'

En het antwoord is:

'Na afweging van deze in verschillende richting wijzende overwegingen is de werkgroep van oordeel, dat gedurende een relatief korte periode van enkele jaren het achterwege laten van kwaliteitsverbeteringen aanvaardbaar is, maar dat een langdurige onderbreking van de trendmatige stijging van de kwaliteit - met name voor zover betrekking hebbend op wezenlijke woonbehoeften - ongewenst moet worden geacht.'

Het Vrije Volk leest ook in het rapport dat er een paar flinke huurverhogingen komen en dat dit voor sommigen wel heel zwaar zal zijn. Maar daar is niets aan te doen. Leest u maar:

'Weliswaar zou volgens de gegevens van bijlage IVa, de huurquote in verschillende van de gegeven casusposities stijgen tot boven de 20 pct. van het netto-inkomen, doch dit deel ziet geen termen om op grond daarvan het naar zijn mening noodzakelijke programma te mitigeren.'

De journalist die met grimmige vasthoudendheid het rapport heeft doorploegd, vraagt zich ten slotte af of er geen aanleiding zou zijn om 'dat gekwebbel over de

implicaties van een te hoge huurquote in bepaalde casusposities een tikkie te mitigeren.'

'De rapporten zwelgen intussen in hun geheimtaal. Zij weten wat het allemaal betekent en zij laten al schrijvende zien, dat zij om de drommel niet van gisteren zijn. Dat is erg. Maar erger nog is, dat met het toenemen van het aantal raden en schappen, commissies, subcommissies en werkgroepen uit subcommissies ook het aantal rapporten steeds toeneemt. En daarmee het aantal mensen, dat aan het samenstellen van de rapporten meewerkt en ook het aantal mensen, dat met die rapporten dan weer moet werken. En het gevaar is levensgroot, dat die lui denken, dat het gewoon is rapportentaal te spreken. Ze praten tegen u en mij over de relatieve kostendaling, die resulteert in een equivalent van de lagere huurquote en ze leuteren maar door over alternatieve veronderstellingen ten aanzien van een eventueel dalend prijsniveau of zoiets.

Waar moet dit heen?'

U vraagt

of wij iets kunnen doen tegen het veldwinnende *wat* in bijv. het boek *wat*, het huis *wat*, het begrip *wat* enz. Niet veel. Alleen maar zeggen dat het vooralsnog is en blijft: het boek *dat*. □ Moeilijkheden met voornaamwoorden te over; lelijk klinkt 'de onderneming, tot de taak *waarvan* deze opdracht behoort.' Wij zouden schrijven: tot *wier* taak, al is dit *wier* nog zo oud. □ 'Knip de advertentie uit en plak haar/hem op een briefkaart.' De Woordenlijst zegt: advertentie v. Dus, zou men zo zeggen, haar, maar het lijkt of je dan een vrouwelijke persoon op een kaart vasthecht. Mag *hem* dan niet? Ja, want dezelfde Woordenlijst leert ons op XXVII, dat 'in gevallen waar de opvatting als concretum de enig mogelijke is' zulke zij-woorden als hij-woorden mogen worden behandeld. Dit geldt alleen, zegt de lijst, 'voor mensen die op het kompas van hun ontwikkeld stijl- en taalgevoel kunnen varen.' Wie hem zegt, heeft de goede koers; immers, je kunt niet iets abstracts met de lijmpot bewerken en op een kaart plakken. □ De moeilijkste moeilijkheid van deze maand. Ik vind je moeder dikker dan *jou* -of- ik vind je moeder dikker dan *jij*. Wij twijfelen niet: *jou*. Twee objecten (moeder en jij, object *jou*) worden vergeleken. Maar iemand heeft ons toch nu weer onzeker gemaakt, want - vraagt hij - hoe moet je zo'n zin aanvullen: ik vind je moeder dikker dan (ik) jou (dik vind)? Er moet *niets* aangevuld worden, is onze uitweg. □ Een subtielheidje zit in: woning- en verhuisinrichting. Wel niet zo erg als de thee- en overzetter, maar een *inrichting* van de woning is niet gelijk aan een inrichting voor de verhuizing. Eigenlijk zouden we een woninginrichtinginrichting moeten hebben. □ Zo iets als 'De zending geschiedt door de firma X en bestaat uit tien kisten.' □ Of zien we het verkeerd? Geen nummer waarin we zo twijfelen als juist dit dat u nu leest. □ Men stuurt ons het gedrukte bewijs dat op 10 februari een meneer die genoemd werd 'hortulanus te Baarn' voor de radio een lezing over kamerplanten heeft gehouden. Wel, dat is niet tuinman, maar beheerder van een hortus. Een fraaie, vanouds bekende naam. □ Liever 'op voordracht van onze minister' dan 'op *de* voordracht van enz.'. Ter verdediging van dat liever denken wij aan al die uitgebreide voorzetselverbindingen *zonder* lidwoord: in verband met, naar aanleiding van, op voet van, op grond van, op basis van. Vergelijk ze maar eens met uitdrukkingen die niet gelijk zijn aan voorzetsels: op *de* voet volgen, op *de* oude voet. Nee, niet op grote voet erbij halen.. □ *Heel erg* was onze eigen fout, notabene in ons woedende artikel over het Duits: *wij ontnemen daaruit*. Heel dom.

De penningmeester verzoekt leden en lezers hun bijdrage over 1961 zo spoedig mogelijk over te schrijven op de postgirorekening van de Administratie van Onze Taal nr. 529740, te Leiden.

[Nummer 3]

Tandschoon brandschoon?

Een dropfabriek maakt hevige reclame voor een bepaald soort drop waar je **tanden** niet zwart van worden maar **schoon** van blijven, dus - volgens de fabriek - **tandschone** drop. De protesten van taalminnaars tegen dit woord zijn bij ons binnengekomen. Het was te verwachten. 'Nu moet je je daar niet zoveel van aantrekken', heeft ons eens een ervaren schrijver van reclameteksten gezegd, 'want als je in ons land een nieuw woord scheidt, zijn er altijd wel een paar honderd mensen die dat woord afkeuren.'

Voorop twee dingen. Het is heel gewoon dat iemand een hekel aan een bepaald woord heeft of krijgt. Soms omdat het te veel gebruikt wordt, soms omdat het on-Nederlands is of lijkt, soms omdat de klank niet bevalt; vaak ook is er helemaal geen aanwijsbare reden voor die afkeer. Men vindt het woord lelijk, afschuwelijk en daarmee uit. Waarschijnlijk heeft wel iedereen een paar van die woorden die hij om een of andere reden niet kan uitstaan. Voorts: het is niet waar dat dit verschijnsel nu juist in ons land zo bijzonder verbreid is. Wie enigszins op de hoogte is met gelijksoortige tijdschriften als het onze in de ons omringende taalgebieden, weet dat men ook daar soms een veldtocht begint tegen een woord dat - om welke reden dan ook - 'niet mag', dat om een of ander persoonlijk motief 'vervelend' wordt gevonden.

Toen we eens in een schertsende bui het woord **kakelvers** (kakelverse eieren) min of meer in bescherming hadden genomen, kregen we striemende kritiek te horen van iemand die dit 'vervelende' woord voor eeuwig wenste te verbannen. 'Kakel' in dat vervelende woord, was ons verweer, moet u beschouwen als een versterkend voorvoegsel. Het is in onze taal gewoon dat men een werkwoordstam gebruikt bij een bijvoeglijk naamwoord: **leergierig**, **merkwaardig**, **praatziek**, **spilziek**, **startklaar**. Het type komt niet zo veel voor, maar het bestaat. Gewoon is ook dat zo'n werkwoordstam een graadaanduidende functie krijgt: **fonkelnieuw**, **stampvol**, **klatsnat**.

Op welke formele gronden kan men dan nog een vervelend woord als kakelvers veroordelen?

Woorden komen en verdwijnen. Soms kan men daarvan de oorzaken achterhalen, soms niet. In een levende taal verandert de woordenschat voortdurend. De inhoud van Van Dale in 1880 was anders dan die van nu. Wij willen een taal, die door vreemde invloeden niet wordt bedorven: een zuivere taal, maar die zuiverheid mag onze vrijheid binnen ons eigen Nederlandse stelsel niet beperken. Op zichzelf beschouwd maken 'kakelvers' en 'tandschoon' het Nederlands geen streepje armer of rijker. We kunnen gerust de bedoeling ervan met andere woorden zeggen. Binnen ons eigen taalstelsel echter moet verandering mogelijk zijn, anders maken wij van het Nederlands... een dode taal, een taal, waarin - naar het geestige woord van de Franse geleerde Vendryes - geen fouten meer gemaakt worden. Laten wij nooit verstarren tot taalbewaker-en-niets-meer! Daarmede bewijzen wij ons Nederlands geen dienst. Wij moeten ook taalbouwers zijn. Het is soms noodzakelijk woorden te verwerpen, het is echter even noodzakelijk woorden te aanvaarden. Als er woorden verschijnen, die goed passen in onze eigen taal en geen goedkope, eigen bezit verdringende nabootsingen van vreemde talen zijn, moeten we niet te gauw klaar staan met het hardvochtige vonnis: vervelen! modewoord! Hoe persoonlijk is dit

'vervelend'! Uit dit woord klinkt de geest, die wijlen Prof. Overdiep, van 1932 tot 1945 lid van Onze Raad, zo striemde met zijn 'speel niet a l t i j d taalpolitie!' Wij zijn de eersten om ons op de borst te kloppen, als wij ons aan deze vorm van tyrannie hebben schuldig gemaakt. De aard van het werk, dat wij vrijwillig op ons genomen

hebben en dat wij, gelukkig gesteund door enige duizenden in Nederland en België, zullen blijven voortzetten, brengt met zich mede, dat wij woorden afkeuren die een ander, in de heilige overtuiging dat hij goed Nederlands spreekt, goedkeurt. Wij trachten ons echter altijd ervan bewust te zijn, dat we er met afkeuren alléén niet komen, want de fouten van nu kunnen de goede vormen van morgen zijn.

De weerzien tegen 'tandschoon' zit veel dieper dan alleen maar een vage afkeer tegen iets vervelends. Men heeft wel degelijk het gevoel dat een vorming als deze in strijd is met het Nederlands. In principe zijn de mogelijkheden tot samenstelling van woorden zeer uitgebreid. Bij samengestelde zelfstandige naamwoorden bijvoorbeeld kan men zien dat de delen in geheel verschillende verhouding tot elkaar kunnen staan: tandwiel (wiel met tanden), straatnaam (naam van een straat), waarheidsliefde (liefde tot de waarheid), jongensboek (boek voor jongens), oceaانvlucht (vlucht over de oceaan), loonbelasting (het loon wordt belast). Al deze voorbeelden bestaan uit zelfstandig naamwoord plus zelfstandig naamwoord, slechts een klein gedeelte dus van het type samengesteld zelfstandig naamwoord. Dikwijls staat het eerste deel in een soort 'tweedenaamvalsverhouding' tot het tweede: de deur van het huis: huisdeur, het bestuur van de staat: staatsbestuur. Het eerste deel **bepaalt** het tweede deel. Men merkt dat duidelijk als men de delen in volgorde omdraait: radioschool-schoolradio.

Kan men bij de zelfstandige naamwoorden als het ware naar hartelust nieuwe samenstellingen smeden, bij de bijvoeglijke naamwoorden blijken de mogelijkheden veel geringer te zijn. Naar de vorm¹⁾ vindt men o.a. verbindingen van:

bijv. naamw. + bijv. naamw:	doofstom,
zelfst. naamw. + bijv. naamw.:	soortgelijk,
onb. wijs + -s + bijv. naamw.:	levensgevaarlijk,
werkw. stam + bijv. naamw.:	merkwaardig,
bijwoord + bijv. naamw.:	overrijp.

Categorieën die naar de betekenis bijzonder opvallen, zijn o.a. de bijv. naamwoorden die een vergelijking inhouden: ijzersterk; de bijv. naamwoorden die door een woord ervoor worden versterkt: doodzenuwachtig. Met het laatste voorbeeld zijn we tegelijk aangeland bij het geval dat het eerste woord eigenlijk niet veel meer is dan een soort versterkend voorvoegsel: **kei**hard is nog zoveel als hard gelijk een kei, maar het (naar ons gevoel) laag-bij-de-grondse **kei**moeilijk is niet meer dan zeer moeilijk. Vergelijk: **steengoed**. Het tweede deel kan trouwens ook verzwakt worden tot een soort achtervoegsel: bloed**arm**, strijd**vaardig**, roest**vrij**, vuur**vast**. Bezoen wijst in een artikel (NTg, 43, 49) op woorden als wasecht, stootvast, krimpvrij, slachtrijp, fokrijp, plukrijp: het type werkw.stam + bijv. naamw. Er valt onzes inziens aan het on-Nederlandse karakter van tandschoon niet te twifelen. Het is niet 'zo schoon als een tand', noch 'heel erg schoon', maar het betekent 'de tanden niet bevuilend, de tanden schoon houdend. Wij hebben niet zo veel vrijheid in de samenstelling van bijv. naamwoorden. In tegenstelling met het samengestelde zelfst. naamwoord kan men niet, van één bestaand voorbeeld uitgaande, zoveel woorden maken als men wil. Het Nederlands is op dit punt analytisch, het omschrijft met meer dan één woord.

De drang naar één woord is ondertussen verklaarbaar. Er zijn letterkundige motieven. In de werken uit het begin van deze eeuw kan men woorden vinden als

1) Buiten beschouwing blijven woorden als: opzienbarend, noodgedwongen.

dauwnat, onkruidruig. De reclametekstschrijver bedient zich van dit type: **ovenverse** beschuit, **zonrijp** fruit, **panklare** groente. De techniek gebruikt liever één woord dan een omschrijving: **loonintensief**, **temperatuursafhankelijk**, **temperatuurgevoelig**, **gasdoorlaatbaar**. Men voelt het on-Nederlandse. Wij blijken een afkeer te hebben voor verbindingen die uit een of andere voorzetselcombinatie tot stand komt: van **op wijn verzot** kan men niet maken **wijnverzot**, zo mag men eigenlijk ook niet van **afhankelijk van de temperatuur** maken **temperatuursafhankelijk**. Eigenlijk... sommige woorden zijn ingeburgerd, zijn vaktaal geworden: het korte woord heeft het gewonnen van de omschrijving. Jammer, zeggen de preciezen, het Nederlands heeft geen behoefte aan vormingen als in het Duits. Geeft niet, zeggen de rekkelijken, het Nederlands moet dan maar wat soepeler worden: nieuwe tijden, nieuwe noden, nieuwe woorden.

Wie veel uit het Duits moet vertalen, kan wel eens de verzuchting slaken dat het Nederlands stroef is. Hoe wilt u bijvoorbeeld (met één woord) de volgende bijvoeglijke naamwoorden vertalen: parteioffiziell, formbeständig, ganggenau, strukturelastisch, hautnah, ausdruckschwach, leistungsverschieden, horizonteng, verkaufsoffen, erntefrisch? Iedereen die Duitse vakliteratuur heeft moeten vertalen, kan dozijnen van deze soort opnoemen. Het Duits is nu eenmaal anders dan het Nederlands, het bezit een grotere soepelheid in de samenstelling: monaterster Samstag moet worden de eerste zaterdag van de maand, ein heimwehkrankes Kind moet worden een van heimwee (!) ziek kind. Woorden als 'stroef' en 'soepel' zijn in dit verband maar subjectief. De Romaanse talen zouden het summum van stroefheid zijn als we ze op dit punt vergelijken met het Duits. Deze talen, immers, kennen het samenstellingsprincipe vrijwel helemaal niet zoals de Germaanse talen. En toch kan de Fransman zeggen wat hij te zeggen heeft. Zo zou ook een Nederlander moeten kunnen zeggen wat hij te zeggen heeft, **zonder** te vervallen in nabootsing van buitenlandse modellen.

Ter verdediging van het gewraakte tandschoon is een beroep op **brandschoon**²⁾ niet mogelijk. In het laatste woord heeft brand (oud woord voor **zwaard**) een **versterkende** functie, vergelijkbaar met woorden als stokdoof, doodziek, piepjong, vergelijkbaar ook met woorden als sneeuwwit, bloedrood. Tandschoon is niet brandschoon. Laten wij maar neuswijs zijn.

2) In een advertentie voor een bepaald soort kolen lazen we: **brandschone** warmte...

Luchtvaarttermen

Naar aanleiding van het artikel 'de luchtmacht survivalt' in het februarinummer, waarin vnl. de militaire luchtmacht werd gekapitteld, zou de C(ommissie) L(uchtvaart) T(erminologie) graag het volgende opmerken.

Onbekend als de inzender blijkbaar is met het feit dat reeds gedurende een reeks van jaren een aantal deskundigen als nijvere bijen speuren naar en peuren uit de bloemen op onze taalakker, is zijn verontrusting en zelfs verbijstering begrijpelijk. Het zal hem zonder meer duidelijk zijn, **dat bovengenoemde Commissie akkoord gaat met zijn zienswijze en daarvan door haar werkzaamheden blijkt geeft.**

Reeds in 1953 is er een boekje gepubliceerd met termen die de Commissie zo gauw mogelijk door Nederlandse heeft vervangen en van de nodige toelichtingen heeft voorzien. Ook thans weer zal in het najaar een zelfde lijst verschijnen, daar de snel voortschrijdende ontwikkeling van de luchtvaart dit noodzakelijk maakt. Natuurlijk moet de commissie rekening houden met de veranderingen in onze woordenschat door de stormachtige ontwikkeling van de hedendaagse maatschappij en is ze dientengevolge hier en daar tot concessies verplicht, mede doordat een aantal termen reeds burgerrecht heeft verkregen bij het vliegtuigpersoneel.

Vermoedelijk zal de inzender na het kennismaken van de inhoud van bovengenoemd boekje dankbaar zijn te kunnen constateren dat er nog meer vaderlanders paraat zijn om het gewraakte euvel te bestrijden.

De C.L.T.

Titels...

Met genoegen heb ik gelezen hoe fijngevoelig en respecterend, een ieder het zijne gevend, de Hooggeleerde Heer voorzitter de congresgangers aansprak aan het begin van zijn inleidingswoord. Dit is een voorbeeld voor menige spreker. Ik ben van mening dat de professor hiervoor de uitzonderlijke titel Hoogedelgeleerde Heer toekomt. Die is er nog niet; kijkt u maar na in uw zakagenda.

Hij sprak over de aanhef van zijn toespraak als van een 'zo allesomvattende en tevens subtiel onderscheidende wijze van welkom heten'. Met alle respect meen ik toch dat hij hier iets te gauw tevreden was met onze huidige aanspreektitulatuur. In een verzameling van 800 taalkundig geïnteresseerde toehoorders is stellig veel meer schakering dan met de genoemde titels overeenkomt.

Ik geloof dat er te weinig aanspreektitels zijn. De voorzitter heeft wel Hoogedelachtbare Heren toegesproken maar geen Edelhoogachtbare. Misschien waren deze niet onder zijn gehoor; verhinderd door drukke ambtsbezigheden. Het is zeer juist door deze fijnvoelende inversie het onderscheid aan te duiden tussen het Edelhoogachtbare lid van de Hoge Raad en de Hoogedelachtbare 'burgemeester van een grote stad' (welke?). Raadsheren van een gerechtshof en curatoren van een hogeschool of universiteit moeten daarentegen met dezelfde titel toe. Dat lijkt me niet gewenst. Ik stel voor Edelgrootachtbare te behouden voor de eerstgenoemden en de titel Grootedelachtbare voor curatoren in te voeren. Is er ook niet meer behoefte aan Weledelachtbare Heren? Wellicht wel, nietwaar? Bijvoorbeeld voor presidenten van rechtscolleges of burgemeesters van middelgrote gemeenten?

Het is opmerkelijk dat men wel Hoog-, Hoogwel- en Weledelgeborenen erkent, maar nog te weinig Hoogedelgeborenen lieden. De twee Edelgestrengte titels strekken zich uit over een te grote menigte van burgerlijke en militaire heren. Deze titels degenereren zo langzamerhand tot massatitels en dat is natuurlijk nooit de bedoeling

geweest. Hier raken de fijne nuancerings wel erg in het gedrang. Naast de betitelingen Hoogedelgestreng en Weledelgestreng zouden Zeeredelgestreng en Grootedelgestreng uitkomst kunnen verschaffen.

Is er naast al dat Achtbare, Eerwaarde, Geborene, Gestreng en Geleerde geen dringende behoefte aan meer onderscheidingen? Stellig wel. Wat dunkt u bijvoorbeeld van Weledelvernuftige en Hoogedelvernuftige Heer voor Ir's en Mr's en van Weledelverkoren en Hoogverkoren Heer voor de leden van onze volksvertegenwoordiging en van de Provinciale Staten? En zou de reeks Weledelgeduchte, Zeergeduchte, Weledelzeergeduchte, Hooggeduchte en Hoogedelgeduchte Heer niet zeer geschikt zijn voor de opper-, hoofd- en andere officieren van onze Land-, Zee- en Luchtmachten?

En moeten onze onvolprezen schrijvers en dichters, componisten, schilders, beeldhouwers en andere prijsgegadigden nog langer als titellozen door het leven gaan? Ik stel voor ten behoeve van de scheppende en uitvoerende kunstenaar: Welgeprezen Heer, Hooggeprezen Heer e.d.

Ik ben van mening dat u ten gerieve van geheel titelzuchtig Nederland, de zakagendaadplegers inclus, eens enige aandacht aan deze uitermate netelige zaak dient te wijden.

K.W.

(Red. Is al gedaan. O.T. 1952, blz. 31, 40, 41. Geen succes.)

Eten

Wat dunkt u van het woord **eetwijzer** voor **menu**, en van **tafelmeester** voor **tafelpraeses**?

Beide woorden heb ik onlangs resp. gelezen en gehoord bij gelegenheid van feestelijke maaltijden.

Dat er bij zo'n gebeurtenis niet alleen gegeten wordt, maar ook gedronken, mag niet hinderen. Een naam is geen definitie. Om het eten is het toch eigenlijk te doen. Zonder eten geen 'menu', zonder menu kan men nog wel drinken.

Meer moeilijkheid geeft misschien de overweging, dat de meeste mensen wel graag eten, maar het liever niet zo genoemd zien. Als het rijmpje nog niet bestaat, maak ik het nu:

Nette lui willen wel eten,
Maar het moet niet zo heten.

M.

Meervoudsvormen

Het is gebruikelijk om te midden van de normale meervoudsvorm, bestaande in de toevoeging van een s of n, woorden eindigend op een a of o eerst nog te decoreren met een apostrofe vóór de s: drama's, piano's.

Ik zie daarvoor geen reden. Integendeel, er steekt het bezwaar in, behalve van het scheppen van een nodeloze complicatie, dat onvermijdelijk de indruk van een genitief gewekt wordt. Het Engels kent deze complicatie niet; men schrijft dramas, pianos.

In het Nederlands zou een verdubbeling der betrokken klinker nodig zijn: zebraas, allegroos. M.i. verkieslijk boven de 'tweedenaamsvorm'.

Prof. Dr. D.v.E.

Aan een fabrikant

In verscheidene bladen heb ik uw advertentie aangetroffen waarin u uw nieuwe produkt 'sauce' aankondigt. In hoeverre dit nieuw is, vermag ik niet te beoordelen, maar ik meen iets dergelijks ook van een andere fabriek te hebben gezien. Geeft niet, grote uitvindingen worden vaak op verschillende plaatsen ongeveer gelijktijdig gedaan.

Wat mij evenwel wat onaangenaam treft, is het gebruik van een vrij grote hoeveelheid vreemde woorden en ik zou geneigd zijn dat door de vingers te zien omdat u een (voortreffelijke) buitenlandse firma bent, maar de mannen die uw publiciteit verzorgen zullen zeer waarschijnlijk wel Nederlanders zijn.

Neem ik nu enkel maar uw aanhef. De finishing touch, de sachets (zakjes?), de crèmesauce (roomsaus?). Waarom een Engelse 'sauce' beter zou smaken dan een Nederlandse 'saus' kan ik niet bevroeden. Wie weleens aan een Engelse tafel heeft gezeten, heeft daar zijn eigen mening over. Uw publiciteitsheren moeten u dat maar eens uitleggen.

U zegt in de laatste regel van uw advertentie dat u graag pioniert. Dat is prachtig, daardoor komen we aan nieuwe vormen en werkwijzen, maar pioniert u dan liever in uw eigen vak, waarin u een goede naam hebt. Knoeien met de taal is even erg - alleen niet strafbaar - als knoeien met voedingsmiddelen en als u het ene beneden uw waardigheid acht, waarom dan ook niet het andere?

Met de meeste hoogachting,
W. Feenstra.

Vanwege

Een klacht uit een kantoor. De typiste had geschreven: *vanwege* de grote vraag naar etc.' De chef veranderde dit in 'wegens'. Het meisje nam de volgende dag een woordenboek mee. 'Zie', zei zij, 'vanwege is wegens en in naam van.' De chef bleef hardnekkig: 'Luister naar de Belgische Omroep: die draaien platen *vanwege* die en die voor voor zijn liefste meisje. Vanwege als wegens is volkstaal: vanwege dat ik ziek ben, kan ik niet.' Hoe zit dit? Het voorzetsel 'vanwege' is ontstaan uit 'van' + zelfst. naamwoord in de tweede naamval + 'wege', een derdenaamvalsform van 'weg', bijv. van des konings wege. De plaatselijke betekenis 'richting, zijde' is overgegaan in een oorzaakaanduidende betekenis. Men moet nu voor 'vanwege' drie betekenissen aannemen:

1. van de kant van: vanwege de bond zullen wedstrijden georganiseerd worden;
2. uit naam van, op last van: vanwege de burgemeester deel ik u mede, - vanwege soldaat X voor zijn liefste Y;
3. ter oorzaak van, om wille van, om reden van: vanwege de grote vraag naar (juist zoals onze typiste dat schreef).

Inderdaad bestaat er een minder verzorgde vorm 'vanwegens, vanweges'. Deze moet men niet gebruiken, daar hij een mengsel is van 'vanwege' en 'wegens'.

Ambtshalve aanslagen

(Ir. J.M.) Op een strookje om een belastingsbiljet lees ik: 'Dit voorkomt onnodig geschrijf en... ambtshalve aanslagen!!'

Ik begrijp die bezorgdheid niet helemaal: aan onnodig geschrijf zal iedereen een hekel hebben, maar ik denk dat wel niemand bezwaar zal maken tegen een halve aanslag! Of zou de desbetreffende ambtenaar misschien niet weten, dat er enig verschil bestaat tussen een bijwoord en een bijvoeglijk naamwoord?

Een andere, ongeveer soortgelijke fout die we tegenwoordig nogal eens tegenkomen, is de volgende: 'Er is geen voldoende geld meer in kas'. De bedoeling van deze zin is dan echter niet, dat het geld waarover de ijverige thesaurier beschikt, niet aan bepaalde eisen voldoet of iets van die aard, maar de opzet is aan te geven, dat er niet zoveel geld aanwezig is als nodig of gewenst wordt geacht. De man had dus moeten zeggen: 'Er is *niet* voldoende geld meer in kas.'

Ik neem niet aan, dat deze thesaurier die dit schreef, *niet* voldoende hersens heeft, evenmin dat het *geen* voldoende hersens zijn, maar wèl, dat hij ze niet voldoende heeft ge bruikt. En dat is toch, naar ik meen, een eis die we mogen stellen bij het hanteren van onze Nederlandse taal.

Grammaticale dubbelzinnigheid

In Onze Taal 30, no. 1 lees ik in de tekst van de door Dr. C.F.P. Stutterheim gehouden inleiding als voorbeeld van 'grammaticale homonymie' de zin: 'Toeval is een verlegenheidsbegrip, dat de wetenschap voortdurend van haar terrein terugdringt'. Dit geval wordt gerangschikt onder de gevallen waarbij niet de schrijver of de lezer, maar de taal zelf tekort schiet.

Toch meen ik dat hier de schrijver tekort schiet. De schrijver had de moeilijkheid bij de lezer moeten voorzien. Een kleine verandering kan namelijk ieder misverstand uitsluiten. Het is één van de zeer moeilijke taken van de redactie van een wetenschappelijke tijdschrift dergelijke dubbelzinnigheden op te sporen. Als één van de twee verklaringen zich in het bewustzijn heeft vastgezet, wordt de andere vaak verdrongen en kan niet gemakkelijk bewust gemaakt worden. Is een dubbelzinnigheid eenmaal ontdekt, dan is er meestal wel een oplossing voor te vinden. Maar eigenlijk behoort de schrijver zelf de moeilijkheden te vermijden. In het geval van het genoemde voorbeeld kan dit door de vaak verguisde lijdende vorm te gebruiken, die hier bij uitstek op zijn plaats is. De zin wordt dan: Toeval is een verlegenheidsbegrip dat door de wetenschap voortdurend van haar terrein wordt teruggedrongen. Zou men de andere interpretatie willen uitdrukken, dan krijgt men: Toeval is een verlegenheidsbegrip, waardoor de wetenschap voortdurend van haar terrein wordt teruggedrongen.

Een andere oplossing bereikt men door er twee zinnen van te maken: Toeval is een verlegenheidsbegrip. De wetenschap dringt het voortdurend van haar terrein terug. Of in het andere geval: Toeval is een verlegenheidsbegrip. Het dringt de wetenschap voortdurend van haar terrein terug.

De laatste methode kan niet altijd worden toegepast. Is de bijzin onderschikkend, dan is alleen de eerste oplossing mogelijk. Voorbeeld: Julia was de vrouw die Romeo beminde. Oplossing: Julia was de vrouw die door Romeo werd bemind. Of: Julia was de vrouw door wie Romeo bemind werd.

Drs. H.K.

Genootschap Onze Taal

JAARVERGADERING

zaterdag 13 mei 1961, 15.00 uur, Pulchri Studio Den Haag.

Houdt u vast deze datum vrij?

[Nummer 4]

Dat gejj en gejou

Meer en meer wordt ons in de laatste tijd de vraag voorgelegd of in onze vormen van aanspraak iets bezig is te veranderen en - waar het de vraagstellers natuurlijk om te doen is! - of die verandering taalkundig aanvaardbaar en juist is. Het betreft **u** en **jjj**. Men merkt dan op dat de grenzen tussen **u** en **jjj** anders zijn dan een halve eeuw geleden. Het is niet meer zo gewoon dat de baas zijn personeel met **jjj** aanspreekt; maar dat voelt men niet als een verlies. Een andere wijziging in de aanspraak vindt men onheilspellend: Een groeiend aantal kinderen zegt tegen de ouders **jjj** en niet meer **u**¹⁾. Dit laatste feit vooral - menen sommigen - is verontrustend; hun klinkt het **jjj** van de kinderen tegenover hun ouders uiterst onaangenaam in de oren; zij vinden het gewild modern, aanstellerig en (om een taalkundig argument contra te noemen)... een germanisme.

Dit argument - germanisme - lijkt ons onjuist, in elk geval onbewijsbaar. In Duitsland is 'du' in het huisgezin overigens ook pas van de laatste halve eeuw. Het wordt in de familie ook voor ooms en tantes gebruikt; in de Nederlandse **jjj**-gezinnen echter blijven - voorzover ons bekend is - de ooms en tantes **u**. Als het op -ismen aankomt, zou men evengoed van een anglicisme kunnen spreken. Wij zijn ervan overtuigd dat men bij het veld winnen van **jjj** in het gezin, **niet** met een barbarisme van welke aard dan ook te maken heeft, maar met een verandering van de maatschappelijke zeden die haar weerspiegeling vindt in de taal.

Met vergelijking van ons **jjj-u** met andere talen moet u trouwens oppassen. De verschillen tussen tu en vous, du en Sie, jij en u zijn niet van gelijke aard. De overgang van vous naar tu en van Sie naar du is in de betrokken taalgebieden altijd nog een hele gebeurtenis, soms zelfs met enig ceremonieel. In ons land geschiedt de verandering in aanspreekvormen meestal zonder veel plichtplegingen, ja dikwijls zonder dat men direct een verandering bespeurt. In sommige gevallen is van een overgang zelfs geen sprake. Collega's op een zelfde kantoor bijv., van ongeveer dezelfde leeftijd nemen heel dikwijls stilzwijgend aan, dat 'jij' de normale manier van aanspraak is en nieuwelingen worden, zonder dat naar hun toestemming wordt gevraagd, al spoedig in deze 'jij'-kring opgenomen. Opvallend daarbij is, dat men veelal begint met de enclitische (verzwakte) vorm 'je' en daarna pas overgaat tot 'jij'. In een geval, waar nadruk vereist is, past 'je' niet en als men 'u' dan te stijf vindt, dan blijft slechts 'jij' over. Het is van belang dit onderscheid te maken. Het is zeker mogelijk, dat iemand 'je' gebruikt en daarnaast 'u' voor gevallen met nadruk. Voor de bez. voornaamwoorden geldt hetzelfde. Dat **gejjj** en **gejou** klinkt in het prille begin nog wat hard. De weg naar de vertrouwelijkheid moet eerst met **je** worden geplaveid. Afkeer van de **klanken** 'jjj' en 'jou' op zichzelf is onzin. De woorden zijn evenmin lelijk als **bij** en **bouw**. Van belang is de stemming die men met **jjj** (hetzelfde geldt voor **u!**) onder woorden wil brengen. Haat en minachting, genegenheid en liefde kunnen zowel met **u** als met **jjj** worden uitgedrukt.

Men heeft het verschil 'jij-tu (du)' wel eens gekenschetst als: familiariteit-intimiteit. Inderdaad, hierin steekt veel waars, maar iedereen voelt onmiddellijk, dat 'jij' in de intiemste situaties gebruikt wordt, waar van een familiariteit, ook in de goede zin, niet gesproken kan worden. In elk land en ook in elk dialectgebied liggen de grenzen van intimiteit, familiariteit en afgemetenheid, zoals ze in de taal tot uiting komen, anders. De Fransman kan tot zijn geliefde 'je **vous** aime' zeggen zonder het

eerbiedige, op-een-afstand-houdende van het Nederlandse 'ik hou van u'. De Duitse leraar gebruikt tegen de kinderen die hij met **du**

heeft grootgebracht, **Sie** als ze in de hoogste klassen van de middelbare school zitten. Vooral tegenover meisjes zou **du** veel te vertrouwelijk, om niet te zeggen vrijpostig zijn. In Nederlandse scholen blijft de scholier **jij**, pas op de universiteit wordt hij **u**!

Degene, die in het maatschappelijke verkeer in binnen- en buitenland zorgvuldig de grenzen aftast, waarbinnen hij 'jij, tu, du' en 'u, vous, Sie' moet gebruiken, zal de Engelsen om hun simpele 'you' wel eens benijden! Op een internationaal studentencongres, dat wij jaren geleden eens meemaakten, zeiden de Nederlanders, ook die elkaar daarvoor nooit gezien hadden, vrijwel onmiddellijk 'jij-jou' tegen elkaar, de aanwezige Duitse studenten echter, die elkaar in elk geval al enige dagen kenden, spraken elkaar nauwgezet met 'Sie' aan, ook de Franse gebruikten tegen elkaar slechts 'vous'.

De voornaamwoorden die bestemd zijn voor de aanspraak zijn met gevoel geladen, ze dienen in zeer verschillende omstandigheden, liggen in een gevoels sfeer, die gaat van vurige liefde tot bittere haat, van diepste eerbied tot koude minachting, van lichte ironie tot wrede spot. Tijdens de voorbereidingen voor de grote vertaling van de Bijbel in de 17e eeuw (de z.g. Statenbijbel) kwam het tot heftige discussies over het gebruik van 'du' en 'ghij'. Het debat had een theologische achtergrond, maar de gevoelswaarde en de zeer geringe frequentie van het oudnederlandse 'du' waren eveneens in het geding. Men besloot 'ghij' te nemen. Wellicht was hiermee voorgoed de kans op een wederopleving van het middeleeuwse 'du' verdwenen. 'Jij' stamt uit het gewest Holland. Het is een Hollandse variant van 'gij'. Toen dit laatste in de Hollandse schrijftaal werd ingevoerd, kreeg 'jij' daar iets plats en gemeenzaams. 'U' is geboren uit 'Uwe Edelheid', een vorm, die men in 17e-eeuwse brieven (ook van mensen, die vertrouwelijk met elkaar omgingen) herhaaldelijk aantreft. De enclitische vorm 'je' vindt men in stukken, die meer de gewone omgangstaal weergeven, bijv. sommige brieven in de romans van Wolff en Deken. Veel systeem kan men in het gebruik van vroegere tijden niet ontdekken. Door het strenge 18e- en 19-eeuwse onderscheid tussen gesproken en geschreven taal, zal in menige brief en roman 'u' of 'ghij' staan, waar in werkelijkheid 'jij' gezegd werd. Dat honderd jaar geleden net zo goed spanning tussen 'u' en 'jij' heerste, kan men ook zien in de Max Havelaar. Droogstoppel vertelt van zijn bezoek aan het huis van Sjaalman, waar hij diens zoontje vond, waarover hij dan vertelt: 'Kom je om papa te spreken?' vroeg hij opeens, en ik begreep terstond, dat de opvoeding van dat knaapje veel te wensen overliet, anders had hij 'komt U' gezegd!

Beets had in diezelfde tijd een heimwee naar het middeleeuwse 'du', toen hij rijmde: 't Je, jij en jouw in schrift en zelfs in druk - 't herinnert ons te smartelijk 't ongeluk - waardoor we 't lieve du en dijn verloren... Men kan evenwel niet zo gemakkelijk de taalgebruiker voorschrijven, hoe hij zijn medemens moet aanspreken. Het WNT verzucht nog in 1889: 'Het ware te wenschen, dat, zoo al niet "gij" dan ten minste "ge", ook in de Noordnederlandsche spreektaal gebruikelijker kon worden.'

Het lijkt misschien zonderling, dat de meeste Nederlanders, die met het gebruik van 'jij' niet zuinig zijn, juist in de intieme verhouding van kinderen tot hun ouders 'u' bezigen. Als men echter de achtergrond van 'jij' kent, wordt het iets duidelijker. Jonge gezinnen zouden het zijn, waar 'jij' gebruikt wordt²⁾. Zó jong moet men deze families toch ook weer niet noemen, als in 1926 het WNT bij 'jij' aangeeft, dat het woord in sommige gezinnen door de kinderen tot hun ouders gezegd wordt.

Het harde van jij als 'gemeenzame aanspraak' is aan het verdwijnen. **Jij** is niet meer bestemd voor het platte, voor de aanspraak van de 'mindere man'. Democratisering en volksontwikkeling hebben van ons allen gelijkwaardige burgers gemaakt die stuk voor stuk **u** waard zijn. Tegelijk is de Hollandse vormelijkheid

minder geworden: het vormelijke u voor het intieme verkeer, schriftelijk en mondeling, is bijna geheel verdwenen. Alleen in het gebed heeft het zich gehandhaafd en zal het zich nog wel lang handhaven.

Zo lijkt **jij** geheel vrij te komen voor het **vertrouwelijke**, het **intieme**, terwijl **u** gereserveerd blijft voor het **vormelijke**, het **eerbiedige**. **Gij** is nu eenmaal uit het gewone algemeen Nederlands verdwenen³⁾. Men kan het nog gebruiken om bepaalde redenen van stijl; zo vindt men het nog vrij veel in redevoeringen. Tot de normale beschaafde omgangstaal van Nederland boven de grote rivieren kan men **gij** en **ge** niet meer rekenen.

Een van onze leden schrijft ons met grote felheid over zijn weezin tegen **jij** in de huiselijke kring en verzoekt ons met hem dit gebruik te vervloeken. Het spreekt na het bovenstaande vanzelf dat wij met deze lezer niet kunnen 'meegaan'. Ten eerste: de keuze van de voornaamwoorden van aanspraak is geen taalkundige kwestie, m.a.w. **jij doet** is even goed Nederlands als **u doet**. Ten tweede: geen mens heeft het recht zich te bemoeien met de opvoeding, de toon van de omgang in een ander gezin: ieder is verantwoordelijk voor zijn eigen daden. Ten derde: het gebruik van **u** tegenover de ouders garandeert evenmin het respect⁴⁾ tegenover de ouders als het gebruik van **jij** de genegenheid garandeert. Ten vierde: wij laten zelf rustig **jij** in het gezin toe, want... over smaak valt niet te twisten, m.a.w. wij vinden **jij** tegenover de ouders aardiger dan **u**: **jij** is de vriend, **u** is de vreemde.

Eindnoten:

- 1) Uit een brief aan O.T.: 'Dat **jijen-en-jouen** kenmerkt onze tijd: men heeft geen respect meer voor de traditie van vroeger. Ik vind het afschuwelijk: **jij-en-jou** doen me pijn in de oren'. Wat - denken wij - zegt deze schrijver tegen zijn vrouw, zijn kinderen, zijn vrienden?
- 2) Een gedeelte van deze beschouwing vindt u eveneens in O.T. 8 (1953). Daar werd er ook nog op gewezen dat **jij** in zg. beter gesitueerde gezinnen meer voorkomt dan in minder vermogende gezinnen.
- 3) De aanspreekvormen in Zuid-Nederland laten wij geheel buiten beschouwing; eveneens die in Nederlandse dialecten.
- 4) 'Respect' (evenals 'genegenheid') is een begrip dat nogal wat ruimte heeft. Een onloochenbaar feit is dat de ouders van nu vrijer, lossen, gemakkelijker met hun kinderen omgaan dan die van 1900. De maatschappelijke toestanden en de denkbeelden over opvoeding zijn sinds een halve eeuw sterk gewijzigd. Wellicht geeft de verschuiving van 'strenge autoriteit' naar 'vriendschappelijke leiding' wat meer plaats aan het informele **jij**.

Nog eens her

Grote onzekerheid blijkt telkens weer te bestaan omtrent de vervoeging van nieuwe werkwoorden als

hergroeperen, heroriënteren, herwaarderen.

De moeilijkheid zit in het voorvoegsel 'her', dat - in de betekenis van 'opnieuw' - onscheidbaar met het werkwoord verbonden is; m.a.w. men kan niet - gelijk ik kom aan - zeggen: ik groepeer her.

In de meeste her-werkwoorden ligt de klemtoon op het grondwoord; gaat u uw woordenboek maar eens na van herademen tot herzien. **Her** houdt toch zijn harde è-klank; het heeft geen 'toonloze' klank als in **be-**, **ge-** of **ver**loven. In de gevallen dat het grondwoord de klemtoon heeft (herstèllen, herhálen, herdènken) twijfelt de gebruiker nooit: het deelwoord is: hersteld, herhaald, herdacht; dus **zonder ge**. Al deze werkwoorden zijn bovendien reeds heel lang bezit van de taal en ieder gebruiker is ermee vertrouwd.

Met het voorvoegsel **her** kan men veel nieuwe woorden smeden; het is produktief. De moeilijkheid komt vooral bij werkwoorden waarvan het grondwoord reeds eindklemtoon heeft, bijv. groeperen, waardéren, oriëntéren. Het voorvoegsel her krijgt een soort 'tegenaccent', **dus hèr-groe-péren, hèr-waar-déren**. Zo krijgt her nadruk en nu kan men met de vervoeging aarzelen;

zoals áánkomen - aangekomen, dus ook
hèrwaarderen - hergewaardeerd,
hèrgroeperen - hergegroepeerd.

Een vorming als 'hergegroepeerd' wekt de voorstelling op dat er een zelfstandig her bestaat, zoals het zelfstandige aan van aangekomen. Zo'n zelfstandig her bestaat niet. De Woordenlijst kent evenmin: her-ge-; wel ge-her-:

hergroeperen, dus **gehergroepeerd**.

Bij de werkwoorden herkapitaliseren en herwaarderen mag men nog kiezen tussen

herkapitaliseerd en geherkapitaliseerd
herwaardeerd en geherwaardeerd.

Waarom bij hergroeperen die keuze niet wordt geboden, is ons onbekend.

Dat is geen stijl!

Ieder kind moet eigenlijk twee keer leren schrijven. De eerste keer moesten we met potlood netjes al die moeilijke letters proberen te maken, en als we dat met het tongetje uit de mond tenslotte redelijk konden, mochten we voor het eerst van ons leven met pen en inkt schrijven. In die tijd deed je nog je bèst als je schreef.

Toen kwam de tweede keer... of is die eigenlijk altijd achterwege gebleven? Hebben we werkelijk op school ook geleerd wat stijl was? Wat het verschil was tussen een onleesbaar vervelend stuk, en een pittig geschreven, duidelijk, vlot stuk met dezelfde inhoud? Of hebben 'ze' ons wijs gemaakt dat je als goeie opstelschrijver geboren moet zijn? Dat niemand je die moeilijke kunst kan aanleren?

Ja, in dat geval schiet er niets anders over dan maar te volharden in de stilistische boosheid. Natuurlijk: een goed opstel. een levendige brief schrijven, dat is voor een belangrijk deel een kwestie van aanleg, maar toch zeker niet helemaal. Ook de slechtste stilist kan een massa fouten leren vermijden.

Er worden afgrijselijk veel fouten gemaakt in ons taalgebied. Meer dan in andere? Wie zal het zeggen? Sommige mensen zijn hier heel positief in hun oordeel. Misschien mogen wij hier een paar zinnen aanhalen van prof. Van Haeringen. Die betoogt dat het vroeger bij ons niet beter was, en vervolgt dan: 'Is dan de idealisering van "vroeger", hetzij didactisch-pedagogisch hetzij sociaal, misplaatst, de klagers over het slechte Nederlands wijzen ook graag op "het buitenland", en wel voornamelijk op Frankrijk en Engeland, waar het veel beter heet gesteld te zijn. De overtuigdheid waarmee dat soms wordt beweerd, heeft mij dikwijls met bewondering vervuld voor de kennis die verschillende Nederlanders moeten hebben van de schriftelijke taalhantering bij de gemiddelde "ontwikkelde" Fransman en Engelsman, maar nog meer mij beschaamd doen staan over mijn geringe kennis van het Frans en het Engels, in vergelijking met die vrij talrijke landgenoten, die blijkbaar die talen dusdanig beheersen dat zij over het Frans van Fransen en het Engels van Engelsen een oordeel kunnen uitspreken.' (**Levende Talen** 1956, 349).

In hetzelfde stuk citeert prof. v. H. een ingezonden stuk uit een Engels weekblad, waarin een zekere Ralph Elliott klaagt over het lage peil bij het gebruik en het verstaan van Engels, zoals dat voorkomt bij sommige aankomende studenten. Bij het lezen van 2.000 opstellen voor het General Certificate of Education bleken de vreemdelingen heel wat behoorlijker prestaties te leveren dan de Engelsen zelf. Een wat de spelling betreft: een slecht spellende eindexaminandus is in Engeland iets heel gewoons!

Al zit het kwaad bij anderen dus even diep als bij ons, dat ontslaat ons niet van de plicht om er alles aan te doen wat we kunnen. Wat zouden de oorzaken kunnen zijn?

1. Sommige mensen schrijven over dingen waar ze veel te weinig van weten. Bij gebrek aan feitenkennis ontstaat er geklets, bladvulpraterij.
2. Anderen hebben genoeg feiten tot hun beschikking, maar ze hebben die niet geordend. Het staat hun niet helder voor de geest wát ze nu eigenlijk precies willen betogen. Hier kan een schema heel goede diensten bewijzen.
3. Soms weten we heel goed, waar we heen willen, maar we vertellen het niet duidelijk. Misschien is onduidelijkheid ieder mens wel aangeboren. In dat geval zou iedereen een tijd leraar moeten zijn of onderwijzer. Vertel een klas maar eens iets - naar uw eigen gevoel - heel duidelijk; laat de kinderen dan direct daarna op schrift navertellen wat u zei. Dan krijgt u de ergste dingen te zien. Natuurlijk, sommigen hebben niet opgelet, maar als werkelijk niemand of bijna niemand precies uw bedoelingen weergegeven heeft, dan kunt u gerust aannemen dat duidelijkheid veel moeilijker te bereiken is dan u denkt.

U kunt dezelfde proef met uw jongste bediende nemen. Zulke dingen zijn bijzonder nuttig: ze leren u precies hoe u de grootst mogelijke helderheid kunt bereiken.

Praat en schrijf niet over de hoofden van de mensen heen. Wist u dat intelligente kinderen van 14 jaar het woord **maximaal** niet behoorlijk begrijpen? We herinneren ons een ander geval: in een stijlboekje van een heel bekende schrijver kwam het woord **wijs** voor in de betekenis 'manier'. Dat bleek duidelijk uit het hele zinsverband. Geen enkel kind begreep de betekenis. En wij herhalen: de schrijver van het boekje was niet alleen sinds jaren leraar (d.w.z. beroepsuitlegger), maar bovendien een erkende autoriteit op het gebied van stilistiek!

B.

Woordkeus

Schrijf niet altijd **gaarne** maar denk ook eens aan **graag**; En vooral: gebruik geen morsdode clichés en beeldspraak. Wilt u van dat laatste een voorbeeld?

'Kodaly is een van de weinige hedendaagse komponisten wier **voedingsbodem geworteld** is in een grote liefde voor de vokaliteit'.

U ziet het al: Kodaly heeft een voedingsbodem, waar z'n wortels diep in zitten. Maar nu heeft die bodem zélf ook weer wortels. Ongetwijfeld zitten die in een tweede voedingsbodem, namelijk de liefde voor de vokaliteit.

Zou de vokaliteit misschien niet een derde voedingsbodem zijn, nl. voor de liefde? Dat zijn dan voedingsbodems in verdiepingen. Een soort hangende tuinen van Babylon.

Weg met al die overbodige en lelijke rimram; beperk u in uw woordenkeus en wees eenvoudig in uw stijl. Dan krijgen we geen zinnen meer als die van zoëven, maar b.v.: 'Kodaly is een van de weinige hedendaagse komponisten met een grote liefde voor de vokaliteit'.

Maar met die beperking in woordkeus bent u het misschien niet eens. U meent misschien dat een grote woordenschat een **rijkdom** vertegenwoordigt. Het is een vreemde, maar sterk verbreide opvatting, merkwaardig genoeg. Toch is die onjuist. Ik zal het u laten zien.

Als het een gunstige eigenschap is om 8.000 woorden te hebben, dan is het nog beter als een taal er 80.000 heeft. En de rijkste taal heeft ongetwijfeld 8 miljard, nee oneindig veel woorden. De rijkste taal is dus onhanteerbaar. Niet alleen kent die een woord voor **radio**; nee, hij heeft woorden voor 'vierknoppige radio met FM', 'vierknoppige radio zonder FM', 'tweeknoppige radio met beukenhouten kast, zonder FM, maar met automatische platenspeler van het jaar 1955' enz. enz.

U ziet: die allerbelangrijkste - en volgens u allerbeste - taal is niet te hanteren. Hij heeft voor elk voorwerp één woord.

U vindt het een rijkdom dat we aparte woorden hebben voor 'loon van een arbeider' (**loon**), 'loon van een ambtenaar' (**salaris**), 'loon van een medicus, een artiest e.d.' (**honorarium**). Maar zou het niet veel heerlijker nog zijn als we aparte woorden hebben voor 'loon van een jonge, halfgeschoolde machinebankwerker', 'loon van een bejaarde, enigszins invalide en doodeerlijke timmerman' enz. enz.? Het zijn in feite toch telkens andere soorten van mensen die ander soort werk doen en dus andersoortige beloning moeten hebben. 'Maar tussen **werpen** en **gooien** is toch een stijlverschil! Dat kunnen we toch zo maar niet ongedaan maken'. Toch wel; we kunnen **werpen** missen. We hebben toch omgekeerd bij **bommenwerper** geen behoefte aan een pendant **bommengooier**? Als die door een of ander dom toeval werkelijk bestond, en iemand zou z'n medemensen aanraden om één van de twee synoniemen te verwijderen, zou er een verontwaardigd protest opgaan: 'Maar dat is taalverarming!' Op het ogenblik zijn we al gelukkig verarmd, en nu taalt niemand naar 'verrijking'. Het is dus maar precies, wat we gewend zijn.

Dr. v. E.

Het holle woord

Men kent de hollewoordenziekte van onze tijd. Wij allen retteketteren maar mee in het grote lawaai van de woorden. Ga eens naar een 'forum' en laat u bestoken met de problematiek, vooral de typische huidige problematiek, de conflictsituatie, de positieve oplossing die gecreëerd moet worden, de sociologische, medische en administratieve aspecten van de zaak die in het recreatieve vlak ligt.

Een prachtige bespotting van de holle woorden, de half begrepen, slecht verteerde woorden, vonden we in het zeer lezenswaardige boekje van G. Hoefnagels: Opstellen over Rapportage (Assen 1960). De schrijver behandelt daarin de kunst van het samenstellen van rapporten over mensen en hun noden. De maatschappelijke werkers en werksters die een schriftelijk bericht over een 'geval' moeten opstellen, lopen o.a. het gevaar dat ze de noodlijdende mens in een schriftelijk hokje stoppen met een geleerde naam erop. Ze wenden zich af van het concrete geval, ze abstraheren en categoriseren. Hoefnagels citeert een tweetal coupletten van een spotlied dat een pas afgestudeerd maatschappelijk werkster op haar school maakte.

'De gepassioneerde feministe
de sanguinische typiste
en 't cultuurpatroon niet te vergeten
stilerende nivellering
nivellerende reclassering
en gerationaliseerde stimulering.

Fascisme, chauvinisme,
socialisme, communisme
dat is doodgevoorn gesublimeerd sadisme
de phase van 't anale
de ambivalente vakcentrale
is 't dualisme van 't triviale'.

De andere coupletten waren net zo. Het gaat natuurlijk niet om de termen op zichzelf; die heeft de wetenschap nu eenmaal nodig als **hulpmiddel**. Het grote gevaar voor de half-weter is dat hij de term gebruikt als **doel**; hij wil geleerd doen, hij heeft het wel begrepen, hij heeft het verschijnsel gevangen onder een klinkende naam.

Hoefnagels merkt nog over deze snobistische 'categorie' op: Ik zal warempel niet zeggen, dat iedere geschoolde hoogmoedig is, maar de categorisering kan een symptoom zijn van de hoogmoed van de geschoolde: de samenvattende opmerking, de uitheemse term, het holle vat dat luid klinkt, de agressieve 'grijpende' kennis, die vervormt en zich vergrijpt aan wat niet begrepen werd. Waar deze hoogmoed de ballast werd van scholing en (schijn)deskundigheid, verdwijnt zelfs het verlangen naar de onbevange toewending tot het concrete.

Genootschap Onze Taal

Jaarvergadering

zaterdag 13 mei 1961, 15.00 uur,

Pulchri Studio

Lange Voorhout 15, Den Haag.

Na de gebruikelijke mededelingen en verslagen zal **drs. J.J.M. Bakker**, neerlandicus aan de T.H. te Eindhoven, een voordracht houden over:

NIEUWE WOORDEN, DE GROEIKRACHT VAN HET NEDERLANDS.

Wij nodigen onze leden en lezers uit, deze belangrijke inleiding bij te wonen.

[Nummer 5]

Onze Taal dertig jaar

Op 16 mei 1931, deze maand dus dertig jaar geleden, kwam in het Centraal Hotel, Stadhouderskade Amsterdam, een dertigtal personen bijeen 'tot het voorbereiden der oprichting van een taalgenootschap'. De initiatiefnemer was wijlen de heer C.K. Elout, een bekend Amsterdams journalist die in enige artikelen in het Algemeen Handelsblad had gestreden 'tegen de toenemende verontreiniging van onze taal, in de eerste plaats tegen het voortdurend in grooter mate binnendringen van germanismen'. Denk aan de jaren dertig: de snel groeiende politieke macht en druk van het Duitse Rijk die zich ook in ons land duidelijk merkbaar maakten! Elout was behalve een groot kenner van de Nederlandse geschiedenis en beschaving ook een idealist. Hij durfde te strijden voor zo iets abstracts als de 'taalzuivering' in een tijd dat er toch heus wel dringender problemen aan de orde waren. Toch had hij waarschijnlijk nooit succes kunnen boeken als hij niet in aanraking was gekomen met een Amsterdamse koopman, P.C. Smit jr., die een bijzonder fijn taalgevoel had en beschikte over een - voor een leek - grote kennis van de taalwetenschap. Smit heeft vrijwel al het werk op zich genomen: hij schreef de eerste jaargangen vol, zijn kantoor leek meer op het 'hoofdkwartier' van het maandblad dan op een handelskantoor.

Drie dingen werden in de eerste vergadering al direct ter discussie gesteld en ze zijn eigenlijk alle afgelopen dertig jaren even belangrijk gebleven. Ten eerste: de 'gezagskwestie'. Elout betoogde met grote nadruk dat de leiding van het genootschap zou 'staan of vallen' met de deskundigheid. Het Genootschap wilde een genootschap van **leken**, van taalminnaars zijn. Het had geen behoefte aan een taalkundig vakblad; daarvan waren er immers genoeg en met wetenschappelijke artikelen over moderne taalverschijnselen of historische taalkunde zou men nooit een uitgebreide lezerskring kunnen opbouwen. Trouwens, het voornaamste was de praktijk en **niet** de theorie. Om begrijpelijk en verontschuldigbaar geliefhebber in taalzaken tegen te gaan wensten de stichters **deskundige** leiding van mensen die de Nederlandse taal als studievak beoefenden.

Het tweede punt was de kwestie waar aanvankelijk alles om draaide: de germanismen. Wie kon uitmaken of een woord als germanisme beschouwd moest worden of niet? Besloten werd de woorden waarover men twijfelde, voor te leggen aan de hoogleraren in het Nederlands en hun uitspraak ('de meeste stemmen gelden') zou de doorslag geven. Sommigen wilden veel verder gaan, ze wilden op intellectueel en cultureel gebied de wapens opnemen tegen alles was 'Duits' (1931!) was. Tekenend voor de stemming in die eerste vergadering was bijvoorbeeld een hartekreet van een der aanwezigen dat men tegenover een taal 'die het woord rücksichtslos bezit' geen égards mag hebben! (Misschien is er iemand ter vergadering geweest die opponeerde dat er ook een woord rücksichtsvoll bestond en dat het woord rücksicht in het Nederlands niet zo gemakkelijk te vertalen was..). Men zag echter in dat men politieke voorkeur en afkeur, hoe begrijpelijk ook, met alle mogelijke moeite buiten de discussies over taalzaken moest trachten te houden. Tegen de zin van Elout in besloot men zich niet te beperken tot de germanismen, maar de gehele taal in het werk van zuiveren en opbouwen te betrekken.

Ten slotte: moest het genootschap naar buiten optreden of niet? Moest men min of meer officiële terechtwijzigingen geven aan taalgebruikers die zich te buiten gingen aan grove veronachtzaming? Het genootschap

begon bescheiden: men wilde vooral een groep vormen van mensen die **onderling** over de taal van gedachten wilden wisselen en geen organisatie die naar buiten, met kracht en recht van spreken, haar stem zou laten horen.

Zo kwam men tot de eerste formulering 'dat thans is opgericht het Genootschap Onze Taal, welk genootschap ten doel heeft, in de eerste plaats door onderling verkeer, maar zoo mogelijk later ook naar buiten, de onzuiverheden in de Nederlandsche taal te bestrijden. welke bestrijding zich in het bijzonder - in dit tijdsgewricht - keert tegen het gebruik van germanismen.' Het idee van Elout is vruchtbaar gebleken. Ondanks alle moeilijkheden die elke organisatievorm nu eenmaal met zich meebrengt, ondanks felle aanvallen van buiten, ondanks eigen fouten en tekortkomingen is het Genootschap niet alleen blijven bestaan, maar is het uitgegroeid op een wijze die de oprichters wellicht niet eens hadden durven voorspellen. Van de 'werkers van het eerste uur' is vorig jaar Ir. J. Duyvis, jarenlang voorzitter, tot erelid benoemd. Dit jaar is Ir. J. Smits afgetreden als secretaris. In hem verliezen we een toegewijde secretaris die met onverflauwde ijver en origineel initiatief het Genootschap van het begin af aan heeft gediend. Gelukkig blijft hij nog lid van het bestuur; een niet minder gelukkige omstandigheid is dat een bekwaam man als H. Baron van Lawick zijn plaats heeft ingenomen. Als bestuurslid is de heer S. Wehrens uit Amsterdam afgetreden; dertig jaar lang is hij lid van het bestuur geweest, wij zijn hem heel veel dank verschuldigd.

Van 'officiële terechtwijzigingen' is (gelukkig) niets gekomen. Wel heeft ons genootschap een zeker gezag verworven; het woord gezag klinkt wat te zwaar, te ambtelijk. Wij bedoelen eerder dat aan onze 'geheel vrijblijvende' adviezen een zeker gewicht wordt gehecht. Wie zou trouwens in zulke subtiele en dikwijls van particulier inzicht en smaak afhankelijke kwesties als taalzaken van echt gezag willen spreken? Van het begin af aan hebben wij ons toegelegd op 'gedachtenwisseling' en al te zwaarwichtige leerstellingheid hebben wij althans getracht te vermijden. Gehoorzaamheid aan de regel mag niet ontaarden in slavernij. Men moet niet de regel om de regel aanbidden: de taalgebruiker behoort een grote mate van vrijheid te hebben om, in overeenstemming met de aard van zijn onderwerp en van zijn publiek, te kunnen zeggen niet alleen **wat** maar ook **hoe** hij het wil.

Zoals wij al eens eerder hebben beweerd, geloven wij niet aan de uitspraak dat taalzuivering niet veel meer is dan een 'instinctief verweer tegen onontkoombare vervlakkende uniformisering en nivellering'. Het zoeken naar normen, naar regels, taalverzorging dus, lijkt ons een natuurlijk gedrag van een taalgemeenschap. Wat wij spreken of schrijven, is voor een ander bestemd en in die verhouding tot een ander ligt reeds de mogelijkheid van een norm: wij willen laten zien dat we weten 'hoe het eigenlijk hoort'. Dat in het werk van het speuren naar normen en het verspreiden ervan een spoor van romantische vaderlandslievendheid voorkomt, wie zal dit ontkennen? Ook die liefde tot de eigen taal - het trekken van grenzen met het andere, de afhankelijkheid aan de traditie, de schroom om met het verleden te breken, zou tot dat natuurlijke gedrag van een taalgemeenschap kunnen behoren. Hoe dan ook, wij schamen ons er niet voor.

Jaarverslag 1960

Ofschoon bij een terugblik op het afgelopen jaar ieders gedachten in de eerste plaats uitgaan naar het gehouden congres, wil ik beginnen een aantal feitelijkheden weer te geven die evenzeer de gang van zaken bij ons Genootschap hebben bepaald.

Daar is dan het ledental. Het zal u wellicht verbazen, maar het aantal leden is met ongeveer 300 achteruitgegaan. Dit op zichzelf niet zeer opwekkend verschijnsel mogen we toeschrijven aan de contributieverhoging, want tegenover dit verlies staat een aanwas van **lezers**, groot 900. Bovendien heeft er een aanwas van **groepslezers** plaatsgehad van 750, zodat tenslotte ons zo geliefd orgaan in handen komt van bijna 9000 abonnees. Dit resulteert in een totale vermeerdering van ruim **1300** t.o.v. 1959.

Het bestuur was er zich van bewust dat de contributieverhoging zeker niet door een ieder aanvaard zou worden, maar dat het bij dit aantal leden gebleven is - die bovendien **grotendeels als lezer voor het genootschap zijn behouden** - is zeer verheugend te noemen. De schok der contributieverhoging is glansrijk doorstaan, waardoor gebleken is dat deze noodzakelijke maatregel op de juiste wijze is genomen. Eveneens verheugend is dat de financiële verbetering die ervan verwacht werd, ook waarlijk is bereikt. Tegenover een geraamde contributie van f 13.500, - staat een geïnde contributie van f 18.700, -. Hierdoor zijn onze eigen middelen met een goede f 5.000, - toegenomen. Voor ieder die ernaar streeft op eigen benen te staan, is dat een aangenaam geluid. Een nauwkeuriger opgaaf van onze financiële lotgevallen kan de penningmeester geven, doch hier moge als resultaat worden vermeld, dat wij niet meer dan f 3.000, - subsidie behoeven.

Het maandblad gaf ook in 1960 een scala van onderwerpen binnen de grenzen van het taalgebied. Bij herlezing raakt men geboeid door de rijkdom aan mogelijkheden en fijne schakering om onze gedachten aan anderen over te brengen. Vier hoofdartikelen zijn op verzoek van de redactie door buitenstaanders geschreven. Ook de voordracht, gehouden op de jaarvergadering is volledig in O.T. opgenomen.

Het bestuur vergaderde vijfmaal voor het bespreken van eigen zaken en eenmaal te Antwerpen te zamen met het bestuur van de Ver. van Beschaafde Omgangstaal. Op de ledenvergadering nam de heer Duyvis afscheid als voorzitter. Tot zijn opvolger benoemden de leden Prof. Krul. De heer Warmenhoven moest als bestuurslid bedanken wegens verhuizing naar elders en de heren Van Lawick en Redelé werden als nieuwe leden gekozen. De gewijzigde formatie heeft met onverflauwde toewijding haar taak voortgezet, een taak die van meer belang was dan in andere jaren om het op stapel staande congres.

Hoewel het er niet zo spoedig van komen zal om met de V.B.O. tot gemeenschappelijke daden te geraken, blijkt het toch telkens van veel nut elkaar te ontmoeten. Door de bestaande verschillen die de tweelandensituatie meebrengt, onder het oog te zien, wordt het taalinzicht verhelderd en de taalactiviteit van een ieder geprikkeld. Zich aan elkaar spiegelen betekent een duidelijke bewustwording van de eigen taak.

Op de ledenvergadering waren 55 leden aanwezig. Het verlaten van de voorzittersstoel door de heer Duyvis was aanleiding voor prof. Krul een korte en zeer waarderende schets te geven van het werk dat de heer Duyvis gedurende een periode van 23 jaren voor het Genootschap heeft verricht. Als dank voor deze toewijding werd aan de heer Duyvis het erelidmaatschap aangeboden in de vorm van een oorkonde, de eerste, waarop het Genootschap bogen mag. Na de sluiting van de vergadering werden de deelnemers vergast op een bijzonder boeiende voordracht van de heer Witteboon: de Radionieuwsdienst en de Nederlandse taal. Als lid van ons Genootschap moet men ontzag hebben voor de bijzondere zorg die deze dienst besteedt aan het zuiver houden van de taal.

De werkzaamheden van het Bureau van het Genootschap hebben zich ook dit jaar gericht op het aanwerven van nieuwe leden en het onderhouden van velerlei contacten, doch waren vooral geconcentreerd op de voorbereiding van het congres. Wel was een commissie aangewezen, bestaande uit de heren Krul, Rietveld, Veering en Smits om de voorbereiding gemeenschappelijk uit te voeren, maar het is tenslotte de heer Veering geweest, die groslijsten voor de onderwerpen heeft gemaakt, met de sprekers geconfereerd en de uitnodigingen in gereedheid gebracht, kortom eigenlijk alles uitgevoerd heeft wat nodig is om een dergelijke bijeenkomst naar behoren te doen verlopen.

Het bestuur prijst zich gelukkig dat dit congres een succes is geworden. De grote opkomst was op zichzelf reeds een bewijs dat het onderwerp: 'de taal in het openbare leven' de belangstelling had gaande gemaakt. De vier sprekers hebben boeiende voordrachten gehouden die niet alleen het aanhoren tot een genoegen maakte, maar veelvuldig de vraag deed stellen ze ook te kunnen overlezen. Aan deze wens is gehoor gegeven daar de artikelen in O.T. zijn opgenomen.

Uit de ervaring met dit derde congres heeft het bestuur de conclusie getrokken dat dergelijke manifestaties een uitstekend middel vormen om het doel van ons genootschap steeds verder in het maatschappelijke leven te laten doordringen. Niet alleen wordt aldus individuele belangstelling gewekt, doch ook de nieuwsbladen maken er tevoren melding van en komen er na afloop herhaaldelijk op terug.

Als besluit op dit overzicht moge worden vastgesteld dat 1960 voor het genootschap een zeer bevredigend verloop heeft gehad. Hierdoor voelt het bestuur zich gesterkt in de uitoefening van zijn taak en hieraan wil het kracht onttelen om de werkzaamheden in het nieuwe jaar met ijver voort te zetten.

Ir. J.P. Smits, secretaris

Spraakkunstige jeugdherinneringen

Weet u nog wel hoe het toeging toen we op de schoolbanken zaten? Wat hadden we een gezellig en lelijk ouderwets schooltje. Maar toch: onze onderwijzers zullen we nooit vergeten, ook al blijft er geen woord meer over van de aardrijkskundelessen en geen jaartal van de geschiedenisboekjes. Wat een gezellige tijd was dat! Alleen spraakunst; daar hadden we een hekel aan. Het is maar te hopen dat ze dat vak helemaal afschaffen. Die aantonnende wijs en aanvoegende wijs heb ik nooit

begrepen. Nee, geef mij dan maar die mooie sommen van: 'Een fietser vertrekt om 9.27 van C naar D, met een snelheid van 14,5 km per uur. Zeven minuten later vertrekt een wandelaar in omgekeerde richting, met een snelheid van 5,2 km per uur. De fietser heeft na 7 minuten een oponthoud van 3 minuten voor de spoorbomen. Als de afstand tussen C en D 37 km bedraagt, waar ontmoeten ze elkaar dan?'

Alle spraakkunst vergeten?

Die som kunt u nog wel maken; denkt u dan dat u alle spraakkunswijsheid vergeten bent? U weet toch nog wel wat een vergrotende trap is zeker? Juist; een woord dat op **-er** eindigt: Ik geef u een voorbeeld: **achter**.

Nee, hoe kan ik zó iets doms zeggen. Dat is nu opzettelijke dwarsdrijverij. **Achter** eindigt wel op **-er**, maar het woord **acht** bestaat niet. Ja toch. Maar het heeft een totaal andere betekenis als **achter**. Het heeft er 'niets mee te maken'.

Goed, dan een ander voorbeeld. **Werker** is een vergrotende trap, want het gaat uit op **-er**, en het heeft iets met **werk** te maken. Fout, weer fout. Ik saboteer de boel. Ik ben van kwade wil. Een **werker** is 'iemand die werkt'. Dat **-er** betekent helemaal niet 'meer'.

Goed: **witter** is dus een vergrotende trap, als ik tenminste niet over de **witter** spreek. En **beter** of **meer** zijn geen vergrotende trappen, want het eerste betekent niet 'meer beet', en het tweede heeft niet eens een uitgang **-er**.

Opnieuw protest. **Beter** en **meer** zijn onregelmatige vergrotende trappen. Uitzonderingen dus op de regel. Zoiets zou ik toch zeker moeten weten.

Goed. Maar dan zou ik zo dolgraag willen horen, waar je toch aan kunt zien dat het vergrotende trappen zijn.

'Dat hebben we zo geleerd'

Dat stond zo in onze spraakkunst. Goed. Ik vind het heel redelijk dat kinderen vol onzag leren wat er in hun spraakkunst staat. Maar op het ogenblik spreken we als volwassenen onder elkaar. En dan zijn we graag bereid om het gezag van ons schoolspraakunstje niet te erkennen. Ze kunnen wel alle onzin in die boekjes laten drukken. Waarom is **meer** een vergrotende trap? Laat het nu eens en voorgoed gezegd zijn: in de spraakkunst bewijzen we niets door te wijzen op stammen en uitgangen. Alles hangt af **van de omgeving**, van de andere woorden dus.

Let u maar ons op: **witter** is een zelfstandig naamwoord als er **de** voor staat en als er iets achter kan in de trant van **van hiernaast**. Maar **witter** is een bijvoeglijk naamwoord als er een woord als **behang** achter kan.

En het is een vergrotende trap als er bovendien iets **als sneeuw** achter gezet kan worden. Of: **als u ooit gezien hebt**: witter behang **als u ooit gezien hebt**.

Zoals het hier staat, is het nog niet volmaakt. Maar het bewijst toch voldoende dat een woord helemaal door zijn omgeving bepaald wordt.

Zagen en zagen

Daaruit volgt dat je een woord nooit in zijn isolement mag beoordelen. Vrijgezellen zijn er niet onder de woorden. Ten hoogste zou een tussenwerpsel daarvoor in aanmerking kunnen komen: **hé, ach, nou**.

Als iemand ons dus vraagt wat **zagen** voor een woord is, kunnen we daar geen antwoord op geven, als we niet eerst de zin horen waar het in voorkomt:

de **zagen** zijn bot

Ja, nu is het duidelijk een zelfstandig naamwoord. Het had anders ook een werkwoord kunnen zijn. Tegenwoordige of verleden tijd? Weer zo'n raadsel. Ook daarvoor moet je de tekst hebben. Ook een verleden tijd is niet zoiets als een stam plus een uitgang. Bij **bof-te** klopt dat wel aardig, maar het is een dom toeval. Bij **kwam** klopt er niets van. Toch is dat even goed een verleden tijd als **bof-te**.

Maar nu **zagen**. 'Ach', zegt iemand, 'als ik de betekenis er maar van weet, heb ik niet eens de hele zin nodig. Die zin geeft trouwens toch niet altijd uitkomst:

ze **zagen** het twee keer

Als de betekenis 'doorzagen' is, hebben we een tegenwoordige tijd; is het 'hebben gezien', dan hebben we een verleden tijd.

Goed: in dat ene geval hebt u gelijk. Maar ik heb in alle gevallen gelijk. Want als ik zeg: de omgeving bewijst precies wat voor soort vorm we hebben, dan mag ik ook de hele omgeving horen en niet dit zinnetje alleen:

ze konden het niet geloven, maar ze **zagen** het twee keer.

Nu bewijst de omgeving dus ook duidelijk dat **zagen** een verleden tijd was.

Oude en nieuwe spraakkunst

Hier hebt u een duidelijk voorbeeld van het verschil tussen de oude en de nieuwe spraakkunst. De oude lette veel meer op stammen en uitgangen. De nieuwe vindt dat bijzaak en let op de **omgeving** van de woorden. Tien tegen één dat u dat in uw jeugd zo niet gehad hebt, en tien tegen één ook dat u die nieuwe spraakkunst een beetje raar vindt. Enkel omdat deze nieuw is. Is dat niet vreemd? U vindt het volkomen vanzelfsprekend dat de medische wetenschap grote vorderingen maakt, dat de natuurwetenschap met sprongen vooruitgaat. Het woord atoom betekent 'ondeelbaar element'. Die naam heeft het ding gekregen in een tijd toen de wetenschap er vast van overtuigd was dat atomen ondeelbaar waren. Maar nieuwere onderzoeken hebben aangetoond dat de oudere opvattingen onjuist waren. Dat neemt u wèl aan.

Maar als een taalkundige u zegt - en we doen dat al sinds 1890 - dat **groter als** niet fout genoemd mag worden, dan wordt u boos en zegt u dat **u** het altijd anders geleerd hebt. De taalkunde mag toch ook wel vorderingen maken en daarbij eerlijk erkennen dat sommige opvattingen van vroeger helaas onjuist gebleken zijn?

Alles mag tegenwoordig

'Maar als mijn oudste zoon thuis komt van school, zegt hij dat je gerust **nee** zonder **n** erachter mag schrijven. En zo is het met zoveel dingen. Aan spelling doen ze bijna niets meer. Je moet maar eens zien hoe dat de slordigheid bij de jeugd in de hand werkt. In mijn tijd...'

Ja, in uw tijd was het veel beter. Toen schreven we: 'Zaagt gij geenen ouden man met zijne bejaarde eega in den tuin?' Toen moesten we die prachtige dubbele **ee** en **oo** nog schrijven in **wenen** en **lopen**. Toen was het een en al taaltucht wat eraan was. En nu vinden we **wenen** en **lopen** al heel normaal.

In mijn tijd was die asfaltweg nog een smal straatje waar bijna elke maand een flink ongeluk gebeurde. Toen stonden die oude krotjes er nog, die geen waterleiding hadden en waarvan de daken zo lekten. Maar het wàs allemaal veel schilderachtiger en we hebben er vaak heimwee naar, net als naar onze oude lelijke school van vroeger.

Laten we eerlijk zijn: het is onze behoudzucht die hier spreekt. Natuurlijk is **wenen** en **lopen** veel beter, alle tijd die niet aan de spelling besteed hoeft te worden, kan aan het taalonderwijs ten goede komen. Het is niet waar dat tegenwoordig 'alles mag'. Niemand vindt goed dat de kinderen schrijven of zeggen **dat ken** of **hun doen het ook**.

Maar ik ben het direct met u eens als u zegt dat het heel onplezierig is - als je je hele leven gevochten hebt tegen **groter als** -, om dan plotseling te moeten horen dat het vergeefse moeite geweest is. Het is iets om nijdig over te worden, om een boze brief over te schrijven.

Maar wat moet de taalkunde doen? Feiten zijn feiten; het is toch altijd beter om ten halve te keren als ten hele te dwalen.

Echt taalonderwijs

Echt taalonderwijs op de lagere school omvat twee dingen: 1. de kinderen hun dialect afleren; ze dus een volmaakte beheersing van het ABN bijbrengen; 2. ze de beginselen van de moderne spraakkunst leren.

Over dat eerste willen we het nu niet hebben; dat is trouwens een aangelegenheid die streek voor streek heel anders aangepakt moet worden. In Holland kun je je beperken tot het aanleren van de beschaafde klanken en van het onderscheid tussen **kennen** en **kunnen** en **liggen** en **leggen**. Maar in Groningen of Limburg moeten de kinderen het ABN bijna als een volledig nieuwe taal leren.

Het tweede punt lijkt voor veel mensen op een barbaarse wreedheid en toch is het dat in werkelijkheid niet. Als... de onderwijzer de moderne spraakkunst maar aanleert. Zoals wij het in onze jeugd geleerd hebben, was spraakkunst inderdaad een dwaasheid: 'Een zelfstandig naamwoord is een woord dat een zelf-

standigheid uitdrukt.’ ‘Een bijvoeglijk naamwoord is iets dat een eigenschap of een hoedanigheid uitdrukt.’ Is het geen wonder dat we ondanks zulke dwaasheden toch spraakkunst geleerd hebben? Is het zo vreemd dat Multatuli ergens schrijft: ‘Ik doe mijn best om goed Nederlands te schrijven, maar ik heb school gegaan’? Dat we onze jeugd idealiseren, kunnen we dank zij ons schiftende geheugen; de nare dingen zijn we grotendeels vergeten en de prettige zijn ons bijgebleven.

Kent de onderwijzer zijn spraakkunst?

De lagere school kan onze kinderen alleen dan goede spraakkunstlessen geven, als de onderwijzer doorkneet is in dit vak. Veel kweekscholen geven de spraakkunst slecht: niet allemaal. Sommige onderwijzers voelen zich volleerd als ze de kweekschooldeuren achter zich hebben. Sommige onderwijzers hebben ook heel weinig belangstelling voor taalkunde. U moet niet vergeten dat ze een groot aantal vakken tegelijk moeten beheersen, in tegenstelling met leraren. En tenslotte: veel onderwijzers zouden graag moderne spraakkunst geven, maar hun methodes geven hun niet de kans. En hun vertrouwde boeken durven ze niet los te laten.

Dan is er de nadelige omstandigheid dat de kweekscholen tegenwoordig zo weinig lesuren voor spraakkunst beschikbaar hebben, dat zij wel in het gedrang moet komen.

Een onderwijzer moet dus veel aanleg en energie hebben om de moderne spraakkunst te kennen en aan de kinderen te kunnen geven. Voor de zware taak van een onderwijzer moeten we diepe bewondering hebben. Zijn taak is prachtig, maar wordt helaas te weinig gewaardeerd.

‘Spraakunst is te moeilijk voor kinderen’

Hij moet bovendien oproeien tegen het vooroordeel dat spraakkunst te moeilijk voor kinderen is. Van de ouderwetse gold dat inderdaad, maar voor de moderne niet. Die is eerder te moeilijk voor volwassenen! Maar kinderen tussen 10 en 14 jaar hebben een buitengewone aanleg voor spraakkunst; de praktijk bewijst het. Daar moeten we op school gebruik van maken. Het is werkelijk verrassend wat ze terecht brengen van bijzonder ingewikkelde ontledingen met bijzinnen van de vijfde graad en erger. En ze vinden het op die leeftijd beslist niet vervelend; dat komt pas later als ze wat ouder worden.

‘Spraakunst is zinloos voor kinderen’

Het is heel merkwaardig: iedereen vindt het vanzelfsprekend dat de lagere school de kinderen plant- en dierkunde leert, geschiedenis, zingen, tekenen enz. Hier durft niemand de vraag te stellen: ‘Maar welk nut heeft dat toch?’

Om geen misverstand te laten ontstaan voeg ik hier direkt aan toe, dat ik die vakken ook niet zou willen missen op de lagere school. Ik stel alleen deze vraag: ‘Waarom wordt juist bij de spraakkunst telkens weer gezegd dat het geen nut heeft voor de kinderen? Dat ze er geen knappere zakenlui van zullen worden, geen betere ambachtslui, geen hogere militairen?’

Dat de spraakkunst onmisbaar is voor een goede werkwoordspelling, laat ik graag als een bijzaak verder onbesproken. Ik wijs er alleen nog even op dat er terecht ach en wee geroepen wordt over de ellendige manier waarop onze jeugd die werkwoordsvormen mishandelt. Maar men vergeet dat een degelijke spraakkunstkennis eerste voorwaarde daarvoor is. Wie een persoonsvorm als **gebeurt** niet van een voltooid deelwoord als **gebeurd** kan onderscheiden, kan nooit goed leren spellen.

Wijzelf zijn de spraakkunst

Onze spraakkunst is een stuk van onszelf. De centiares en de kubieke millimeters zijn geen stuk van onszelf, maar van de wereld buiten ons.

Door onze taal onderscheiden we ons van de dieren; de taal maakt ons mens. Zonder taal zouden we niet kunnen denken; we zouden afstompen en verdierlijken. Menskunde vinden we een boeiend vak, want het vertelt ons over ons lichaam. Psychologie interesseert ons, want het bestudeert onze geest. Waarom zou de spraakkunst ons dan niet interesseren, die de uitingen van onze geest analyseert? De spraakkunst geeft geen enkele regel die we niet onbewust in ons dragen, waar we niet onbewust bij ons spreken aan gehoorzamen. Het zijn er duizenden. De spraakkunst, dat zijn we zelf! Wat onze kinderen dus al op de lagere school kunnen leren - als het goed is - dat zijn de grondslagen van de taalbouw. En dan durft iemand nog naar het nut daarvan te vragen!

Betere stijl

Dacht u soms dat een degelijke spraakkunstkennis uw stijl niet ten goede kwam? Ziet u geen verband tussen de verwaarlozing van de spraakkunst en die van de stijl? U kunt geen zin spreken of schrijven, of er zitten een stel spraakkunstregele in verwerkt. Als u er enkele van kent, dan weet u ook waarom die en die bepaalde zin zo lelijk en onbegrijpelijk is. Dan weet u wat u moet doen om helder te schrijven. Zó dat iedere lezer u direct begrijpt.

Nu heb ik zonder het te willen zelfs de nuttigheids-apostelen nog tevreden gesteld. Verbeter het onderwijs, verbeter de stijl, verbeter de spelling. Begin met de spraakkunst!

Dr. P.C.P.

Aaneenschrijven?

Het plan bestaat, in 1962 de 'voorkeurspelling' in te voeren, waarmee praktijk en onderwijs vermoedelijk gediend zullen zijn. Mogelijk bestaat er nog gelegenheid, verbeteringen in dit stelsel aan te brengen.

Radarscherm is een jong woord. Iedereen schrijft het, zonder een woordenboek te raadplegen, als één woord en volgt daarbij, bewust of onbewust, de regel der analogie. Maar volgens de woordenboeken en de jongste Woordenlijst van de Nederlandse Taal moet men de voegwoorden **zonderdat** en **ondanksdat** als twee woorden schrijven. Hoe oud deze zijn, doet natuurlijk niets ter zake: ze zijn er en op deze woorden is dus ook de regel der analogie toepasselijk: opdat, voordat enz.

Mutatis mutandis geldt dit ook voor woorden als voorzover en inzover, gedachtig aan vooralsnog, vooraleer, ineens.

M.F.J. Wolters (Utrecht)

Op (de?) voordracht

In het februarinummer lees ik, dat u de voorkeur geeft aan 'op voordracht van onze minister' boven 'op **de** voordracht van onze minister'.

Ik kan het in deze niet met u eens zijn. De gebruikelijke eerste alinea van Koninklijke Besluiten luidt: Op de voordracht van onze minister van..... van..... nr..... afd.....

Aan het Koninklijk Besluit is voorafgegaan een stuk van de minister, genaamd 'Voordracht'. Deze voordracht is nader bepaald door een datum, nummer en vermelding van de afdeling van het departement. Aangezien het dus gaat om een bepaalde voordracht, is het m.i. juist om te spreken van 'op **de** voordracht' en is in deze zin de uitdrukking 'op voordracht van' onjuist. Een geheel andere vraag is natuurlijk of men, sprekende over een daad van de Kroon, kan zeggen dat deze verricht werd 'op voordracht van een bepaalde minister'.

W.G.B.

Woudsteden en woudstreken

Evenals in de vorige leest men in de nu verschijnende druk van de Van Dale bij het woord woud**steden**: 'de vier **steden** Uri, Schwyz, Unterwalden en Luzern, die de kern vormden van de Zwitserse staat.'

De **steden** (die **Städte**) Uri en Unterwalden zal men echter tevergeefs op een atlas zoeken, want in Zwitserland komen alleen de kantons (die **Stätten**) Uri en Unterwalden voor. Men zal altijd als Duitse naam van dit meer aantreffen: Vierwaldstätt**er** See en nooit Vierwaldstätt**er** See; op Franse, Italiaanse en Spaanse kaarten vindt men in dit verband wèl correcte vertalingen, resp. Lac des Quatre Cantons, Lago dei Quattro Cantoni en Lago de los Cuatro Cantones.

In aardrijkskundige kring is men er zich van bewust dat de gangbare Nederlandse naam Vierwouden**steden** Meer foutief is. Ik vond althans in de op zeer vele middelbare scholen gebruikte Bos-atlas (40e druk, 1959) zowel in de index als op de kaart: Vierwouden**streken** Meer. Wil deze m.i. nog maar heel weinig bekende naam enige kans hebben populair te worden, dan zal het noodzakelijk zijn, dat ook op de atlassen die op de lagere school gebruikt worden, deze naam vermeld wordt.

De grote Elsevier-atlas van 1950 vermijdt in de index en op de kaart van Zwitserland elke Nederlandse vertaling van dit meer: men vindt alleen de Duitse naam Vierwaldstätt**er** See vermeld.

C. Kostelijk (Alkmaar)

Sirammen

Oppervlakkig gezien kennen wij in het Nederlands veel minder woorden of woordafleidingen, die aan enige taal uit de voormalige koloniën zijn ontleend, dan aan het Frans, Duits of het Engels. Wat niet als specifiek wordt gekenschetst, heet te zijn 'aanvaard,' doch eerder kan worden gezegd: 'door gebrek aan fantasie om een karakteristiek hollands woord te gebruiken, algemeen ingang gevonden'.

Willen wij dus een vergelijking maken met woorden, die elders werden ontleend, dan stellen wij het laatste als definitie voor ons uitgangspunt.

Ook moet bij een vergelijking de cultuur van een land of een volk in ogenschouw worden genomen. Immers, vele termen worden ontleend aan de kunst, de muziek (instrumenten), voeding, het geloof enz. Zelfs de werkwoorden, die, zoals het woord reeds aanduidt, betrekking hebben op de handeling en de daad, moeten eigenlijk worden gerubriceerd naar algemene handelingen, d.w.z. handelingen, die overal in de wereld gelijk zijn, en handelingen die een karakteristiek volksgebruik van het land aanduiden.

Juist waar bepaalde gebruiken uit een andere cultuur worden overgenomen, ontstaat de neiging een woord over te nemen. Een voorbeeld zal dit verduidelijken:

SIRAMMEN = zich met water uit een emmertje (gajong) begieten en zich zo baden. Het woordenboek kan niet zeggen: SIRAMMEN = baden. Nee, want baden = 'mandih'. Evenmin kan worden gesteld SIRAMMEN = douchen. (Ook hier ontbreekt het hollandse woord!) Niemand zal nog zeggen: 'Ik ga me even stortbaden'. Inderdaad is SIRAMMEN verhollandst, want het oorspronkelijke woord in het Maleis luidt 'siram'. De en-uitgang komt bij het werkwoord niet voor. Bovendien worden de werkwoorden in het Maleis niet vervoegd.

De invloed van het Nederlands op het Maleis en Surinaams is vrij groot geweest.

Deze invloed berust bijna uitsluitend op overdracht van cultuur en gewoonten, het gebruik van voordien onbekende voorwerpen.

Moet hieruit worden afgeleid, dat germanismen, gallicismen en anglicismen worden verklaard uit taalverwantschap en is het feit, dat er weinig of geen verwantschap met de oosterse talen bestaat, de oorzaak waardoor er zo goed als geen 'oosterse' ISMEN zijn?

J. Veldhuyzen (Zwolle)

Verengelsing

Ik vraag me af: Is er werkelijk een gevaar voor 'verduitsing' van onze kust, zoals in een in het oktobernummer gememoreerd artikel uit de 'Prov. Zeeuwse Courant' van 29-2-1960 door een Vlaming wordt gesteld? Ik geloof van **niet**, zodat mijns inziens de actie van de Zandvoortse burgemeester enigszins een slag in de lucht is. Dat ik het niet geloof, heeft de volgende oorzaken.

a. De Duitse opschriften zijn slechts in de zomermaanden aanwezig. Daarna verdwijnen ze weer automatisch.

b. De instelling van de Vlaamse middenstanders e.a. aan de Belgische kust ten opzichte van het Frans was **totaal** anders dan hier het geval is ten opzichte van het Duits. Men mag immers hierbij niet vergeten, dat hier vooral bij diverse oudere mensen nog veel anti-Duitse sentimenten leven, waardoor het Duits alleen uit 'handelsoverwegingen' gebruikt wordt, althans door **die** mensen. En de jeugd is volkomen veramerikaniseerd!

Neen, ik geloof, dat het gevaar uit een andere hoek dreigt, ook bepaald niet verwaarloosd door 'Onze Taal'. Dezelfde bedreiging die het Frans vormt voor het Nederlands in België, vormt het Engels voor de Nederlandse taal in Nederland, vooral in de 'randstad' Holland. Hoe kunnen wij het de Belgen ook maar enigszins kwalijk nemen, dat zij met graagte het Frans overnemen, vooral in en om Brussel? Misschien zijn over honderd jaar de centra van **onze** grote steden totaal verengels! Kijkt U eens rond b.v. in de etalages in het centrum van een onzer grote steden. Als het maar Engels klinkt, denken de reclamemannen, gaat het er wel in.

Deze invloed gaat steeds verder. Men ziet zelfs Nederlandse auto's van Nederlandse firma's in Nederlandse steden met volledig in het Engels gestelde reclameteksten beschilderd. Gebruiksaanwijzingen op voedingsmiddelen van Nederlandse ondernemingen voor Nederlandse huisvrouwen, maar in het Engels gesteld! In het maatschappelijk werk spreekt men van

'privacy', 'case-work' enz. Op het gebied van maten: small, medium en large.

En in het dagelijkse leven? Het wordt een allegaartje van Nederlands, doorspekt met Engelse uitdrukkingen.

Hier bestaat het gevaar - in tegenstelling tot het geconstateerde in de Prov. Zeeuwse Courant - dat **deze** invloeden werkelijk blijvend zullen zijn en steeds meer gemeengoed zullen worden, ook al omdat ze met graagte verteerd worden en omdat het vlot staat. Waarom moest nu b.v. die nieuwe stichting in Zandvoort '**Touring**' Zandvoort' heten? Was daar geen Nederlandse naam voor?

Op alle mogelijke taalcongressen houdt men zich bezig met hooggestemde theoretische beschouwingen (ook vaak reclamemensen, die in de praktijk alles verloothenen), maar wanneer staat men eens met beide benen op de grond en gaat bovenstaand gevaar georganiseerd te lijf? Of welke burgemeester durft **hierin** het initiatief te nemen? Ik denk b.v.: Een aanschrijving aan de zaken- en reclamemensen om in plaats van Engels hun moedertaal te gebruiken.

Dit was een hartgrondige ontboezeming van een Nederlander die het goed met zijn taal meent, ook al is hij niet academisch geschoold in Nederlandse Taal- en Letterkunde.

H.H.K. (Den Haag)

Aardrijkskunde

Het voorstel aangaande nieuwe aardrijkskundige namen dat ik u wil doen is dit: laten we zien hoe andere belangrijke Europese talen het doen en laten we ons daarbij zoveel mogelijk bij aansluiten. Zo bijvoorbeeld Liberiaans en niet Liberisch wegens Liberian (E) en Liberiano (It en Sp). In het algemeen geldt dit schema:

Nederlands	-aans	-iaans	-isch	-ijns	-ees
Duits	-anisch		-isch	-inisch	-esisch
Engels	-an	-ian	-ic	-ine	-ese
Frans	-ain	-ien	-ique	-in	-ais
Italiaans	-ano	-iano	-ico	-ino	-ese
Spaans		-iano	-ico	-ino	-és

Maar elk van deze talen wijkt hiervan wel eens af.

Juist voor de nieuwe namen zullen de andere talen meestal ook geen woorden hebben, en dan kunnen we dus niet navolgen. Juist dan behoren dergelijke woorden internationaal vastgesteld te worden waarbij de nationale vormen zoveel mogelijk gelijkvormig kunnen zijn.

Overigens is de vastheid waarom u voor diverse namen vroeg in verscheidene gevallen toch niet zo ver te zoeken. Men kan terecht bij van Dale's Groot Woordenboek van de Nederlandse Taal. Hierin vinden we: Laotisch, Laotiaan, Thailand, Thailander, Mauretaan(s), Nigeriaan(s), Somalisch, Somali, Togoos, maar inderdaad geen afleidingen van Katanga, Mali, Volta, Gabon, Kameroen en Dahomey.

K.W.

Namen uit verre streken

In het februarinummer trok vooral het artikel over exotische namen mijn aandacht. Spaans is een voor ons zeer belangrijke vreemde taal en het ligt dus in de rede dat genoemd artikel met Spaanse namen begint.

Sommige Nederlandse vertalingen liggen voor de hand, of zijn door het gebruik bekrachtigd, andere niet.

Op school leerden wij dat de opvolger van de hertog van Alba een zekere heer Rekwésens was. De man heette Requesens y Zuñiga (Requeséns, de qu natuurlijk uit te spreken als k.) De stad waar Columbus (Sp. Colón) gestorven is heet Valladolid (Baljadolíd, niet Valadólid).

Ik zat eens in de trein met een jongeman, in luitenantsuniform, die het voortdurend had over Málaka, waar een vriend van hem heengegaan was. En de hoofdstad der Philippijnen wordt meestal bij ons Manilla genoemd, terwijl zij Manila (met één 1) heet, wat ook in overeenstemming is met de Spaanse uitspraak.

In de grote en ten dele zelfs in de kleine Espasa kan men de namen vinden van Spaans-, of liever Iberoamerikaanse landen, plaatsen en hun inwoners.

Wij spreken van Mexico en de Mexicanen; de uitspraak ks hebben wij met de Engelsen, de Fransen en de Duitsers gemeen. Het land heet echter Mejico; de j (jota) heeft de waarde van onze ch, of scherpe g. De afwijking in de uitspraak zal wel het gevolg zijn van een verouderde Spaanse schrijfwijze.

De stad aan de Ozama, op het Española van Columbus, heeft eeuwen lang Santo Domingo geheten, maar heet tegenwoordig Ciudad Trujillo (Troechiljo). Santo mag afgekort worden tot San, behalve in Santo Tomás en Santo Domingo. Geen moeilijkheden leveren: Columbiaan (de u hebben wij gemeen met Engelsen en Duitsers, maar niet met de Fransen), voor Colombiano, Venezolaan, Boliviaan, Braziliaan, Peruaan, Chileen, Argentijn.

Hoe echter aanvaardbare vertalingen te vinden voor de namen der bewoners van de volgende landen:

van Guatemala (Guatemaltecos), Honduras (Hondureños), El Salvador (Salvadoreños), Nicaragua (Nicaragueños), Panamá (Panameños)?

Inwoners van Costa Rica zijn Costarriqueños en die van Puerto Rico waarschijnlijk Puertorriqueños; de Amerikanen zeggen: Portoricans.

En wat de steden betreft: wie in Carracas woont is een Carraqueño, een inwoner van Maracaibo een Maracaibero, van Lima een Limeño.

In Zuid-Amerika hebben we dan nog de Paraguayos van Paraguay, de Uruguayos van Uruguay en de Ecuadoreños van Ecuador.

W.R.M. (Amsterdam)

Au serieux

Met grote belangstelling heb ik ons maandblad van oktober 1960 het artikel 'Man spricht Deutsch' gelezen. Het is te hopen, dat dit artikel ertoe mag bijdragen, dat de Nederlanders niet onnodig van hun taal afwijken, want dat gebeurt nog maar al te veel. Zelfs heb ik tot mijn grote spijt zulk een afwijking in het genoemde artikel gezien. Op bladzijde 42 staat onderaan: De Nederlanders - zo heeft hij (taaldocent Kempen uit Keulen) betoogd - nemen hun taal zelf niet au serieux.

Het komt me voor, dat dit 'au serieux' niet ironisch bedoeld is, zoals het 'cleaner' en 'foreign Dutch' op de vorige bladzijde. Dan zouden immers die twee woorden hier tussen aanhalingstekens geplaatst moeten zijn. Daarom vraag ik me af, waarom dat 'au serieux' hier gebruikt is. Is dit een 'slip of the pen'? Ik bedoel natuurlijk: een uitglijden van de pen. Men zou het ook een verschrijving kunnen noemen. In dat geval kon er immers toch heel gewoon gezegd zijn: De Nederlanders nemen het niet zo nauw met hun taal. Of iets dergelijks.

K.C.

De taal als schakel

Onlangs las ik in Panorama dat de nauwkeurigheds-maatstaf, aangelegd aan Rolls Royce auto's, bij 1/4000 inch ligt. Blijkt een auto op 1/3999 inch nauwkeurig, dan wordt hij afgekeurd en de hele serie van bijv. 20 stuks wordt onmiddellijk vernietigd. Als men bij het geschreven woord zo te werk zou gaan, dan hadden we nauwelijks eenmaal per jaar een bladzijde te lezen. Een proeve als volgt is namelijk geen uitzondering.

'De **doorsnee-Nederlander** (och arme!) is in het algemeen goed **geïnformeerd** over de gang van zaken op economisch gebied. Hij is **geïnteresseerd in iedere teruggang en realiseert zich dat een** opleving het best **tot uitdrukking** zou kunnen komen in **een sterke** prijsdaling. **Voor wat betreft** het **doorgang vinden van in** aanleg gunstige tendensen zullen nog heel wat onderwerpen

doorgesproken moeten worden. **Het is namelijk zo** dat het betalingsverkeer van verschillende zijden **een** belemmering ondervindt en het zal nog heel wat voeten in de aarde hebben alvorens een begin met de **doorvoering** van de nodige maatregelen wordt gemaakt'.

Ik geef toe: zo op een kluitje zijn alle feilen heel opvallend. Toch treft men dergelijke prozastukjes in allerlei geschreven stukken aan. Blijkbaar drukt men zulke Appel-klodders uit z'n inktubes, zonder te beseffen dat iedere taalgebruiker gemakkelijk een bederf-al en brekebeen wordt in het verkeer. Gewoonlijk zal er dus nog wel wat mankeren aan ons taalbesef, alvorens we werkelijk als pijpleiding kunnen fungeren tussen de gebeurlijkheden van de dag en het gretig luisterend publiek, m.a.w. voordat we beseffen dat taal iets te maken heeft wat communicatie, niet alleen tussen buurman en rechts en links, maar wezenlijker: tussen **techniek**, d.i. voortschrijdende automatisering of vrijwaring van het emotionele, en **gemeenschap**. En al gaan we bij de begripsvorming van onze kinderen en tijdgenoten niet zo gestreng te werk als bij de aanmaak van auto's en vliegtuigen, toch mag van tijd tot tijd de 'troubleshooter' er wel eens aan te pas komen, om ons vervoermiddel weer op gang te brengen. We worden dan meteen weer eens wakker en merken dat babbelen een facultatieve functie is van taal; wezenlijk is: een eigen uitdrukking verlenen aan de loop-der-dingen, die - tijdens kentering - gelijktijdig twee tegengestelde aspecten vertoont, namelijk die van het vanzelfsprekend emotionele (de eigen generatie) en die van het vanzelfsprekend indifferente (techniek, resp. vorige generatie en volgende). Tussen die twee, tussen **generatie** en **techniek**, moet taal tussenbeide komen. Om dat te kunnen is taal gebonden aan zeer precieze wetten.

Waarmee ik maar wil zeggen dat de publicisten vaak te onkritisch staan te kijken in onze Nederlandse taaltuin. In plaats van wieden gaan ze juist ijverig stekken. Geen wonder dat de mindere goden, mitsgaders hun lezers, op een afstand dapper meedoen. Als de elektrische leiding in onze woning even defect zou zijn als de taalleiding, dan waren we allemaal al lang door kortsluiting omgekomen. Gelukkig is het - schijnbaar en blijkbaar - minder fataal te 'aarden' bij culturele verbinding dan bij elektrische.

De psychische inspanning die nauwkeurige taalbeheersing vergt is - hoe bescheiden ook - intermediair, is pijpleiding tussen techniek en psyche, tussen het automatische en het emotionele, brengt even contact tot stand tussen het vanzelfsprekend-emotionele en het vanzelfsprekend-indifferente en op hetzelfde ogenblik blijft technische vooruitgang of automatisering niet als een onverteerd brok liggen, maar het wordt opgenomen in een steeds snellere opeenvolging, tot aan gelijktijdigheid toe, - van de trits: automatisering - handlanger - mensheidsteam. En daarom is het zaak dat we allemaal eraan gaan werken, van het taalvoertuig een precisiewerktuig te maken, met als - onbereikbaar - ideaal: het evenwicht van de wiskundige vergelijking, die zelfs gelijktijdigheid van het ongelijksoortige, ja: van het absoluut tegengestelde, weet te vatten in drie symbolen: integraal, differentiaal en identiteit.

Laat deze uiterste schrifteconomie ons - wellicht onbewust - steeds als ideaal voor de geest staan bij groeiend verkeer tussen techniek en gemeenschap.

Dra. M. Herberman (Amsterdam)

[Nummer 6]

Nieuwe woorden, de groeikracht van het Nederlands

Toen onlangs het uitnodigend telefoontje mij had bereikt met het verzoek om deze vergadering toe te spreken, had mijn vrouw de ene voor haar hoorbare helft van het gesprek meebelusterd. Zij reageerde daarop met: 'Zo, moet je **sprekerd** worden'. En met dat woord **sprekerd** ontstak ze argeloos **de eerste trap (als u begrijpt wat ik bedoel)** van mijn betoog van hedenmiddag, dat gaat over de groeikracht van het Nederlands en nieuwe woorden.

De tweede trap is vaak een **flop**, daarom heb ik er zorgvuldig aan **gesleuteld**. Ik heb er een soort verhaaltje van gemaakt; ik vraag uw bijzondere aandacht voor de woordenkeus, maar verwacht u vooral niets literairs of spannends want alledaagsheid is mijn opzet geweest.

- De familie Den Hollander wist de *vijfdaagse* goed te gebruiken. 's Zaterdagmorgens vroeg vlogen vader en moeder er met de *eend* op uit naar een *zelfbedieningswinkel*. In der haast plunderden ze de *kijkgrijp* en laadden de auto vol of het een *vorkheftruck* was. Maar de terugweg maakte pa tot een bewust stukje *vrijtijdsbesteding*. Hij zat nog ver van zijn *A.O.W.* en verlangde niet naar *managerziekte*. Ze zetten de wagen ergens waar het nog zonder *parkeerschijf* kon en kuierden door een *luchtdeur* een warenhuis binnen. Samen kochten ze eerst een paar *anklets* en een *Tensingblauw kangoeroejak* voor pa. Het stond hem jeugdig en toch niet *nozemachtig*. Toen ging hij alleen verder, op zoek naar batterijen voor zijn *portable bandrecorder* want hij was een verwoede *geluidsjager*. Ze troffen elkaar weer bij de *eend*, ma beladen met nieuwe pakjes: een *petticoat* voor Mies, een stel nieuwe *plastic placemats*, een pak *weggooiluiers*, en voor Jan een *spijkerbroek*.

'Voor die jongen val ik al in de *tienersmaten*', zuchtte ze, 'hij heeft *kingsize-benen*'.

Pa stelde voor een *expresso* te gaan nemen in de nieuwe *snackbar* onder de *verzorgingsflats* bij het *verkeersplein*. Ze moesten voortmaken want politiewagens met *mobilifoons* werden actief; er zou een optocht van *drumbands* en *steelbands* voorbijkomen.

Achter haar kopje koffie bekende ma, dat ze nog naar schoenen had uitgekeken. Haar *queenies* waren op en die *snoekleesten* kon ze niet meer dragen. Toch had ze ervan afgezien, want morgen was het *vaderdag*. 'Geen onzin hoor voor mij', zei hij, tikkend op het *polivynyltafelblad*. 'Hou je aan onze *bestedingsbeperking*; geen *ontsparingen*. Straks op vakantie met zo'n *moonliner* is duur genoeg; ik ben geen *goed heertje*'. 'Nou ja, ik had gedacht met ons vieren naar die *cinemascopefilm* 's middags, 's avonds is er die *quiz*'.

'Nee, dat is volgende week, morgen is er een *telerecording* van een wedstrijd'.

Pa nam de nieuwe *Europaweg* buitenom. Ze stopten om te tanken. 'Super of gewoon', vroeg de bediende. 'Gewoon, 't is geen *straaljager*' antwoordde pa. Geïmponeerd bleven ze even kijken naar het panorama

van de nieuwe wijken tussen hun *groenstroken*. Een paar *kantoorflats*, hoog als *radiotorens*, hielden glanzend in hun *gordijngewels* van glas en aluminium een *topconferentie* boven de *prefab duplexwoningen*. Toen ze weer reden, droomde pa hardop: 'Als ik de *pool* win, kopen we een *caravan*'.

In hun straat heerste een gezellige levendigheid. Alle *zaterdagswassers* stonden hun auto's te lappen.

Als naar gewoonte stapte ma uit en *praatte* de eend achteruit de garage *binnen*.

Tot zover dan dit opstelletje over gewone mensen. Deze zelfde mensen zouden van 55 woorden in dit verhaaltje vóór 1945 niet hebben begrepen wat ermee bedoeld wordt; nu staan die woorden in de krant.

Groeit ons Nederlands in dit tempo? Nee, veel sneller. In een rubriek die ik in een jaarboek als een soort vangnet voor na-oorlogse woorden had opgezet, zijn inmiddels 217 exemplaren geregistreerd. En nog is dit aantal geen zuivere maat.

We moeten aannemen dat techniek, wetenschap, bedrijfsleven, politiek en bestuur veel grotere aantallen nieuwe woorden in gebruik nemen. Maar het is zaak onderscheid te maken tussen de massa termen die Nederlanders óók gebruiken, en de echte aanwas van

onze nationale woordenschat. Zeer veel vaktermen zijn internationaal gemeengoed; wij kunnen ons niet veroorloven die woorden niet te kennen of ze te vervangen door een gezelliger klompentaal.

Dit voor ogen houdend heb ik getracht dat vangnet voor nieuwe termen enigszins af te stellen op woorden die hier min of meer domicilie hebben verworven buiten die specialismen, die niet van groot publiek belang zijn. Ruimtevaart is ook een specialisme, maar daar doet iedereen aan; daarom behoort **drietrapraket** bij de algemene woordenschat.

verrijking

Die verzameling na-oorlogs taalmateriaal bevat enige frisse en hoopgevende woordvormingen.

Klaarover (curieus: in mijn Koenen staat daarachter 'gemeenzaam'!)
 spijkerbroek (in Vlaanderen: Texasbroek?)
 geluidsjager
 zebrapad
 mammoetwet
 kikvorsman
 snoekleest
 knijpkat: wat ouder, maar een zeldzaam goed voorbeeld van speelse associatie met een bekende uitdrukking
 lelijk eendje.

Klaarover is niet algemeen en zeker niet officieel aanvaard. Knijpkatten zijn nooit als zodanig geadverteerd; ze hebben altijd handdynamo geheten. Ja, zo netjes zijn we...

Het **lelijk eendje** is een ware verrijking geweest. Want hiermee is in de beschaafde taal een stukje fantasie en speelsheid binnengekomen.

Tegelijkertijd heeft het de reclame getoond, dat een aardige, beeldende naam geen devaluatie van het produkt behoeft te betekenen. Ik hoop van harte, dat men die les verstaat.

En **zebrapad** is ook een gelukkige blijk van spontane en zinvolle benaming. Het doet prettig aan zo'n heldere naam officieel te zien gebruiken. Het woord **krepeergeval** was ook wel officieel en plastisch, maar meer nog mistroostig.

Dit over de vormen. Bekijken we nu de inhoud, dan valt iets karakteristieks op te merken.

De nieuwe Nederlandse woorden zijn vrijwel uitsluitend zaaknamen. We vinden geen abstracte bijvoeglijke naamwoorden, vrijwel geen termen voor abstracte begrippen, zoals psycho-somatisch. Ik krijg de indruk, dat de Nederlander in zijn taal slechts dingen benoemt die je kunt vastpakken, of beter nog: die je kunt verkopen. Het raadselachtige woord **nozem** is een hoge uitzondering, omdat hier een eigen woord een geestelijk aspect in een mensentype aanduidt. De voorlaatste keer was dat bij mijn weten het geval met **de kleine man**, een woordverbinding waarin het slechts aan te voelen maatschappelijk aspect bovendien op een typisch Nederlandse manier schuil ging achter de doodgewoonheid der woorden zelf.

Voorlopig waag ik de conclusie dat onze echt Nederlandse taalschat vrijwel uitsluitend groeit in de wereld van het concrete. Het is een oud verschijnsel: **unilateraal** en **bilateraal** hebben indertijd juist het abstracte gebruik van **eenzijdig**

en **tweezijdig** overgenomen; **zielkunde** verliest weer terrein aan **psychologie**. Toch zijn woorden als **bespiegeling**, **eenzaam** en **eenzelvig** ook eens in onze taal geschapen.

Nu de rest van die woorden.

Daar is Russisch bij (**spoetnik**), Braziliaans (**samba**), wat statenloos materiaal zoals **synchrotron**, **supersoort**, **polivynyl**, **polio**, **penicilline**, **transistor**, **videosignaal**, **thermonucleair**.

En het overige gewoon Nederlands, dacht u?

Ja, voor de helft, de andere helft is Engels. Van de nieuwe woorden die bij ons sinds de oorlog vrij algemeen gangbaar zijn geworden, is 40% Engels of Amerikaans... Ik beschouw dit als een pijnlijk moment voor een Nederlander die bijvoorbeeld over de groeikracht van zijn taal zou spreken.

import

Voor een deel is die grote Angelsaksische import toe te schrijven aan de invloed van reclame: ballpoint, flats, queenies, petticoat, babydoll, hi-fi-, salesmanager, marketing man, anklets, scrabble, no-iron. Maar: casework, casestudy, fieldwork, follow-up, fellow traveller, feed back, mag je niet wijten aan commerciële baatzucht of snobisme.

Hier is de Nederlandse taalgebruiker gezwicht, niet voor publicistische overmacht maar voor eigen taalkundige onmacht. Men herstelt zich wel enigszins op den duur, want **balpen**, **terugkoppeling** en **meeloper** zijn goede vervangers geworden voor ballpoint, feed back en fellow traveller.

Men kan hetzelfde verschijnsel ook minder misnoegd bekijken. We mogen onze anglomanie van de eerste na-oorlogse jaren als iets tijdelijks beschouwen. Het feit dat ingeburgerde vreemde woorden toch vervangbaar blijken, wettigt het vermoeden dat de neiging om een zaak een uitheemse naam te geven, verzwakt als het nieuwtje eraf is, de zaak populair is geworden.

Ik herinner mij nog **referee**, **centre**, **centre half**, **penalty**; nu spreken we zonder extra zorg over **scheidsrechter**, **midvoor**, **spil** en **strafschop**. Kortom: als de **ballpoints** goedkoper worden, mogen ze **balpen** heten.

Maar er zal altijd wel een vreemde taal nodig blijven om te adverteren wat de dames liever alleen gaan kopen. Dat men veronderstelt dat ook heren zich in buitenlandse illusies willen kleden, doet wat flauw aan. De pakjes **highly fashioned tailored** door admiraal Nelson zelf, doen je waardering voor het woord **lijfrok** stijgen. En gelukkig is er het nieuwe **spijkerbroek** bijgekomen.

Overigens vind je buitenlandse invloed niet alleen in hele woorden; achtervoegsels als **-omatic** en **-ette** zijn zo produktief dat ze wel dood moeten groeien.

vertalen?

In de kristallografie is enige tijd gangbaar geweest het Engelse woord **hole**. Hiermee duidde men aan een leemte in een regelmatige kristalstructuur. Het ging

hierbij dus om een wetenschappelijke term voor een slechts in wetenschappelijke kringen bekend verschijnsel. Men kan zich nu afvragen: is het niet juist om zo'n term rustig te aanvaarden, zoals we dat ook doen met bijvoorbeeld **ribonucleïnezuur**? Waarom zou zoiets nu weer vertaald moeten worden? Welnu, er is alle reden om zo'n term als 'hole' niet domweg over te nemen; domweg, en ik weet wat ik zeg! **Hole** is namelijk niet hetzelfde woord in het Engels en in het Nederlandse vakjargon. De Engelsman of Amerikaan die het bedoelde verschijnsel **hole** noemde, doopte het niet met een vakterm. Hij gebruikte een doodgewoon huis-tuin-en-keuken-woord. Op het moment dat hij voor het eerst **hole** toepaste op het voor hem interessant geworden verschijnsel, zat het woord **hole** nog helemaal vast in het zeer ruime veld van zijn eigen betekenis. Die totale betekenis kreeg een schokje, was er even geheel bij betrokken toen de geleerde zag: hier is niets waar iets moest zijn, hier wordt een structuur, een weefsel onderbroken. Hij zei **hole** omdat hij een **hole** zag, een gat, gewoon een gat.

De Nederlander die alleen de vorm **hole** in een hoekje van wetenschap toepast, hanteert een enkelzinnige, doolie term, zonder wortels in zijn verbeelding of zijn herinnering. Hij gebruikt een vreemd klankgeheel dat alleen maar zin heeft in zijn vak. Zijn woord **hole** is beslist niet gelijkwaardig aan het woord **hole** in de mond van de Engelse onderzoeker. Voor de Nederlander moet kristallografie aan **hole** enige inhoud geven; bij de Engelsman wordt een verschijnsel getekend, uitgetekend, be-tekend door de levende inhoud van zijn woord **hole**. De Nederlander die echt begrepen heeft wat dat Engelse **hole** zegt, moet in zijn Nederlandse vaktaal **gat** zeggen, of voor mijn part **vacature**, wil hij niet oppervlakkig lijken of een snob.

Met nadruk stel ik nog, dat het mij niet gaat om een stug vertalen met een woordenboek, zodra het buitenland iets nieuws heeft. Maar wel vraag ik aandacht voor het creatieve moment in de taalverrijking hier en buiten onze grenzen. Er is een hemelsbreed verschil tussen het overnemen van een vreemd woord en het scheppen van een woord: dat moment waarin zien, aanvoelen samengaat met uitspreken.

Wanneer ons denken over problemen ook uit abstracte of exacte vakken slechts zou kunnen geschieden in termen zo droog als etiketjes met telkens één naam gebonden slechts aan één zaak, dan mogen we niet hopen op een creatief denken. Dan blijft onze verbeelding machteloos. Te veel en te lang reeds is er in sommige vakken een huivering geweest voor iedere zweem van beeldspraak, voor beeldende kracht.

Een voorbeeld: toen er een alleraardigst soort schakeling tot stand kwam, die snel in- en uitschakelde, werd dit ding **flipflop**-schakeling genoemd. Zelfs een volslagen leek in elektronica hoort dat deze vorm **flipflop** zo duidelijk tekenend is als bijvoorbeeld **koekoek**. Of het iets onredelijks was heeft men de **flipflop** overgedoopt in: ..monostabiele relaxatie generator. Het is of iemand een dik grijs boek over formalistische logica neerlegt bovenop een bed jonge plantjes. Wie een term als flipflop niet waarden kan, heeft gewoon iets tegen het leven, of - nog waarschijnlijker - hij is er bang voor, vindt het gênant. En leven heeft iets met taal te maken, zeker met haar groei-kracht.

levende taal

Het is hachelijk een stellige uitspraak te doen over de verhouding van het Nederlands tot 'leven'. Laat ik eerst deze vage en overdrachtelijke term 'leven' wat verhelderen.

Ik doel niet op de verbinding Nederlands een levende taal, waardoor het Nederlands slechts tegenover dode talen staat. In een taal zie ik als leven het vermogen om zich steeds opnieuw aan te passen bij de levende werkelijkheid en dit niet slechts registrerend, maar uitdrukkelijk, uitbeeldend, de volheid en gevarieerdheid der verschijnselen verwoordend.

Verwoordend dan bovendien nog zo, dat de levende, veranderlijke en altijd nieuwe werkelijkheid of opnieuw bewust ervaren werkelijkheid niet slechts gesorteerd wordt naar bestaande klassen van begrippen, wordt ingedeeld volgens oude normen, nee, het leven van een taal blijkt mijns inziens hieruit, dat nieuwe verschijnselen en gedachten in die taal kunnen worden uitgedrukt met het stempel van de persoon die deze verschijnselen en gedachten als nieuw heeft beleefd. Kortom: een echt levende taal blijft een enige uitdrukkingvorm voor frisse, levende geesten.

remmingen

Met enige schroomvalligheid, mijnheer de voorzitter van Onze Taal, waag ik mij nu aan de vraag of die taal van ons blinkt van frisheid en eeuwig jeugdig aanpassingsvermogen.

Zoekend naar vastheid durf ik te beginnen met de stelling, dat de kans op levendige ontplooiing van uitdrukingskracht in onze taal zeer duidelijk benard wordt door onze waardering van fatsoen. We zijn een buitengewoon fatsoenlijk volk. Het lood van de Landsdrukkerij is 85 jaar te fatsoenlijk geweest om het woord 'fiets' te kunnen vormen. Dit woord was namelijk spontaan maar anoniem gecreëerd. Een kunstmoeder garandeert tenminste dat niemand plezier aan de creatie heeft beleefd. Daarom vonden wij knutselwerkjes als het woord 'rijwiel' fatsoenlijker. En zelfs als die kunstmoeder iets zeer vreemds voortbrengt, koesteren wij geen bezwaren. Let u maar op de zonderlinge samenstelling **spijtoptant**, die vlot officiële erkenning heeft gekregen, hoewel zij taalkundig een soort vogelbekdier is.

Het fatsoen vreest plastische kracht in taal en de uitdrukking van een spontane gevoelsreactie; waarschijnlijk omdat plastiek en spontane emotie ook de grondslagen zijn van hartige scheldwoorden.

Een tweede remming op de creativiteit in onze taal is de omstandigheid dat wij ook geestelijk een delta van Europa vormen: van alles spoelt hier aan en binnen. We zwelgen vreemde woorden, ja we zwelgen erin. Het verwijt van gemakzucht in dezen is niet onrechtvaardig, wel te weinig gespecificeerd. Ik wil niet in de eerste plaats aandringen: gebruik meer uw woorden-

boeken om te vertalen, maar houd vooral niet op te denken als een nieuw woord als vreemdeling binnenkomt. Wanneer men tracht de zaak achter een vreemde term werkelijk te begrijpen, is de kans op een zinvolle eigen taalcreatie groot.

Nu is het anderzijds vaak ook heel moeilijk een nieuwe woordvorm te scheppen. We zitten vast aan wat stroeve regels voor de samenstelling of samen koppeling van woorden. Ja, ik neig ertoe die regels wat te eng te vinden, of nauwkeuriger nog: ze zijn te eng geworden. Een voorbeeld: het Latijnse woord **deliciae** is reeds in de middeleeuwen ‘vertaald’ met **wellust**. Dergelijke vormen als wel-lust kunnen of mogen wij niet meer scheppen. Naast **leesgraag** maken wij niet meer **racegraag**. Naast **goedgeefs, hardleers, goedmoedig** hebben wij niets meer te stellen. In de zeventiende eeuw heeft P.C. Hooft een woord geschapen dat nog imponeert door visionaire kracht: **heelal**.

Naast zo'n dichterwoord schijnen onze huidige taalregels niet meer dan verbodsbepalingen. Wie Vondel of Hooft leest, moet verschraling in onze vormkracht constateren.

Tenslotte zie ik nog als remming op wezenlijke verrijking van onze taal de scrupules van de logica. In de techniek heeft men bijna dagelijks nieuwe woorden nodig. Nog zal de werkplaats die wel leveren, maar officieel streeft men ernaar termen te fabriceren die precies uitdrukken wat het betrokken ding is. Zo raakt men onder de knoet van de logica en waarschijnlijk voor het eerst in de geschiedenis van de taal. Vroeger groeiden nieuwe woorden zo'n beetje als onkruid: we kregen goedklinkende technische termen als **klezoor, bezaan, latei; kroonwiel**, omdat zo'n ding in de molen erop leek en de as daarin heette dan natuurlijk **koning**. Thans krijgen we als nieuw: **wandcontactdoos** voor iets dat reeds allang **stopcontact** heet en **lamphouderscontactdoos** voor het reeds ingeburgerde **stekkerfitting**. Zo verrijkt men geen taal, maar registreert men gevangen, na opmeting.

Maar ook op dit punt is, meen ik, het ergste voorbij. De onlangs gepubliceerde concept-woordenlijst voor de kernfysica maakt een minder angstvallige indruk. Dat kan aan het vak liggen: wat zul je je wagen aan definiërende termen als er nog veel hypothese is?

speelsheid

Diametraal tegenover de logica staat de speelsheid van uitdrukking, die we al te lang in Nederland vanuit een soort apartheidsbeweging hebben bejegend.

Was er een woord aardig, dan werd het aan de zogenaamde volksmond toegeschreven en kreeg het geen officiële erkenning. In dezelfde tijd dat men **borstrokken** etaleerde, werden ‘fiets’ en ‘kiekje’ tussen aanhalingstekens gebruikt.

Sinds de oorlog heeft de journalistiek een gelukkige rol gespeeld in de vrijmaking bij de taalvorming. Aan een journalist danken we het woord **bermtoerisme**. Dat **nozem** boven de status van scheldwoord is uitgekomen, mogen we ook aan de pers danken.

Een krant voerde **ontheemde** in ter vervanging van D.P. Dit voorbeeld licht toe wat ik zoëven opmerkte over de noodzaak zich te verdiepen in de zaak achter het buitenlandse woord. Zulk denken werkt inderdaad verrijkend. Onlangs las ik: ‘Bij de uiteenzetting van zulke argumenten voel je je wat **ontheemd** terzijde staan’. Hier blijkt de term **ontheemd** werkelijk een begrip te hebben geraakt. Zoiets is waardevol voor de groei van onze taal.

winst en verlies

Het zou een misverstand zijn te menen, dat de uitbreiding van onze woordenschat de maat en waarde bepaalt van onze taalgroei.

Tegenover de aanwinsten moeten we eigenlijk ook stellen de verliezen. Er gaat zeer veel verloren, in de dialecten en in de algemene taal. Dan moeten we ons afvragen: wat is de waarde van het feit dat we aanvaarden wat de radio, de publiciteit ons bijna dagelijks aan nieuwe woorden opdringt, toeschreeuwt?

De taal moet ons dienen om de werkelijkheid tot onze wereld te maken. Taal bestaat niet uit naambordjes; taal alleen kan ons de verschijnselen uit de werkelijkheid los maken en tot denkbaarheden maken.

Taal brengt de werkelijkheid als begrippen in ons en tegelijk komt dan die werkelijkheid als onze wereld om ons te staan.

De man die klaagt dat hij de wereld van vandaag niet meer begrijpt, belijdt een moedeloze onmacht en besef van twijfel aan zijn eigen plaats in die wereld.

Hij had ook kunnen zeggen: mijn verstand staat hierbij stil, d.w.z. mijn verstaan stuit op een blinde muur van werkelijkheid.

Toch kan ook deze man beschikken over het splinternieuwe internationale dialect van de atoomeeuw. Maar voor verstaan is meer nodig. Wij moeten niet slechts klanken herkennen, wij moeten verstaan in woorden die wortelen in onze geest, in ons hart, in onze herinnering. De groeikracht van een taal schuilt in haar vermogen om de nieuwe werkelijkheid tot een wereld te verwoorden. Twee gidsen moeten ons hierbij leiden: de geest en het hart, de denker en de dichter. Welnu, heviger dan ooit zien wij de wijsgeer van vandaag en ook de dichter geboeid door het verschijnsel taal.

Zoals ik u terloops liet merken, zijn er ook blijken van een grotere vrijheid voor de verbeelding en beeldkracht ook in onze gewone taal.

Het heeft zin die oerbronnen van taal vrij te houden van lege aanwaaisels en loze klanken.

Want, zoals Van der Graft dichtte:

‘..als men de spade der taal
diep in de aarde zou steken
dan zou men de goden bereiken’.

Drs. J.J.M. Bakker

In dit nummer is opgenomen de tekst van de voordracht die drs. Bakker heeft gehouden tijdens de jaarvergadering van Het Genootschap Onze Taal, Den Haag, 13 mei 1961.

[Nummer 7/8]

Die en welke

Sommige bijgelovigheden blijken onuitroeibaar te zijn. Een daarvan is het veronderstelde verschil tussen **die** en **welke** als betrekkelijk voornaamwoord. Herhaaldelijk wordt ons oordeel gevraagd over de man **die** op reis gaat en de snelheid **welke** hij bereikt. Men wil klaarblijkelijk van ons de uitspraak dat achter personen **die** moet en achter zaken **welke**. Sommigen beroepen zich dan op een regel die ze 'eens' en 'ergens' gelezen en geleerd hebben. Er zijn er zelfs die volhouden dat het **moet** zijn:

- de man **die** op reis gaat
- de trein **die** hij neemt
- de afstand **welke** hij aflegt.

De regel is dan uitgebreid met de volgende fijnigheid: achter personen en concrete zaken **die**, achter abstracte zaken **welke**, m.a.w. de trein **welke** zou dan even fout zijn als de snelheid **die**.

Kennelijk stelt het de vragenstellers teleur als zij ons antwoord krijgen: uw regel is **op geen enkele wijze** in overeenkomst met de taalwerkelijkheid. Het betrekkelijke voornaamwoord na de zg. mannelijke en vrouwelijke zelfstandige naamwoorden is DIE. Het woord **welke** moet men in deze positie als verouderd beschouwen.

Let wel, wij willen hiermee niet beweren dat men in geen enkel geval het woordje **welke** in de bedoelde verbinding **mag** gebruiken. Wie denkt dat hij met **welke** aan zijn taal juist dat tintje van strakke vormelijkheid geeft, dat hij met **die** niet kan bereiken, ga zijn gang. Mogelijk is ook dat in literaire taal, in gedichten bijvoorbeeld, het omstreden woordje het om redenen van welluidendheid, ritme e.d. beter 'doet' dan die. Wij verzetten ons echter met alle macht tegen de stelling dat **welke** in genoemde gevallen gebruikt moet worden. In iedere moderne taal is een streven naar 'economie' merkbaar, naar een strak, handig systeem waarin wezenlijk overbodige onderscheidingen wegvallen ter wille van de bruikbaarheid. Rijkdom van een taal bestaat heus niet in een overvloed van vormverschillen. Een onderscheid, als hierboven geschetst tussen **die** en **welke**, is onzes inziens zinloos, het verrijkt de taal niet; het helpt ons niet, onze gedachten zo nauwkeurig mogelijk uit te drukken. Een voorbeeld ter vergelijking: degenen die het verschil tussen **doordat** (oorzaak) en **omdat** (reden) handhaven, doen dit omdat zij met die woorden duidelijk het karakter van hun zin willen doen uitkomen: 'doordat het glad was, viel hij' en 'omdat hij geen zin had, kwam hij niet'. Een daarmee vergelijkbaar onderscheid tussen **die** en **welke** bestaat niet. Beide woorden zijn als het ware betekenisloos; ze hebben de functie van terugwijzing en verbinding, meer niet. Ze vervullen alleen een taak in de grammaticale opbouw van de zin; men hoeft ze niet - voor hun betekenis - op te zoeken in een woordenboek.

Van opzettelijke verarming - een verwijt dat we in deze kwestie nogal eens moeten horen, wanneer we voorstellen de ouderwetse regel radicaal op te heffen - kan geen sprake zijn, of het moest zijn dat men de rijkdom juist **zoekt** in het cultiveren van zulke dubbele vormen als ook te vinden zijn in bijv. jullie hebt: jullie hebben. Zo'n rijkdom maakt ons leven echter niet rijker, alleen maar lastiger. Eén goed werkend slot op de huisdeur is voldoende; aan zeven verschillende sloten, elk voor een van de zeven dagen in de week, hebben we geen behoefte.

Dat **welke** ook om andere redenen dan die van vorme-

lijkheid en dichterlijkheid gebruikt kan worden, willen we graag aanvaarden. Sommige schrijvers hebben een hekel aan de volgorde **die die**. Zij veranderen een zin als 'de lampen die die mensen hebben' in 'de lampen welke die mensen hebben'. Een kwestie van smaak. Moet men daarmee het bestaansrecht van **welke** verdedigen? Zou u heus 'het tasje **dat dat** meisje heeft' willen veranderen in 'het tasje **hetwelk dat** meisje heeft'?

Dat **welke** in de gesproken taal niet voorkomt, behoeft inderdaad geen argument te zijn om het uit de geschreven taal te verbannen. Op dit punt geven wij onze tegenstanders volkomen gelijk. Bijvoeglijke bijzinnen komen in de gesproken taal niet zo heel erg veel voor en zeker niet als de constructie wat ingewikkeld wordt. De geschreven taal heeft haar eigen speciale eisen. Zo kan men zeggen: 'volgens deze voorschriften is het verboden maar die zijn uit de tijd'. Men zou deze mededeling aldus schriftelijk kunnen vastleggen: 'de voorschriften volgens **welke** dit verboden is, zijn echter uit de tijd'. Zou men ook schriftelijk aandurven: 'het voorschrift volgens **hetwelk** dit verboden is'? Of zou men de constructie anders maken? Bijvoorbeeld: 'het voorschrift dat dit verbiedt, is uit de tijd'?

Merkwaardig is dat men wel kan zeggen waaronder, waaromtrent, waarbij e.d. maar **niet**: waarzonder, waarvolgens, waarwegens e.d. Bij personen is er geen moeilijkheid: 'de vrouw zonder wie ik niet kan leven'. Zelfs: '**het** meisje zonder wie ik niet kan leven' of is dit in strijd met uw taalgevoel? Bij zaken loopt men vast: 'de wet die oud is' en 'de wet **waarop** dit berust', maar onmogelijk zijn 'de wet volgens wie dit mag' en 'de wet waarvolgens dit mag'.

Zoekt men met alle geweld naar een bijvoeglijke bijzin in de laatstgenoemde constructie, dan biedt **welke** een uitweg: 'de wet **volgens welke** dit mag'.

Ook in andere ingewikkelde verbindingen in de geschreven taal hebben **welke** en de daarbij behorende buigingsvormen nog een taak. Bijvoorbeeld: 'De bedoelde voorstellen van **welker** aanneming onze plannen voor het nieuwe begrotingsjaar afhangen, zijn nog niet behandeld'. Stijf maar duidelijk.

Wie **welker** verafschuwt, heeft nog een mogelijkheid in: 'de bedoelde voorstellen van de aanneming **waarvan** onze plannen enz.' Minder stijf, even duidelijk. Beide zinnen rieken sterk naar de kanselarij met de tinnen inktkokers en de krassende kroontjespennen. Is er beslist geen noodzaak om zo'n mededeling in een constructie met een bijvoeglijke bijzin onderdak te brengen, dan geven wij de voorkeur aan bijvoorbeeld: 'De bedoelde voorstellen zijn nog niet behandeld. Van de aanneming **daarvan** hangen onze plannen enz.'

Hetzelfde geldt voor het gebruik van **welke** in zinnen waarin het antecedent in dezelfde vorm of met een andere naam wordt herhaald. Bijvoorbeeld:

Hij was slordig, welke eigenschap hem zijn baan kostte.

De jongen stopte zijn spiekpapiertje in zijn mouw, **welke** beweging de onderwijzer zag.

De Johanna, **welk** schip veel eigenaars had gehad, werd gesloopt.

Men waarschuwde hem voor de gevolgen, **welke** waarschuwing hij onder hooggelach in de wind sloeg.

Deze zinnen zijn typisch geschreven taal en ze kunnen zonder twijfel hierin een nuttige functie vervullen. Men hoede zich echter voor overdrijving. Een tekst die de eenheden van gedachten **los** van elkaar in een logisch verband plaatst, is daarom nog niet platvloers! Voorbeeld: 'De armband en het snoer **welke** voorwerpen mij uit de nalatenschap toekomen, zijn niet in de brandkast aanwezig.' Anders: 'De armband

en het snoer komen mij enz. Ze zijn echter niet enz.’ Weer anders: ‘De armband en het snoer zijn niet in de brandkast aanwezig. Ze komen mij evenwel enz.’ De bijwoorden **echter** en **evenwel** drukken de samenhang met het voorafgaande uit; hetzelfde effect kan men ook op andere manieren bereiken, bijvoorbeeld met het voegwoord maar: ‘de armband enz...., **maar** ze...’

Zoals zo dikwijls, hebben bij **die** en **welke** de wrijfpunten betrekking op de spanning tussen schrijftaaltraditie en normaal spreken, tussen drang naar vormelijke, waardige stijl en streven naar zakelijkheid en duidelijkheid. Er zijn, ook bij de betrekkelijke voornaamwoorden, nog meer wrijfpunten, nog meer onzekerheden. Het beste middel om deze te ontdekken is les geven in de Nederlandse taal aan buitenlanders. Het mag u niet verbazen, in een Nederlandse spraakkunst voor Engelsen te lezen: ‘Hoe heet die Rus met wie je stond te praten’ **or** ‘waarmee je stond te praten’. Maar dat laatste voorbeeld werpt te veel vragen op dan dat wij ze nu nog zouden kunnen behandelen. Dat er iets met dat **waarmee** aan de hand is, is duidelijk. Graag uw mening hierover.

Welvaartstaat

Telkens blijkt weer dat felle discussies een verkeerd uitgangspunt kunnen hebben: mensen praten langs elkaar heen omdat ieder gevangen zit in de betekenis die hij in een bepaald woord legt. Als zo'n woord tot zo'n betekenis dwingt, is het misverstand begrijpelijk, maar daarom nog niet minder betreurenswaardig. Zo'n woord is **welvaartstaat**. In een stukje van Hendrik Hagenaar (Het Vaderland 24 nov. 1960) staat:

‘Welvaartstaat? Hier in Nederland? Misschien dat ik geen begrip heb voor wat degenen, die dit woord uitspreken en neerschrijven, eronder verstaan.

In ieder geval: naar mijn opvatting van het begrip welvaart, heerst deze niet in een land waar veler woonsituatie nog zo abominabel is als hier, waar kunst en kunstenaar voor het grootste deel, alleen kunnen bestaan bij de gratie van overheidssubsidies, waar ontelbaar velen - politiemannen, klerken, lagere ambtenaren en beambten, apothekersassistenten, een groot gedeelte der advocaten en ik kan daaraan nog tientallen categorieën toevoegen - minimale inkomens toucheren. Een zeer groot gedeelte van het Nederlandse volk leeft op een minimum dat het woord “welvaart” tot een hatelijke aanfluiting maakt.’

De heer H. van der Veen, leraar in de Engelse taal te

Den Haag, schreef hem naar aanleiding daarvan:

‘U schrijft een stukje over de **welvaartstaat** en komt tot de conclusie dat er in ons land geen welvaart is. Nu is het belangrijke punt dat de hele basis van uw stukje verkeerd is, al weet u dit blijkbaar niet. Het is hier een kwestie van een volslagen verkeerde vertaling uit het Engels.

In het Engels bestaat het woord **welfare state**, waarin welfare helemaal geen “welvaart” betekent, maar “welzijn”. Welvaart is in het Engels: prosperity. Een welfare state is een staat waarin voor ieders welzijn wordt gezorgd door middel van sociale verzekeringen en andere voorzieningen. De definitie van de Concise Oxford Dictionary luidt: a state having national health insurance and other social services. Dit is dus helemaal niet afhankelijk van de welvaart. Engeland was al heel gauw na de oorlog een welfare state zonder welvaart. Dit begrip welfare state is domweg in het Nederlands vertaald als welvaartstaat. En u hebt in uw stukje zelf laten zien hoe fout dit is! U zult niet kunnen ontkennen dat we een welfare state zijn. En laten we dan vragen of er mensen met inspiratie zijn die een goede vertaling kunnen vinden!’

Nog eens over toeristenduits!

Enige maanden geleden (O.T. 60, blz. 42) hebben we bittere opmerkingen gemaakt over de zimmer met frühstück die gastvrije lieden in ruil voor wat geld aan Duits sprekende toeristen aanbieden. We hebben daarover nogal wat moeten horen; gretige bijval maar ook misprijzende kritiek. Met grimmig genoeg hebben we daarom een artikel uit een **Duitse** krant (Deutsche Tagespost, 20 mei 1961) gelezen over ‘Reisekultur’, waaruit we u de volgende passage voorzetten. Onvertaald, dan klinkt het waarschijnlijk des te geloofwaardiger:

‘Nachdem die Welt trotz häufiger gegenteiliger Behauptungen am deutschen Wesen offenbar nicht genesen ist, scheinen allzu zahlreiche Landsleute der Überzeugung zu sein, wenigstens die Fremdenverkehrs-industrie unserer Nachbarn müsse nunmehr am deutschen Gelde genesen. An dieser Einstellung tragen die ausländischen Touristenorte eine gewisse Mitschuld, indem sie vom Werbeprospekt bis zum Hinweisschild auf das unvermeidliche stille Örtchen dem deutschen Gast nicht einmal die bescheidene geistige Leistung zumuten, sich die notwendigsten Wörter und Sätze der Sprache des Landes, das er auf seiner Reise doch angeblich “kennenlernen” will, anzueignen. Anstatt einer in rührend holperigem Deutsch verfassten Schilderung der Reize, Schönheiten und Bequemlichkeiten (“überall fließend kaltes und warmes Wasser”) des Ferienorts, **sollten die ausländischen Verkehrsvereine den Mut haben, diese Beschreibungen in ihrer Landessprache zu liefern: Wen die Sprache eines Landes nicht interessiert, den können auch Land und Leute nicht interessieren**, und daher sollte er zu Hause bleiben und seine Heimat erst einmal gründlich kennenlernen, anstatt durch Anmassung und Snobismus das Ansehen Deutschlands im Auslande zu schmälern.’

‘Kunstfout’?

Bij besprekingen in medische kringen alsmede in medische publikaties komt men niet zelden het woord ‘kunstfout’ tegen, zonder dat er van enig bezwaar tegen dat woord blijk wordt gegeven. Het zou een geijkte term kunnen worden tenzij de bedenkingen tegen dat woord worden beseft.

Wij kennen in onze taal tal van samenstellingen die ermee overeenkomen, zoals kunstarm, kunstbeen, kunstgebit, kunstboter, kunsthoning en kunstmest. Er zijn nog tal van soortgelijke samenstellingen, o.a. ter aanduiding van artistieke waarde. Maar

bij voorkeur wil men met de component: 'kunst' toch het kunstmatig ontstaan weergeven in tegenstelling met het natuurlijke produkt.

Met 'kunstfout' bedoelt men evenwel geen kunstmatige fout, maar een fout in de kunst, dus iets geheel anders. Het komt mij daarom van belang voor om het woord 'kunstfout' te vermijden.

Men treft het dan ook bij **Van Dale**, Groot Woordenboek der Nederlandse Taal, 8ste uitg. 1959, niet aan, noch in de officiële 'Woordenlijst van de Nederlandse Taal' (1956) en evenmin bij **L. Brouwers** S.J., Het juiste woord 2de dr. 1942. Een lexicoloog-neerlandicus noemde 'kunstfout' een gemeen, lelijk woord.

Bij bespreking met academici, leerlingen van andere, niet-medische faculteiten, bleek mij, dat hun die term niet bekend is. Wel weet ik uit eigen ervaring, dat Duitse collega's licht geneigd zijn om te spreken van 'Kunstfehler', voor ons geen reden om dat woord over te nemen, doch eerder om op onze hoede te zijn. Ter verdediging van dat woord hoorde ik van taalkundige zijde opmerken, dat artsen toch ook spreken van kunstgreep als voortreffelijke greep, waarvan de term 'kunstfout' dan het tegenovergestelde zou zijn. Doch dat is een vergissing. Medici zeggen wel: 'ingreep' en niet kunstgreep (zoals bij het worstelen, jiu jitsu en judo, en dan gewoonlijk in pejoristische zin). Het woord 'kunstgreep' kan dus geen dienst doen tot steun van het woord 'kunstfout'. Bedoeld is een fout bij de uitvoering, een praktische fout of **praktijkfout**.

Dr. J.E. Schulte.

Het stond (ergens) in Onze Taal

1. 'Officiële terechtwijzigingen'. Lees: terechtwijzigingen.
2. 'door de bestaande verschillen die de tweelandensituatie meebrengt'. Schrap: bestaande.
3. 'voordrachten die het aanhoren tot een genoegen maakte en de vraag deed stellen'. Maak ervan: meervoud bij de werkwoorden.
4. 'Dat we onze jeugd idealiseren, kunnen we dank zij ons schiftende geheugen'. Draai de twee zinnen eens om, dan staat er iets vreemds. Onmogelijk als 'dat we fietsen, kunnen we sinds 1930' en 'dat we rechts houden, moeten we volgens de wet'.
5. 'te kunnen zeggen niet alleen wat maar ook hoe hij het wil'. Verkeerde samentrekking. Het woordje *het* is hier de kwaaië pier.
6. 'Espresso, polivynyl', ordinaire drukfouten voor 'espresso, polyvinyl'.

Tien jaar V.B.O.

De V.B.O., onze Vlaamse zustervereniging, heeft op 11 juni 1961 haar tiende verjaardag gevierd. In Brussel organiseerde de V.B.O. naar aanleiding daarvan een academische zitting waar onze voorzitter, prof. W.F.J.M. Krul, het woord heeft gevoerd namens Onze Taal. Hij behandelde het onderwerp 'leek en taal'. In de ontwikkelingsgeschiedenis van menige taal ziet men, aldus de spreker, beurtelings de deskundige - of zo men wil de schoolmeester - en de leek de boventoon voeren. Vaak mag men onder die leken ook de dichters rekenen: gelukkig het land dat voor hun taalmuziek gevoelig blijkt. Prof. Krul noemde het werk van Ruusbroec, van Coornhert, van Spieghel en van Stevin en kwam via de verfransing in de 18e en de verduitsing in de 19e eeuw tot het Genootschap Onze Taal dat nu juist 30 jaar geleden werd opgericht. O.T. en de V.B.O. hebben vanaf 1953, overal waar dat mogelijk was, nauw samengewerkt.

'Hoever zijn we gekomen? En wat zal er in de toekomst moeten worden verricht?

Ik ben van mening, dat een visie op de gezamenlijke achtergrond van ons beider streven belangrijker is dan spectaculaire feitelijke resultaten. De doelstelling onzer verenigingen toch moge nagenoeg gelijk zijn, hun werkwijze en levensomstandigheden verschillen.

Laat ons in ons beider organen plaats voor elkander open houden, elkaar raadplegen bij de voorbereiding van congressen, in het kader van het Belgisch-Nederlands Cultureel Akkoord streven naar samenwerking op het gebied der terminologie. Dit alles zal van onschatbare waarde zijn voor uwe en onze taalcultuur. Nu uw vereniging in haar derde gedaante haar tiende verjaardag viert, hebt u hierin, op zuidelijke wijze, een voorwendsel voor een plechtige viering gezocht. Wij koele en reeds 30-jaar oude noorderlingen vieren niet zo gauw, maar steeds grijpen wij dankbaar een voorwendsel aan om naar uw gastvrije land te komen.

Laat mij in dat besef namens het Genootschap "Onze Taal" de V.B.O. van harte met de dag van heden gelukwensen.'

Examenconflict

(J.) Als zg. deskundige bij de mondelinge eindexamens in de Nederlandse taal en letterkunde tijdens de jongste h.b.s.-examens ben ik enige malen in een pijnlijk conflict geraakt met de examinator. Een conflict dat we natuurlijk in alle vriendschap hebben bijgelegd maar waarin we niet tot overeenstemming konden komen. Het viel me op dat de leerlingen - het was in een van de plaatsen 'in de provincie' - nog veelvuldig sporen van dialectische en soms zelfs **lelijke** uitspraak vertoonden. Ik was van mening dat dit ten **nadele** van de kandidaat moest worden gerekend en dat ik dit (in ernstige gevallen) in het cijfer tot uitdrukking moest brengen. De leraar bestreed mijn zienswijze.

(Red.) Het probleem is ook niet zo gemakkelijk oplosbaar. Het eindexamenreglement verlangt van de leerling dat hij zich mondeling 'juist en vaardig' kan uitdrukken. Men kan als **ideaal** stellen dat hieronder begrepen is een **zuivere** uitspraak en woordenkeus, zodat er geen sporen van dialect - noch in klank, noch in woorden, noch in zinsbouw - te merken zijn. Voor een leerling die van jongsaf aan om zich heen, thuis en bij zijn vriendjes, dialect spreekt en hoort, zal het heel moeilijk zijn, tijdens de enerverende twintig minuten dat hij wordt ondervraagd, werkelijk **zuiver** algemeen beschaafd Nederlands te spreken. De deskundige en de leraar moeten maar in wijsheid beslissen waar de afwijkingen zo groot en afstotend zijn dat ze ten nadele van de kandidaat moeten worden aangerekend. De

deskundige moet er zich o.i. wel van trachten te overtuigen of de leraar voldoende aandacht in zijn lessen besteed heeft aan de zuiverheid van de uitspraak bij de leerlingen. Meestal is het voor de neerlandicus vrijwel onmogelijk een **sterk** dialectische uitspraak bij zijn leerlingen geheel te doen verdwijnen. Het is de overdenking waard of in zg. streekscholen, waar zo'n uitspraakprobleem heerst, niet beter de hulp van een bekwaam spraakleraar ingeroepen kan worden. Dat de neerlandicus moet blijven **hameren** op de eis van een dialectvrije uitspraak, staat buiten kijf. Een sterk dialectische uitspraak zal voor vele van zijn leerlingen immers later een sociale hindernis zijn. In dezen kan men beter **overvragen** dan door de vingers zien.

Leerlingen in het westen van het land (waar was **uw** 'provincieschool'?) hebben nog een nadeel extra, als zij onzuiver spreken. Hun dialectische uitspraak wordt als lelijk, plat, vulgair gekenschetst. Zuidelijk en oostelijk Nederlands krijgen wel eens het etiket mooi, schilderachtig, kleurig, maar 'plat' Amsterdams, Haags, Haarlems, Rotterdams e.d. worden zonder pardon laagbijdegronds, platvloers, gemeen enz. genoemd. Daarin steekt eigenlijk iets inconsequents, maar die kwalificatie is een zeer grote sociale hindernis in het verdere leven van de kandidaat, zodat hierbij nog luider dan ergens anders de eis moet gelden: **zuiver** Nederlands.

Jij en jou

(Mr. E.J.) Met genoeg las ik in Onze Taal dat ook gij - ge ziet wel dat 'gij' nog niet verdwenen is! - de voorkeur geeft aan het gebruik van 'jij' tegenover de ouders boven 'u'. Daar zijn wij het dus over eens, en van Droogstoppel trekken wij ons niets aan.

Ik kom veel met boeren in aanraking. Ik weet dus ook wel wat af van de dialecten. Maar juist in dat contact met boeren doet het gebruik van 'u' mij vaak onprettig aan. In de steden zal men veel minder met 'u' worstelen, maar voor het platteland levert het daar vreemde woord 'u' nog voortdurend moeilijkheden op. Het demonstreert een gebrek aan vertrouwelijkheid. Alleen uit vrees anders onbeleefd te schijnen, gebruikt men het woord 'u'.

Het is wellicht uiterst bezwaarlijk, zo niet onmogelijk, om 'u' nu nog uit onze taal te bannen, maar dat zie ik toch wel als de ideale oplossing. Aan 'u' bestaat geen behoefte, wanneer beseft wordt dat jij = gij.

(Dr. J.D.) U schrijft dat in 1926 volgens het WNT in sommige gezinnen door de kinderen 'jij' tegen de ouders wordt gezegd. Ik herinner me dat neven van me, van wie de een nu 62 zal zijn, al *je* en *jij* zeiden vanaf het ogenblik dat ze praten konden en dat zijn blijven zeggen toen ze de brabbelperiode te boven waren. De oudste zou nu 63 of 64 zijn geweest. M.a.w. hier gebeurde het dus al omstreeks 1900. Toen dit gezin in Amsterdam kwam wonen, omstreeks 1916,

infecteerde dit de verhoudingen bij ons. Mijn vader was voor u, mijn moeder voor je. Vanaf 1916 won dus bij ons *je*.

(Red.) Wij hebben veel reacties op ons artikel over dat gejj en gejou ontvangen. Hartelijk dank ervoor. Twee hebben we hier opgenomen. De eerste gaat wel heel ver door voor te stellen *u* uit te bannen. Inderdaad *u* op het platteland is moeilijk. Even moeilijk kunnen daar de aansprektitels 'meneer' en 'mevrouw' zijn. *U* is te stijf, *jjj* is onbeleefd. Wat moet de ABN-spreker doen die zich niet in het dialect tot de boeren kan richten?

Het doet ons plezier bij vele briefschrijvers te lezen dat zij *jjj* in het gezin heel gewoon vinden.

Woordvorming

(Red.) Het vertaalbureau van het Europese Parlement te Luxemburg stuurt ons de volgende bijdrage tot de oplossing van het in O.T. februari '61 genoemde probleem.

'De woordvorming is bij de bijvoeglijke naamwoorden en inwonernamen des te moeilijker, omdat de bevolking van deze vroeger koloniale gebieden voorheen meestal werd aangeduid met de benaming van de volksstammen.

De meeste namen van deze nieuwe staten zijn afgeleid van de oude administratieve eenheden van de koloniale tijd, waardoor het probleem van de bijvoeglijke naamwoorden en inwonernamen eigenlijk pas bij het verkrijgen van de zelfstandigheid van deze gebieden ontstond.

Aangezien wij bij het Europese Parlement te Luxemburg, waar het Nederlands één van de officiële talen is, tegenwoordig veel te maken hebben met de problemen die de in de laatste jaren onafhankelijk geworden staten betreffen, is voor ons de juiste benaming van de nieuwe landen en de daarmee verband houdende bijvoeglijke naamwoorden en inwonernamen vaak een groot probleem.

Hieronder geven wij een lijst van de bij ons gebruikelijke vormen. Wat de stammen betreft, is voor ons de moeilijkheid dat de meestal in Nederland gebruikte vorm taalkundig onjuist is. De stam van de Baloeba's bijvoorbeeld heet eigenlijk Loeba. Het voorvoegsel 'Ba' is een meervoudsvorm. Hetzelfde geldt voor Bakongo, enzovoorts. Wij zouden dus deze stam moeten aanduiden met Loeba; een aantal leden van deze stam Loeba's of Baloeba.

Een overeenkomstig probleem stelt zich bij de spelling van het woord Ruanda. Dit gebied heet in de inheemse taal Rwanda. De huidige spelling berust op uitspraakmoeilijkheden van de aanvankelijk Duitse, en later van de Franssprekende administratie en werd vervolgens aan een of andere schrijftafel tot Roeanda vernederlandst.'

Algerije	Algerijns	Algerijn
Centraalafrikaanse Republiek		Centraalafrikaan
Dahomey	Dahomees	Dahomiaan
Gaboen	Gaboenees	Gaboenees
Guinea	Guinees	Guineeër
Ivoorkust	Ivorisch	Ivoriër
Republiek Kameroen	Kameroens	Kameroenees

Gebied v.d. Komoren (Komoren Archipel)	Komorisch	Komoor
Republiek Kongo (Brazzaville)	Kongolees	Kongolees
Lybië	Libysch	Libyer
Madagaskar	Madagaskisch	Madagask
Mali	Malisch	Maliër
Marokko	Marokkaans	Marokkaan
Mauretanië	Mauretanisch	Mauretaniër
Niger	Nigerisch	Nigeriër
Nigeria	Nigeriaans	Nigeriaan
Opper-Volta	-Voltanees	-Voltanees
Senegal	Senegalees	Senegalees
Somali (stamnaam)	Somalisch	Somali
Somalië	Somalisch	Somaliër
Togo	Togolees	Togolees
Tsjaad	Tsjadisch	Tsjadiaan
Tunis	Tunesisch	Tunesiër
Sierra-Leone	Sierra-Leonisch	Sierra-Leoniër

Ter discussie...

In het meinummer van 'Onze Taal' vertelt het hoofdartikel dat in de oprichtingsvergadering van het genootschap de gezagskwestie *werd te berde gebracht*, dat de bestrijding van germanismes *aan de orde werd gesteld* en dat *lang en breed gesproken werd* over de werking naar buiten. De schrijver zegt dat deze drie onderwerpen *'ter discussie werden gesteld'*.

A.D.F.

Brief aan een maatschappij

'Als steeds ontving ik met genoegen het jaarverslag uwer Maatschappij over het afgelopen jaar. Het deed mij echter pijn het te ontvangen in een briefomslag met een in het Engels bedrukt afzendersadres (behoudens dat de Nederlandse naam uwer Maatschappij in kleine letters op de tweede rang voorkwam).

Ik heb het steeds betreurd, dat vele onzer grote bedrijven, waarop wij als Nederlanders trots kunnen zijn, onze taal in den vreemde geheel verwaarlozen, althans bij de vreemde taal achterstellen. Zij zouden goed doen op dit punt naar Zweden te zien, al gaat men daar door het weglaten der vreemde taal weer naar de andere zijde over de schreef! Het Nederlands naast de vreemde taal in gelijk schrift is toch wel waar onze taal recht op heeft. Een soort vlagvertoon!

Terugkomend op uw briefomslag, merk ik op, dat bij het vermelden van het straatadres de wonderlijke Engelse gewoonte het huisnummer vóór de straatnaam te zetten is nagevolgd! Zouden de Engelse brievenbestellers werkelijk eerst naar het huisnummer en dan pas naar de straatnaam kijken? In ieder geval doen wij dit

hier niet en moet een klakkeloos en zinledig navolgen van het buitenland afgekeurd worden.'

M. van Doorninck, Diepenveen

U vraagt

nog eens naar dat **rondom**. □ **Rondom** zou een bruikbaar woord zijn voor een kruispunt van straten in de stad, waar om der wille van het verkeer een vluchtheuveltje is geplaatst. Meervoud: **rondommen** en **rondoms**. □ Zoals u weet, bestaat ook nog **verkeersplein**, maar dat is meer een breed kruispunt van grote wegen (zoals Oudenrijn bij Utrecht). □ Na ons breedsprakerige artikel over **tandschoon** kon **okselfris** niet meer uitblijven. Wij kregen het mooie woord gestuurd op een papertje waarop rollertjes werden aangeprezen wier werking onze oksels fris houdt. □ Woedend is iemand geworden omdat wij - heel, heel voorzichtig - het Duits hadden benijd dat zo gemakkelijk samenstellingen smeedt. Dat soort Duitse reclamewoorden dat wij zo 'handig' vonden (bijv. erntefrisch, körperfreundlich, gebrauchstüchtig), wordt in het Duits - naar ons een Duitser schrijft - als lelijke taal beschouwd. □ Vaders die hun voor het toelatingsexamen middelbare school studerende kinderen moeten helpen met de lastige ontleedkunst, zitten verbijsterd te kijken voor het zinnetje: 'Zijn geheugen speelde hem parten'. Wat is **hem**? Lijdend voorwerp? (Maar je kunt toch niet zeggen: hij werd door zijn geheugen parten gespeeld...) Meewerkend voorwerp? (Dan moet je er **aan** of **voor** bij kunnen zetten, zoals wij dat allemaal op de lagere school hebben geleerd). Ons oordeel (vrijblijvend): meewerkend voorwerp. Parten spelen is een vaste uitdrukking, waarin parten historisch een lijdend

voorwerp is. De uitdrukking is zo vast dat je er niet van kunt maken: parten werden hem door zijn geheugen gespeeld. □ De narigheid is natuurlijk gekomen door de keuze tussen **hen** en **hun**. In dit geval speelde het geheugen **hun** parten. Net als in iemand mores leren. □ Gelezen in een ministeriële brief: 'Met betrekking tot de hierboven genoemde gelijke beloning (equal pay) voor mannelijke en vrouwelijke ambtenaren zal ik u bij afzonderlijke circulaire berichten.' Moeten wij daaruit opmaken dat **gelijke beloning** niet meer begrepen kan worden zonder vertaling in het Engels? □ Toch hebben ook officiële taalmakers pittige invallen. Getuige het woordje **franje**. Een leuke naam voor een heel ingewikkelde geldzaak: geld dat op een of andere manier over schijnt te zijn en over de ambtenaren wordt verdeeld. □ Maatregelen treffen, zegt men, moet maatregelen **nemen** zijn. Goed. Maar de nieuwste dikke Van Dale neemt de uitdrukking op, net als een vergelijk, een schikking, een overeenkomst enz. treffen. Wij zijn eerlijk gezegd ook niet zo overtuigd van het germanistische in dat treffen van maatregelen. □ '... geven kennis van het voorgenomen huwelijk enz.' De uitdrukking **voorgenomen huwelijk** is traditioneel. Voorgenomen betekent 'beraamd, waartoe het plan bestaat'. Uit oogpunt van stijl zouden wij de voorkeur geven aan '... geven kennis dat hun dochter voornemens is enz.'. Naar onze smaak komt dan dat voornemen beter uit dat tot het huwelijk leidt. □ Ja, **naar onze smaak...** Smaak is wel sterk in de mode. Er blijkt behoefte te bestaan om **mening** als het ware nog iets subjectiever te maken. Een mening staat zo eigenwijs, een smaak laat andere smaken toe. □ 'Iets **van doen** hebben' is nodig hebben. □ **Het** zegel bestaat, zonder twijfel: onder het zegel van geheimhouding. Waarom nu juist dat dingetje dat men op iets plakt, **de** zegel moet zijn, is ons onduidelijk, maar het is nu eenmaal zo. Dus ook **de** zegel als korte vorm voor postzegel. □ Stempelkundigen hebben ons ingelicht over **de** en **het** stempel. **De** stempel is het gereedschap waarmee men stempelt en **het** stempel is de afdruk. Dus het stempel op de zegel. Moeilijkheden schijnen te ontstaan bij figuurlijk gebruik. Een man van **de** oude stempel, het stempel van onoprechtheid. Men drukt dus de stempel op iets en dat draagt dan het stempel.

Oosting - mooi, duidelijk woord voor **oriëntatie** in de zin van 'de gewoonte van de lengteas der kerkgebouwen op de oost-westlijn te projecteren'. Het woord verdient ruime verspreiding. □ **Drankje** modern Nederlands voor het Engelse zelfstandig naamwoord drink. De groeiëracht van het Nederlands.. Het woord doet ons helaas nog steeds denken aan vloeibare medicijn. □ 'Om haar in **heer** Romeinse flatwoning door een huurmoordenaar te laten vermoorden.' Misplaatste variatie. Heer bestaat niet. Alleen in rijmen bij geur, deur en sleur. □ Men zegt dat een 'telefonisch onderhoud' verkeerd is, maar dat is ons niet duidelijk. Een onderhoud is volgens de woordenboeken gewoon een gesprek. □ 'Paswerker' is een Zuidnederlandse vertaling van ajusteur. Gewoon Nederlands is **bankwerker**. □ Nooit erover nagedacht maar inderdaad is het een raar bordje op winkels 'geopend van - tot -' Waarom niet gewoon 'open'? □ Iemand die met genoegen ziet dat wij een grote mond opzetten over germanismen, verwondert zich erover dat wij de germanistische spelling -ische zonder protest aanvaard hebben. Nu, onze mening daaromtrent is (gelukkig) nooit gevraagd. Wij vinden een spelling als -iese of -ise Nederlandser en logies. (Logischer kan niet, iets is logisch of niet). Maar wij vrezen de woede van de T.H. □ Een deskundige in alfabetkwesties verzocht ons met grote nadruk, erop te wijzen dat de bekende Russische politicus **Chroesjtsjow** heet. Dus niet Kroetsjef of Chroustjof of wat dies meer zij. Dat hangt samen met het Cyrillische alfabet. De ch en de sjtsj zijn translitteraties van twee Cyrillische letters die niet in de letterbak van onze zetter voorhanden zijn. □ 'De **voorhanden** leraren' vinden wij wel wat oneerbiedig. □ Verzuilde taal. **Op** vakantie, zegt men, moet **met** vakantie zijn. **Moet** dat? Van wie?

Laten we elkaar toch verdragen. Ieder heeft zijn hebbelikheden. Net als die eeuwige ruzie over **op** en **in** de eerste plaats. Is dat geen rijkdom van het Nederlands dat we zelfs onze levensbeschouwing tot uitdrukking kunnen brengen in de voorzetsels? En in de klanken? Zojuist een fel dispuut gehoord over **christelijk**, uitgesproken met k (van kas) of met g (van gas). □ Wat maakt u van 'de opdracht van de commissie'? Is dat een opdracht die de commissie **geeft** of **krijgt**? Om alle onzekerheid te verwijderen stellen wij - in het geval van krijgen - voor: de opdracht **aan** de commissie. □ En wat zijn **werkbare** antwoorden? Antwoorden waarmee gewerkt kan worden. Net als **buigbare** staven? Die kunnen **zelf** gebogen worden... Vertrouwde muziektaal: 'Het saxofoonkwartet kan zich erop beroemen enig te zijn in **haar** musiceren'. □ Dat **richtlijn** als woord een overblijfsel uit de bezettingstijd zou zijn, wisten wij niet. Het WNT kent (in 1924) de figuurlijke betekenis van richtlijn nog niet, wel die van **richtsnoer**.

Voorkeur maar hoe?

Op blz. XLVI van de Woordenlijst lees ik in de op één na laatste alinea: Waar een bepaald gebruik reeds in de richting van vernederlandsing wees, hebben we niet gearzeld, de consequenties daarvan te aanvaarden. In sommige gevallen heeft ook de overweging gegolden, dat een vernederlandsing spelling steun kan verlenen aan de uitspraak (frekwent voor frequent en derg.). *Bij een volgende bewerking van de woordenlijst kan met dan gebleken voorkeur rekening worden gehouden.*

Nu vraag ik mij af, hoe die voorkeur moet blijken, wanneer het onderwijs, de pers, kantoren van rijk en gemeente en ook vele kantoren van n.v.'s en particulieren de zgn. voorkeurspelling volgen? Begrijpt u mij goed: ik ben zelf een voorstander van de voorkeurspelling, want zo is er tenminste nog een grote mate van eenheid in de spelling, maar vreemd vind ik het dat met een bepaalde voorkeur rekening zal worden gehouden, *wanneer men in feite geen keus heeft.*

Ook zal de Onderwijzersfederatie, blijkens recente kranteberichten, voortaan de voorkeurspelling gebruiken. Dat besluit is genomen n.a.v. een ministeriële verklaring in de Kamer dat de regering tot één vaste voorgeschreven spelling wil komen.

A.D. (Amsterdam)

[Nummer 9]

Mooie en lelijke talen

Over Schiphol, Hoek van Holland, Roosendaal Maastricht en Arnhem zijn in de afgelopen maand de honderdduizenden van hun buitenlandse vakantie weer thuisgekomen, verrijkt met nieuwe indrukken, bezeten van ijver om met frisse tegenzin weer aan de dagelijkse sleur te beginnen. Ook aan de dagelijkse sleur om altijd weer dat gewone, slome Nederlands om je heen te horen. Nee, dan dat heldere Frans, dat exacte Engels, dat zangerige Zweeds, dat sonore Spaans, dat donkere Portugees, dat klare Grieks, dat zoete Italiaans. Maar de redetwisters staan met hun argumenten al klaar: Zweeds zangerig? Geen kinderachtiger taal dan het Zweeds... Portugees donker? Het is rauw en ruw... Duits snauwerig? Heb je Rilke wel eens gelezen? Heb je wel eens een opvoering van Die Zauberflöte gezien? Zo'n getwist is heerlijk en opwindend, maar vruchteloos. Uitspraken over schoonheid van een taal zijn volkomen subjectief. Ze kunnen meestal herleid worden tot oordelen over de sprekers van die taal, hun geschiedenis, hun cultuur, het landschap en het klimaat waarin ze leven. Tot onvruchtbaarheid gedoemd zijn ook de debatten over de rijkdom van een taal. Wanneer en waardoor begint een taal rijk te zijn? Tot allerlei zeer dilettanterige uitspraken worden degenen verleid die het wagen te oordelen over de 'denkkracht' van een taal. Uitermate logisch zou het Frans zijn omdat die taal een (meestal) strikte volgorde onderwerpgezegde heeft: *j'ai fumé une pipe - ik heb een pijp gerookt*. Hoe walgelig onlogisch denkend zouden de sprekers van een of andere verre niet-Indo-europese taal moeten zijn die niet eens een onderwerp en gezegde in onze betekenis kennen. We zouden stom verbaasd erover moeten zijn dat dezulken nog tot tien kunnen tellen...

Een bron van misverstand komt ook voort uit het gefantaseer over de geest van de taal. De gedachte dat het karakter van een volk zijn weerspiegeling vindt in de bouw en de woordenvoorraad van zijn taal, stamt uit de Romantiek. Deze opvatting werd verbreid door de zeer oorspronkelijke Duitse geleerde en denker Wilhelm von Humboldt (1767-1835). Na hem hebben nog vele anderen getracht taal en volkskarakter met elkaar in verband te brengen. Bevredigende resultaten hebben die pogingen nog niet gehad. Wel komen sommige onderzoekers tegenwoordig in zoverre weer in het romantische spoor terug dat ze de taal als het middel trachten te beschrijven waarmee de mens de wereld rondom hem 'onder woorden brengt'. Maar aan uitspraken over nationaal karakter e.d. waagt men zich niet meer zo gemakkelijk.

U bent in geen slecht gezelschap als u uw mening laat aansluiten bij die van de grote Amerikaanse taalgeleerde Sapir die in 1921 schreef:

'Het is onmogelijk aan te tonen dat de vorm van een taal ook maar de geringste verbinding heeft met nationaal temperament. Ik ben ervan overtuigd dat het volslagen vergeefse moeite is, in de bouw van talen naar verschillen te zoeken die overeenkomen met temperamentvariëaties die - naar men aanneemt - samenhangen met ras'¹⁾.

In 1948 stelde de Russische taalgeleerde Tschizewskij²⁾ resoluut vast:

'Ik geloof niet dat men nu ernstig erover kan spreken dat een van de ontwikkelde cultuurtalen een speciaal denktipe vertegenwoordigt, dat zij geheel andere denkkwaliteiten bezit dan andere talen of dat zij voor het weergeven van verschillende denkelementen principieel ongeschikt kan zijn. - De meeste beschouwingen over de speciale aard van talen zijn ook met een bedoeling ontstaan die ik, zonder schroom, in de meeste gevallen als kwaadaardig betitel; namelijk om te bewijzen dat

de talen verschillend in waarde zijn, dat er betere en slechtere talen zijn. Daaruit heeft men dikwijls de conclusie getrokken dat het ene volk een betere of slechtere, een hogere of lagere aard had dan het andere...'

Ondertussen kan het (gelukkig!) niemand verboden worden, romantisch te filosoferen over de verschillen tussen de ene en de andere taal. Van tijd tot tijd wat onzin lezen, houdt ons wakker. Zo ziet de Duitse wijsgeer Theodor Haecker (1871-1945) in elke (hem bekende) taal een zg. Herzwort, een onvertaalbaar woord dat de geest van taal en volk geheel weergeeft³. Voor het Grieks is dat: logos, voor het Latijn: res, voor het Engels: sense, voor het Frans: raison en voor het Duits...: Wesen ('die einzige Sprache Europas die zur Unterscheidung des schwierigsten Verbuns das es gibt, nämlich *sein*, noch eines mehr hat das Verbum *wesen*'). Zou dan 'wezen' ook een Herzwort voor het Nederlands zijn of zou Haecker, als hij onze taal gekend had, tot een ander woord zijn gekomen? Wie van u helpt ons aan het Herzwort voor het Nederlands?

Beter materiaal voor taalvergelijking biedt ons het lezenswaardige boekje van de Oostenrijkse romanist Wandruszka, 'Der Geist der französischen Sprache'. (Hamburg 1959). Bij zijn bespreking van zg. typisch Franse woorden als courtois, douceur, bravoure, esprit wijst hij ons telkens op het gevaar van verkeerde gevolgtrekkingen als we nagaan welke menselijke deugden en ondeugden in een bepaalde taal een apart woord hebben gekregen en welke niet! In zijn slothoofdstuk zegt hij heel scherp:

'De Franse taal heeft tot op heden resten van een ons merkwaardig wijdlopig lijkende manier van tellen bewaard: 99 = quatre-vingt dix-neuf, hoewel juist de Franse revolutie de overwinning van het decimale systeem bij maten en gewichten heeft doen zegevieren. Als de Engelsen zo zouden tellen (die zich nog steeds tegen het decimale systeem verzetten) dan zou zeker elke psychologische interpretatie van het nationale Britse karakter dat als een bewijs voor het bekende Britse insulaire traditionalisme te noemen. Maar het zijn de landgenoten van Descartes, de rationalistische Fransen die zo tellen! Het aardige ervan is dat de Franstalige Zwitsers en Belgen in plaats van soixante-dix enz. heel verstandig septante, octante en nonante zeggen en dat menige ontwikkelde Parijzenaar om dat provincialisme glimlacht!'

Dat de Fransen trots zijn op hun taal, is bekend. Die trots strekt hun overigens tot eer! Dat ze, in hun liefde voor hun taal, de hen omringende talen, vooral het Duits en (in België) het Nederlands soms een hoogst onverdiende, minachtende trap geven, strekt hun niet tot eer. Madame de Staël noemde het Vlaams een 'coassement de grenouille, mis en grammaire' (kikvorsgekwaak in de vorm van een spraakkunst). Maurice Maeterlinck sprak van een 'jargon vaseux', een modderige brabbeltaal... De vooroordelen van Franstalige Belgen tegenover het Nederlands zijn nog steeds legio. Dr. J. Goossenaerts gebruikte de uitspraak van Maeterlinck als titel voor zijn boekje⁴ waarin hij met de zg. voordelen van het Frans boven het Nederlands op geestige (en soms ook wel demagogische) wijze afrekent. Hij moet overigens wel hardhandig zijn tegen mensen die domheden verkondigen. Zo lezen we bij hem, (blz. 25):

'Hij zit te schrijven, te lezen, te slapen. Hij staat te schrijven enz. Hij ligt te schrijven enz. Vertaal dat eens in het Frans! Een wei loopt vol vee; een

markt staat vol volk. Een winkel staat of hangt vol schoenen, hangt vol vlees en ligt vol vis; volgens de omstandigheden kan hij ook vol vlees liggen, maar nooit in het Frans. We kunnen **vider un verre**. Wij kunnen dat leegdrinken, leeggieten, leegkappen, leegscheppen, leegslurpen enz. En in 't Frans?'

En een bladzijde verder:

'Volgens een vrij gewoon woordenboek kunt ge iemand doden, dooddoen, doodbijten (le mordre mort?), doodkrijgen, dooddrukken, doodduwen, doodgooien, doodjagen, doodknijpen, doodliggen, doodrijden, doodschieten, doodslaan, doodsmijten, doodsteken, doodtrappen, en een boom kunt ge makkelijk doodsnoeien. Is de mens intussen nog niet dood, dan kunt ge hem naar believen laten doodbloeden, zich laten doodcijferen, (zich laten) doodergeren, id. doodhongereren, id. doodkniezen, id. doodlopen - een weg loopt ook dood - id. doodschamen. id. doodwerken. En wie voor minder geweldige middelen is, kan hem allicht nog doodpraten, zich laten doodlachen, zich laten doodzweeten, of beter, en erger, hem doodeenvoudig doodzwijgen (le taire mort?) **Ja, dat te vertalen..?**'

Zo'n strijdlustige toon klinkt wat vreemd voor ons Nederlanders die buiten het Frans-Nederlandse taalgeschied in België leven en daarvan de oorzaak en de gevolgen niet kennen⁵. Toch zijn er bij ons ook nog genoeg mensen die bereid zijn - in hun ijver vreemde talen te bewonderen - hun eigen moerstaal verguizen: 'Het Nederlands is te lomp, te hard, te stroef...'

Wie veel moet vertalen uit en in het Nederlands, heeft geleerd voorzichtig te zijn met waarde-oordelen over de verschillende talen. Hij moet een ingespannen geestelijk gevecht leveren om een lastig vreemd woord in zijn moedertaal te vertalen *en ook* om typische Nederlandse woorden of zinswendingen op de juiste wijze in de vreemde taal te vertalen. Vertalers weten - beter dan wie ook - dat er in elke taal 'onvertaalbaarheden' bestaan.

Inderdaad biedt op bepaalde punten de ene taal meer dan de andere, bestaan er nuances in de ene taal die bij een vertaling wegvallen. Maar is daarom de ene taal in alle opzichten 'beter' dan de andere? Grote schakering kan ook een last betekenen. In 1938 verscheen van de grote Leidse cultuurhistoricus Huizinga het boek *Homo Ludens* (de spelende mens), waarin de schrijver het element 'spel' in onze beschaving behandelt. Het boek werd enthousiast ontvangen en werd in korte tijd in veel talen vertaald. Met de woorden 'spel' en 'spelen' kon de schrijver menig puntig woordenspel bedrijven. Bij de vertaling in het Zweeds deed zich echter een eigenaardige moeilijkheid voor: spelen betekent in het Zweeds *leka* of *spela*: de woorden zijn géén synoniemen, ze hebben beide hun eigen gebruikssfeer en bijzondere betekenis (men vergelijkte: kaart spelen en viool spelen). De Zweedse vertaler heeft met ons spelen (dat in grote trekken overeenkomt met het Franse jouer, het Duitse spielen en het Engelse to play) hevige moeite gehad en hij heeft - wil men de deskundigen geloven - niet het spel met ons woord 'spelen' in het Zweeds kunnen weergeven. Terwijl in Duitsland, Zwitserland, Engeland en in Romaanse landen Huizinga's werk grote bijval ondervond, heeft het

in Zweden een buitengewoon *gering* succes gehad... Wij zitten met ons Nederlands midden tussen de grote drie Europese talen in. Geen wonder dat wij herhaaldelijk onze taal moeten vergelijken met die grote talen, waarvan één, het Engels, hard op weg is zelfs wereldtaal te worden. Een voorbeeld van een goede, 'koele', objectieve taalvergelijking biedt ons het werk van prof. dr. C.B. van Haeringen, Nederlands tussen Duits en Engels (Uitg. Servire, Den Haag). Hij vergelijkt drie talen in hun uitspraak en schrift, bespreekt verschillen en overeenkomsten in spraakkunstige middelen als buiging, zet de diverse vormen van voornaamwoorden naast elkaar, behandelt de manieren om nieuwe woorden te maken. Zijn conclusie is dat onze taal in 'spraakunst' (hiermee is vooral bedoeld de buiging en vervoeging) het midden houdt tussen het Engels en het Duits 'en op sommige punten over het midden staat naar de kant van het Engels'. In de woordenschat bestaat er echter een grote overeenkomst tussen Nederlands en Duits.

Dat Nederlands op het Duits 'lijkt' (het omgekeerde is natuurlijk even waar...), is iets wat velen onder ons maar niet graag horen. Begrijpelijk. De burgemeester van een Nederlandse gemeente heeft enige tijd geleden een rel veroorzaakt door officieel te weigeren om Duits te spreken. Begrijpelijk. In onze taalwaardering speelt ook het politieke verleden mee en trouwens ook het politieke heden. Op hoeveel conferenties 'op hoog niveau' zal het niet voorgekomen zijn dat een officiële tolk moest optreden, terwijl toch de gesprekgenoten elkaars taal heus goed konden verstaan en spreken? Taalwaardering zonder politieke of strikt persoonlijke voorkeur zal heel moeilijk blijven. Het is maar het beste dat we naast onze moedertaal van een of andere taal houden, alleen maar omdat *wij* haar zo mooi *vinden* en daarmee uit. We kunnen ook moeilijk uitleggen waarom wij van de vrouw met wie we getrouwd zijn, houden. De kranten, weekbladen, radiobladen zijn weer vol met de lokroepen om er een taal bij te leren, met gratis studiepakket, foto van de leraar, vulpen, atlas. De lange winteravonden staan voor de deur; de 'academie voor geleide zelfstudie', de erkende instituten zijn bereid u te helpen in de strijd tegen de verveling en voor een beter betaalde baan. Als u aan de televisie niets meer aan vindt, ga uw gang met de taal van uw keuze. Misschien leert u er ook beter Nederlands door...

Eindnoten:

- 1) Sapir, E.: Language. Uitgave New York 1949, blz. 217.
- 2) Tschizewskij, D.: Über die Eigenart der Russischen Sprache. Halle 1948. Russen zijn in het algemeen zeer chauvinistisch wat hun taal betreft. Russische schrijvers en geleerden hebben als om strijd hun taal geprezen. Een voorbeeld van Lomonossow (1748): 'De taal waarmee de Russische staat een groot deel van de wereld gebiedt, bezit in overeenstemming met zijn macht, een natuurlijke overvloed, een schoonheid en een kracht waarin ze door geen enkele Europese taal wordt overtroffen'. Dergelijke uitspraken over het Duits, Engels, Frans enz. zijn overigens ook bij Duitse, Engelse, Franse enz. schrijvers te vinden. In de 16e en 17e eeuw geldt hetzelfde van de Nederlanders en hun taal.
- 3) Haecker, Th.: Vergil, Vater des Abendlandes. Frankfurt 1958, blz. 133.
- 4) Goossenaerts, J.: Ons Nederlands du jargon vaseux? Langemark 1959.
- 5) Voorbeelden van dwaze hatelijkheden over de taal van een volk dat men om een of andere redenen niet kan uitstaan, vindt men ook in het uitermate boeiende artikel van prof. dr. C.F.P. Stutterheim in het tijdschrift Wetenschap en Samenleving (1958), blz. 85). Esperanto en Taalwaardering.

Spijtoptant

Het woord **spijtoptant**, (persoon, die spijt heeft van zijn optie voor de Indonesische nationaliteit) is ontstaan in het ambtelijke telegraafverkeer tussen het Hoge Commissariaat te Djakarta en de Regering in Den Haag. Niet alleen perstelegrammen, maar ook regeringsdepeches wemelen van soortgelijke samentrekkingen (rub, rmt, buza, mawe, opwijs, luchtgewijs, sluithaak).

De ambtenaar, die **spijtoptant** voor het eerst in een telegram gebruikte, zal niet hebben bevroed, dat zijn uitvinding eens via de pers gemeengoed zou worden.

D.M.

Archiveren

Het Spaans en het Portugees kennen 'archivar', resp. 'arquivar', waarvoor de woordenboeken als vertaling geven 'in een archief opnemen'. Kan men een Nederlands werkwoord 'archiveren' invoeren? Het Frans kent het (weinig gebruikte) archiver. Voor zover wij kunnen zien, bestaan er geen bezwaren tegen **archiveren**. Het woord zal menigeen een nuttige dienst kunnen bewijzen. Dat het woord overigens al bestaat, bewijst ons het Veertiendaags Beursoverzicht van de Amsterdamsche Bank (10-8-'61), dat een notaris, op zoek naar een bruikbaar woord voor de handeling, ons toezond. Daarin wordt gesproken over het jaar 1961 dat 'door de financiële historicus waarschijnlijk zonder veel aarzeling **gearchiveerd** zal worden in de rij van jaren met grote valutaire spanningen'.

Ergens

In juni 1956 hebben we het zeer snel carrière makende woordje **ergens** gesignaleerd. De nieuwe Van Dale (1961, blz. 525) geeft de nieuwe betekenis ook: 'in enig opzicht, onder zeker aspect, voorbeeld: ik kan hem toch wel ergens waarderen'. Dat het woordje de zin een heel bijzondere betekenis geeft, bewijst het volgende voorval. In de Prov. Zeeuwse Courant stond boven een verslag van een rechtszitting: 'Moreel-etisch had X hier even goed kunnen staan.' Dit opschrift was ontleend aan het betoog van de advocaat-generaal. De krant moest echter (24-6-61) het opschrift herroepen, want de advocaat-generaal had namelijk verklaard dat '**ergens X** moreel-etisch hier even goed terecht had kunnen staan'.

Slordige uitspraak

Ik heb er mij al meermalen over verbaasd, dat de huidige middelbare schooljeugd zo slordig en nonchalant met onze taal omgaat, om niet te spreken van: onze taal op zo'n ergerlijke wijze verknoeit. Zelf een zoon bezittende, die zojuist eindexamen HBS heeft gedaan, heb ik er hem al diverse keren op geattendeerd, doch dan kreeg ik te horen: dat is de normale omgangstaal op school, zodat ik tenslotte de strijd maar heb opgegeven. Als voorbeeld moge volgen: hij heb-aarappels-kikuit-pakkissan-biëlegie-waggiëffe, enz.

Ik herinner me mijn eigen schooltijd, toen ik de gewoonte had om ook wat slordig te spreken. De leraar in de Nederlandse taal heeft me daar eens op gewezen en ik heb er me wel voor gewacht om het nog eens te doen. Ik ben er hem al die jaren nog dankbaar voor. En nu vraag ik me dus af: is het inderdaad zo, als mijn zoon beweert en als dat dan zo is, doen de leraren daar

dan niets aan? Wanneer u van mening bent, dat eventuele resten van een dialect in het ABN bij ieder, die zichzelf respecteert, zo vroeg mogelijk moeten verdwijnen, bent u het dan ook niet met me eens, dat deze jonge mensen, aanstaande intellectuelen, er door hun leraren op gewezen behoort te worden, dat hun slordige uitspraak volkomen fout is?

N.M.B. (Den Haag)

(Red.) Het is niet onze bedoeling geweest om het dialect te veroordelen; als uitdrukking van het eigene van een streek, is het de moeite waard om het in ere te houden en zelfs te cultiveren. Voor algemeen Nederlands verkeer is het algemeen beschaafd nodig. Wij hebben betoogd dat 'dialect' een maatschappelijke hindernis kan zijn en dat de leraren Nederlands hun leerlingen het ABN moeten bijbrengen. Westelijk, stedelijk 'dialect' staat in de beoordeling van het publiek het laagst op de ladder. Het is zaak daarvan alle sporen bij leerlingen uit te roeien, in hun eigen belang. Ondertussen is dit 'uitroeien' gemakkelijker gezegd dan gedaan.

Frans-Vlaanderen

Op zondag 27 augustus jl. werd te Waregem (België) de 14e Frans-Vlaamse cultuurdag gehouden, onder de bezielende leiding van de Vlaamse dichter André Demedts. De belangstelling, ook uit Nederland, was dit jaar veel groter dan andere jaren, waarschijnlijk omdat Frans-Vlaanderen in de laatste tijd meer dan ooit 'in het nieuws' is geweest: in de Nederlandse pers zijn artikelen verschenen die heftig partij kozen 'pro' of 'contra' het Nederlands in dat kleine hoekje van Noord-Frankrijk. Jammer genoeg bestaan er nog vele verkeerde opvattingen omtrent de taaltoestand in dat gebied. Wie denkt dat hij er met zijn 'Hoognederlands' terecht kan, komt (merendeels) bedrogen uit. Het Nederlands leeft er - voornamelijk onder de eenvoudige bevolking - alleen nog maar in de gestalte van het Westvlaamse dialect. Zeeuwen en Zeeuwsvlamingen kunnen er zich in hun dialect veel beter verstaanbaar maken dan 'Hollanders'.

Toch komt er ook onder de intellectuele bevolking steeds meer belangstelling voor het Nederlands. Er zijn twee goede Frans-Vlaamse tijdschriften: 'Notre Flandre' (tweetalig) en 'Ons Erfdeel'. In Waregem werd melding gemaakt van vier Franse scholen in de hoek bij Duinkerken waar nu sinds een jaar les in het Nederlands wordt gegeven. De moeilijkheden zijn nog heel groot: er is te weinig geld, er zijn te weinig leraren, de lessen zijn facultatief. Met nadruk verzekerden de Frans-Vlamingen dat er in hun provincie **geen** verbod om het Vlaamse dialect of het Nederlands te spreken bestaat. De lessen beginnen nu goede resultaten te boeken: wij hebben in Waregem Franse jongeren gehoord die goed en gevoelig Nederlandse gedichten konden voordragen.

Met nadruk heeft men er in Waregem op gewezen dat de stimulans voor Nederlands onderwijs vooral zou moeten uitgaan van officiële instanties in Nederland. Ideaal zou zijn een vrijgestelde Nederlandse leraar die zowel algemeen beschaafd spreekt als een Westvlaams dialect. Deze zou van plaats tot plaats in Frans-Vlaanderen lessen moeten geven.

Adres...

Waarom vindt M. van Doorninck het 'wonderlijk' in een adres de logische volgorde te gebruiken:

Naam, huisnummer, straat, woonplaats, (provincie), land. Wij zijn het anders gewend en het is lastig om het te veranderen en bovendien onnodig, maar 'wonderlijk en zinledig' is het niet.

Zo zou het ook niet wonderlijk zijn om de voor vele telefoongebruikers zo verwarrende uitspraak der getallen (zes en twintig honderd acht en veertig) eindelijk eens te vervangen door de Engelse en Franse wijze (twintig zes honderd veertig acht).

O.R.

Welvaartsstaat II

Op de vraag of Nederland een welvaartsstaat is of niet, wil ik hier niet ingaan: teveel ethische factoren spreken daarbij mee. Vergeleken met landen waar chronisch hongersnood heerst, is Nederland stellig een welvarend land. Het **spraakgebruik** maakt daarbij geen onderscheid tussen **welvarend land** en **welvaartsstaat**; dat dit in strijd is met de oorspronkelijke etymologische betekenis van het woord, doet er niets toe. Zoveel woorden zijn van hun oorspronkelijke betekenis losgeraakt; de etymologie van een woord kan interessant zijn en in twijfelgevallen te hulp geroepen worden om de betekenis vast te stellen, maar tenslotte wordt de betekenis door het gebruik bepaald. De strekking van het stukje van de heer Van der Veen is dan ook weinig duidelijk: bedoelt hij alleen het woordgebruik van Hendrik Hagenaar te bestrijden, of diens hele betoog?

Dr. F.L.W.M. Buisman de Savornin Lohman

Peruviaans of Peruaans?

Tot mijn verwondering bemerkte ik dat u in het artikel 'Exotische Namen', (februarinummer van 1961), als bijvoeglijk naamwoord van 'Peru' aangaf 'Peruviaans'.

Hoewel, als mijn geheugen mij niet bedriegt, Van Dale zowel 'Peruviaans' als 'Peruaans' noemt, lijkt mij de keuze, na lezing van het onderstaande niet moeilijk.

1. In 'Elsevier's Weekblad' van 7 mei 1955, schreef Prof. Van Dam o.a. het volgende: 'Ik schrijf Peruaans en beslist niet Peruviaans. Trouwens ik geloof dat wij Nederlanders er goed aan zullen doen te spreken van Peruaans. Peruviaans is stellig een laakbaar anglicisme'.

2. De ervaring leert dat de Nederlanders in Peru, enkele pas aangekomenen misschien uitgezonderd, het woord Peruaans verkiezen. Men spreekt van de Peruaanse regering, van een Peruaans dienstmeisje, van Peruaans eten, enz.

Mogelijk omdat **dit** bijvoeglijk naamwoord zo goed aansluit bij het Spaanse 'peruano(a)'. Misschien ook omdat het overeenkomt met andere bijvoeglijke naamwoorden van Zuid-amerikaanse landen, b.v. Columbiaans, Boliviaans, Braziliaans. Evenals Prof. Van Dam, voel ik 'Peruviaans' aan als een 'lelijk' anglicanisme. ('The Peruvian Times', 'The Peruvian Trust Company' enz.).

Trouwens, het zal u toch wel bekend zijn dat er enkele jaren geleden in Utrecht een tentoonstelling werd gehouden van '**Oud-Peruaanse Kunst**'?

Dr. N. van der Walle (Lima, Peru)

Rechtzetting

Het vorige nummer (juli-augustus 1961) is per vergissing aangeduid als 6-7. U zult begrepen hebben dat dit moest zijn: 7-8.

[Nummer 10]

Voorlichting voor voorlichters

We dreigen te verdrinken in de hoeveelheid bedrukt papier. Zo ongeveer was de noodkreet van de Delftse rector magnificus tijdens zijn jongste jaarrede. Nieuwe boeken, artikelen, tijdschriften, proefschriften verschijnen dagelijks over de hele wereld in een adembenemend tempo. De kunst van het overslaan van noodzakelijke lectuur is groter geworden dan de kunst van het lezen zelf. Al in 1934 schatte de bibliothecaris van de Wageningse hogeschool de omvang van de wetenschappelijke literatuur in het jaar 2000 op 24 miljoen boeken en 300 miljoen artikelen. Een schatting die nu - bijna 30 jaar later - stellig veel hoger zou zijn. Geen mens kan zich voorstellen hoeveel dat is: 24 miljoen boeken en 300 miljoen artikelen.

Het probleem doet zich niet alleen in de hogere lagen van de wetenschap voor. Moeilijk valt het een levensgebied te bedenken dat niet bezaaid is met en bedolven wordt onder 'bedrukt papier'. Politieke vorming, opvoeding, vrijetijdsbesteding, seksualiteit, zorg voor de gezondheid, toerisme, reclassering, wilt u zich er ernstig mee bemoeien? Wilt u er alles maar dan ook alles van weten? Honderden mudden 'bedrukt papier' kan de boekenman voor uw voeten uitstorten... Wee u als u er nog een paar talen bij beheerst.

Gelukkig de man die ver van dit alles de ploeg door zijn akker mag trekken. De boer van Poot die 'zijn hijgende ossen 't glimpend kouter door de klont van zijn erfelijke grond' laat sleuren. Maar ook hem bedreigt het papier! De geruste landman moet nu iets weten van: de negatieve factoren bij de prijsvorming, de resultaten van proeven met aardbeien geplant op zwarte folie, automatische temperatuurregeling, kunstmatige inseminatie, de problemen bij de bestrijding van de gloeosporiumrot, de ureumbespuiting tegen nachtvorst.

Wat in de studeervertrekken en laboratoria is gevonden, moet doorgegeven worden aan de man die er direct belang bij heeft. Een leger van voorlichters en consulenten staat klaar om het wetenschappelijk proza om te zetten in populaire artikeltjes, vlugschriften, vouwblaadjes: 'bedrukt papier' voor de boer en de tuinder. Denk niet dat zo'n werk eenvoudig is; integendeel, het is heel, heel moeilijk, wil het resultaat aan het doel beantwoorden.

We hebben eens een cursus in 'de verhoging van de leessnelheid' gevolgd en het heeft ons wat verbijsterd, te ontdekken welke slimme manieren, gevonden door nijvere onderzoekers, er bestaan om het leestempo en het begrip van de tekst te verhogen. Maar een cursus in de produktie van goed leesbare teksten zou nog beter zijn, was de mening van de cursisten! Welnu, zulke leergangen bestaan. Sommige bedrijven en instellingen leiden personeel op voor functies waarin veel en efficiënt geschreven moet worden. Onlangs zijn wij de gast geweest bij zo'n reeks lessen, deze keer voor land- en tuinbouwvoorlichters, georganiseerd door het Ministerie voor Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening. Voorlichting voor de voorlichters die met een eenvoudig, maar uitermate zorgvuldig voorbereid 'bedrukt papier' in letterlijke zin de boer op moeten gaan. De cursus besteedde natuurlijk aandacht aan de 'uiterlijke' kant van het schrijven: de voorbereiding, verzameling van gegevens, indeling, gebruik van tussenkopjes, illustratiemateriaal, typografie enz. Maar het grootste gedeelte van de tijd was toch gewijd aan het 'innerlijke': de taal waarin de berichten tot de gebruiker gaan.

De bedoeling is immers dat deze gebruiker, deze lezer ook werkelijk leest. Hoe kan men schrijven in de gerede verwachting van het hoogste rendement? Eenvou-

dig is het antwoord op die vraag heus niet. Pas als men weet hoe het publiek is samengesteld en waarvoor het publiek belangstelling heeft, kan men zijn taal zo gebruiken dat de inlichting ook werkelijk goed terecht komt.

Theorie is bij schrijflessen goed, nuttig, onmisbaar zelfs, maar zonder praktijk onvruchtbaar: de cursisten vroegen daarom allerlei belangrijke en moeilijke opgaven. Bestaand voorlichtingsmateriaal was het voorwerp van de gedachtenwisseling in kleine groepjes. Te vage, te korte, te lange titels van artikelen e.d. moesten worden herzien. Lastige wetenschappelijke verhandelingen moesten kernachtig worden samengevat en met inleiding en conclusie worden verwerkt tot een praktisch, bondig maar toch leesbaar advies voor de gebruiker.

Een leerzame oefening voor de voorlichters was de verhandeling over het gebruik en misbruik van vreemde woorden. In het algemeen dient men karig te zijn met het gebruik van deze woorden. Menigmaal dienen ze tot niets anders dan om het artikel een glansje geleerdheid en 'duurheid' te geven. Vaktermen zijn natuurlijk nodig en het is zelfs onpraktisch, in plaats van een ingeburgerde vakterm een bij de lezer onbekend Nederlands woord te gebruiken. Men behoeft helemaal geen doorgewinterde taalzuiveraar te zijn om vreemde woorden te vermijden; men moet denken aan de lezer in wiens belang het artikel geschreven wordt. De landbouwvoorlichter schrijft vrijwel altijd voor een publiek van eenvoudige boeren en tuinders die na hun lagere school ten hoogste nog wat uitgebreid vakonderwijs hebben genoten. Welnu, allang heeft de ervaring ons geleerd dat de meeste schrijvers van zg. populair-wetenschappelijke artikelen hun publiek schromelijk overschatten, in dien zin dat zij niet alleen vaktermen zonder enige verklaring in hun schrijfsels strooien maar ook met andere vreemde woorden werken die voor hen natuurlijk volkomen doorzichtig, voor hun lezer echter vaag of zelfs geheel duister zijn.

Tijdens een zg. forum waar enige boeren en tuinders hun mening konden zeggen over de voorlichtingsbladen, kwamen woorden te voorschijn als: perspectief, regionaal, proportie, tendens, intensief, prominent; allemaal woorden waarvan de schrijvers niet in het geringst hadden kunnen vermoeden dat de lezer ze niet zou begrijpen.

De cursus liet de voorlichters een aantal artikelen uit land- en tuinbouwbladen (dus geen wetenschappelijke vakliteratuur!) onderzoeken op dit soort vreemde woorden. De oogst was ontstellend groot. Men vraagt zich af wat mensen die de hele dag hard moeten werken in de vrije natuur en 's avonds vermoeid grijpen naar enige eenvoudige vakliteratuur, moeten doen met woorden als:

generatief, geliberaliseerd, flexibiliteit, stringent, incidenteel, essentieel, summum, geoutilleerd, volumineus, residu, releveren, geïntendeerd, stramien, referaat, optimaal, accentueren, exorbitant, constellatie, integratie.

Niet alleen de vreemde woorden maken een tekst ontoegankelijk. Vele schrijvers drukken zich omslachtig en veel te stijf uit. De stof wordt dan droog en dor, de tekst boeit niet; een wat luie lezer (en wie is niet lui?) geeft het al na vijf, zes regels op. De volgende alinea was geknipt uit een veelgelezen tuindersweekblad.

De grote activiteit in de bouwwereld, tot uiting komende in de sterke uitbreiding van steden en dorpen, de stichting van tal van fabriekscomplexen, kantoorgebouwen en handelshuizen en voorts de uitbreiding en vernieuwing van tal van andere gebouwen, zou het

vermoeden kunnen doen ontstaan dat deze nieuwbouw naar hartelust en in volle vrijheid kan plaatsvinden. Niets is echter minder waar en het bedrijfsleven en voorts een ieder, die bij de nieuwbouw is betrokken, heeft ondervonden dat tal van voorschriften in acht moeten worden genomen, alvorens de nieuwbouw- en/of uitbreidingsplannen kunnen worden verwezenlijkt. Ook de veilingen, die in de naoorlogse jaren tal van vernieuwingen hebben aangebracht om het verkoopapparaat aan te passen aan de geheel gewijzigde omstandigheden, hebben in het verleden intensieve pogingen in het werk gesteld om de benodigde rijksgoedkeuring te verkrijgen, welke het mogelijk maakte om bestaande bouwplannen uit te voeren. Aangezien ook thans weer tal van veilingbouwplannen ter goedkeuring zijn ingediend, welke nu reeds gedurende vele maanden op afdoening wachten hebben wij gemeend een nadere uiteenzetting te moeten geven over de omstandigheden welke ertoe hebben geleid om op het terrein van de bouwnijverheid regulerend te moeten optreden.

De cursisten hebben zich er met ware wellust op gestort. Hun taak was de alinea te herschrijven, zodat de lezer zonder inspanning ten minste kon merken waar het over ging. Er zijn uiteraard vele oplossingen mogelijk. Een ervan was:

Wanneer men ziet hoe snel fabrieken en andere gebouwen verrijzen, kan men denken dat het gemakkelijk is bouwplannen uit te voeren. Iedereen die bij nieuwbouw betrokken is, kan u echter vertellen welke moeilijkheden er zijn. Voor elk bouwplan is een rijksgoedkeuring nodig, terwijl men verder nog aan vele voorschriften gebonden is. Ook veilingen moesten de laatste jaren vernieuwingen aanbrengen om zich aan de gewijzigde omstandigheden aan te passen. Op het ogenblik wachten zij op de goedkeuring van bouwplannen die zij al lang geleden ingediend hebben. Hoe komt het dat de regering de bouwnijverheid allerlei beperkingen moet opleggen?

De oorspronkelijke vier zinnen met hun totaal van 199 woorden zijn veranderd in zeven zinnen met te zamen 102 woorden. Bijna de helft korter dus. Het kan zelfs nog veel korter, maar dan loopt men een ander gevaar. Een te strakke, te korte tekst schaadt de inhoudsoverbrenging eveneens. De taal in een artikel als het bedoelde moet enige 'speling' hebben, er moet hier en daar iets 'overbodigs' in zitten: de lezer van zo'n artikel zit niet achter een bureau met een stapel documenten en rapporten die hij in een paar haastige uurtjes moet doorwerken, hij zit thuis 'op z'n gemak'; het lezen moet op een of andere manier voor hem een genoeg betekenen.

Een genoeg is het niet als de lezer bij herhaling zinnen krijgt voorgezet waarover hij zijn tong breekt. Bijvoorbeeld de volgende authentieke alinea.

Het gebied Kleverskerke en omgeving behoort tot het gedeelte van Walcheren, dat in 1945 niet geïndundeerd is geweest. Om deze reden kon het in 1947 niet in de herverkaveling worden opgenomen, hoewel de verkavelingstoestand er niet beter was dan in het te verkavelen blok. Bij de overschakeling van herverkavelingswerk naar ruilverkavelingswerk is het ruilverkavelingsblok Kleverskerke het eerste gebied in Zeeland, dat na vele jaren herverkavelen weer als normale ruilverkaveling is voorbereid.

O.T.-lezers die met hun vrije tijd geen raad weten, mogen deze kavelknoop proberen te ontwarren tot een duidelijk stukje proza. Zij behoeven ons hun oplossing niet op te sturen.

Aan het einde van de cursus besprak men de voor deze gelegenheid uitgevaardigde 'tien geboden voor het schrijven'. Ze luiden als volgt:

1. Kort woord beter dan lang.
2. Concreet woord beter dan abstract.
3. Nederlands woord beter dan vreemd.
4. Gewoon woord beter dan deftig.
5. Korte zin beter dan lange.
6. Hoofdzin beter dan bijzin.
7. Enkelvoudige zin beter dan samengestelde.
8. Bedrijvende vorm beter dan lijdende.
9. Mededelende zinnen beter dan vragende, wensende zinnen.
10. Korte alinea's beter dan lange.

Dergelijke geboden zijn in hun algemeenheid juist. (Het verschil tussen 6 en 7 is overigens niet erg duidelijk.) Men hoede zich echter wel voor overdrijving. Schrijven is geen machinewerk; de zo levendige menselijke geest, zich uitende in de geschreven taal, mag niet beknot worden door allerlei verboden en geboden. Met andere woorden: een lange zin kan beter zijn, schrijf dan zo'n zin; een lijdende vorm kan beter zijn, gebruik dan die vorm.

Onze Taal kan alleen maar bewondering hebben voor het werk dat het ministerie verricht ten bate van de voorlichters, of liever: ten bate van de boeren en tuinders die 'bedrukt papier' in hun huis krijgen. Voorlichten is een veel misbruikt woord; de betekenis van het woord, voor-lichten, is prachtig. Net als de betekenis van dat woord dat de voornaamste functie van ons taalgebruik omschrijft: mede-delen. Een met een ander delen waarvan men zelf nooit armer wordt. Integendeel.

De Onze-Taallaan

De gemeente Utrecht is ten einde raad: het wordt zo moeilijk om nieuwe straatnamen te vinden dat er een wedstrijd uitgeschreven is voor het publiek. Ik ben benieuwd wie hem zal winnen en hoe de oplossing van de winnaar is.

Een tijdlang breidden onze steden zich niet zó vlug uit dat er ernstig gestudeerd moest worden op nieuwe straatnamen. Misschien was in vroeger tijd het aantal verdienstelijke burgers ook wel zó groot dat onze steden nieuwe straten te kort kwamen; ik durf het niet te zeggen.

Een feit is dat we sinds tientallen jaren het vinden van straten op een listige manier vergemakkelijkt hebben: we scheppen dichterbuurten, staatsmansbuurten, componistenbuurten enz. Wie nu een straat moet hebben met een dichternaam, weet althans in welk deel van de stad hij moet zijn.

Vogelbuurten, bloembuurten enz. waren een kleine verbetering op deze indeling want veel mensen weten niet dat bv. de Willaertstraat in de componistenbuurt gezocht moet worden. Voor hen faalt het systeem hier. (In Eindhoven heeft de gemeente het opzettelijk laten falen door namen van het type *Sophorapad* die natuurlijk geen sterveling iets zeggen. Ook bij plantenbuurten moeten we dus redelijk blijven.)

Maar als de voorraad algemeen bekende plantennamen nu uitgeput raakt? Moet er dan een buurt komen met Koeiestraat, Kalverstraat, Paardestraat enz.? Wie woont er graag in de Drietenige-Luiaardstraat? Of op het Schelvisplein? Ook dat is een ding waar we rekening mee moeten houden.

Het laatste waaraan we zouden denken, is de Amerikaanse oplossing, al is die - lijkt me - op bepaalde punten erg praktisch: de 1e straat, de 2e straat, de 3e straat enz. Nu heb je weinig tijd nodig voor overleg: in vijf minuten hebben honderd nieuwe straten hun naam gekregen. Wel een naam overigens die de eentonigheid en de grauwheid suggereert van duizenden huizen met precies hetzelfde model.

Maar wat dan? Er moet toch een oplossing gevonden worden? Utrecht is niet de enige stad die erom roept.

Wat is het doel van de straatnaam? In de eerste plaats natuurlijk dat hij het gemakkelijk maakt om een straat te vinden voor de postbode en voor de mensen uit de buurt. Maar ook de mensen van verder weg moeten hem met de minst mogelijke moeite kunnen vinden. Dat is een *praktisch* doel van de straatnaamgeving. Maar daarnaast - laten we eerlijk zijn - is er toch ook een culturele kant aan de zaak: we willen onze grote figuren eren door straten naar ze te noemen. Een Hooftstraat, een Huygenslaan, een De Grootplein, een Leeuwenhoekgracht, een Van Eijckweg bevredigen ons. Maar als een stad een dichters- en een schilderbuurt heeft, weten we nog niet waar we die Van Eijckweg moeten zoeken.

Als er een totaal nieuwe stad gebouwd wordt, kan ik een heel eenvoudig recept geven voor de straatnamen, als u zich door belangrijke Nederlandse culturele figuren wilt laten inspireren. U moet ze dan alleen niet naar hun beroep ordenen, maar naar hun beginletters. De eenvoudige ziel die dan niet weet wat Hadewijch was, weet dan toch in elk geval dat hij de Hadewijchstraat in de H-buurt moet zoeken en dat is dan niet zo'n toer.

Maar voor bestaande steden zie ik hier geen oplossing omdat die natuurlijk al namen uit het hele alfabet gebruikt hebben. Trouwens: een systeem van straatnamen moet in het algemeen voor een hele stad tegelijk gelden, niet voor een deel alleen. Zoëven heb ik u kwaad verteld van een bepaalde stad; ik wil daar iets goeds tegenover zetten. Daar is namelijk een alleraardigst aangelegde buurt van houten huisjes temidden van hei en bos en daar vindt u straatnamen die heel mooi aangepast zijn: de Hazenloop, de Elandsgang, de Hertensprong, de Saterstoelenweg, de Sporkenhoutlaan, de Rodeheikorstlaan. Vindt u dat niet leuk? Alleen al om de straatnaam zou je in zo'n buurt willen wonen.

Een paar algemene opmerkingen over de straatnaamgeving tot besluit. Het is nu wel gebleken dat we vooral in steden zuinig moeten zijn met namen. Daarom is het verstandig om één doorlopende straat niet elke 500 meter van naam te laten veranderen. Eén naam voor één lange straat is ideaal: denk aan de Laan van Meerdervoort in Den Haag.

Zorg verder voor een zekere standaardisering in naamgeving. In allerlei Nederlandse steden bestaat een ringweg, maar lang niet overal heet hij zo: Ringweg, Rondweg, Ringbaan en - het ergst van alles - Ceintuurbaan bestaan naast elkaar. *Rondweg* doet ons aan *hoogspanning* en *grootstad* denken en *Ringbaan* aan *Autobahn: Made in Germany*.

In het algemeen is het trouwens wel nuttig om een gespecialiseerde taalkundige om raad te vragen bij de straatnaamgeving in een nieuwe wijk. Het is een kleine moeite en het waarborgt onder andere ook een juiste spelling van de namen. Als tegenprestatie geeft u dan één wijk namen van bekende taalkundigen uit het verleden en de monumentaalste laan eruit noemt u doodgewoon de *Onze Taallaan*.

Dr. v. E.

Heur

In de rubriek 'U vraagt' (juli-aug. 1961) leest men: 'Heur bestaat niet. Alleen in rijmen bij geur, deur en sleur'. - Als ik een even stoute bewering mocht wagen, zou ik zeggen: 'Die rijmen bestaan niet. Behalve als knuppels om "heur" te slaan'. In elk geval is 'heur' een vrij zeldzame maar soms kostbare variant

van 'haar'. Niet alleen in het schoolvoorbeeld 'heur haar', maar ook in poëzie speelt het een rol. In mijn eigene ('Toovertuin' blz. 78 en 88) maar ook in terecht beroemde gedichten van Bilderdijk, 'Floris de Vierde':

Daar lag zij in het venster
Behangen met fluweel,
In 't midden van heur maagden
Gedoscht in 't aadlijk geel.

En 'Selèma':

Heur schittrend esmerauden oog,
Waar uit een zachte vonk
Der klimmende begeerte blonk,
Die heimlijk hart en staart bewoog,
Ontslaat zich met een lonk,
Den sierlijk geschakeerden pronk
Waarmee Natuur heur vacht beschonk,
En echt Sineeschen knevelbaard,
En fulpen ooren, waard.

'Haar' zou hier iets meer majeur en iets minder clair-obscur geven. De vraag of het hier evengoed kon staan, zou een test-vraag kunnen zijn inzake vatbaarheid voor taalmuziek en taalsuggestie.

Hendrik de Vries, Haren (Gr)

De geschiedenis van ontheemde

Wat het woord **ontheemde** betreft, is het volgende misschien van belang. In 1944 tijdens mijn werkzaamheid als consul-generaal in Italië was ik tevens gedetacheerd bij de Displaced Persons Subcommission van de Allied Control Commission, een geallieerde militaire organisatie, die in het bevrijde deel van Italië was belast met het gezag over en de zorg voor de burgerbevolking.

De Amerikanen hadden kort tevoren de term 'displaced persons' gesmeed. Destijds (begin 1944) werd die term vrijwel uitsluitend gebezigd in het geallieerde theater van de Middellandse Zee; elders was dit neologisme nog nauwelijks doorgedrongen. Het was overigens een weinig gelukkige uitdrukking, die slecht vertaalbaar was in het Frans en het Italiaans. Bovendien ging men in het Engels aldra spreken van 'displeased persons'.

Het irriteerde mij in de Nederlandse ambtelijke briefwisseling steeds weer de Engelse term te moeten bezigen, totdat ik een naar mijn gevoel goed Nederlands equivalent vond in **ontheemde**. Ik ben dit woord eenvoudig gaan gebruiken in mijn brieven en rapporten aan Londen, zonder een nadere verklaring eraan toe te voegen, het tussen aanhalingstekens te plaatsen, een voorstel te doen of een afspraak te maken. Dit leek ook niet nodig, wijl (1) mijn woord voor zichzelf sprak, (2) het hooguit een jaar jonger was dan het Engelse equivalent, dat nog slechts een zeer beperkt burgerrecht had verkregen, en (3) men toentertijd in Londen bezig was met dringender problemen dan de verrijking van de taal.

De betrokken ministeries in Londen nu hebben het op die wijze gelanceerde nieuwe woord - bewust of onbewust - overgenomen, wellicht bij ontstentenis van een beter. Bij haar terugkeer naar het in 1945 bevrijde vaderland heeft de regering

met haar paperassen mijn schepping in Nederland in de eigenlijke zin van het woord 'ingevoerd'. Uit de ambtelijke stukken is het in de pers gekomen, die op haar beurt het goede werk heeft voortgezet.

D.G.E. Middelburg, Warschau

U vraagt

hoe het met de eerste Nederlandse Metro afgelopen is. Wij weten het niet. Voorstellen voor een Nederlands woord zijn er te kust en te keur. Van een verre buitenlandse vriend kregen wij nog de eenvoudige, kort en krachtige afkorting O.G. (Ogee) voor 'ondergrondse'. □ **Waarzonder** kun je niet zeggen, zeiden we, en wij zeggen het ook nooit. Ondertussen staat in Van Dale **wel** waarzonder. Anderen zeggen het dus wel. □ 'Pejoristisch' dat wij via een andere pen in O.T. lieten binnenglippen, schijnt onaanvaardbaar en onnodig, want er bestaat al sinds jaar en dag **pejoratief** □ Van **couveren** dat gebruikt zou worden om een toenemende welstand of gezondheid van iemand aan te duiden, hadden wij nog nooit gehoord. Wel kennen wij de gelijkkluidende banketbakkersterm voor 'een chocoladelaag aanbrengen op bonbons en zo'. □ '**Als zijnde** hebben we altijd als fout beschouwd. Zijnde of als; niet samen. □ **Stukkelig** een woord uit de graanhandel, net als nuk-nukkelig. Niets te maken met het gewestelijke **stukkende**, de stukkende kopjes. □ **Orgelist** is een heel oud woord; kenners kennen het al in zestiende eeuw. Het is echter sinds lang verdrongen door **organist** en - tenzij de orgelbespelers dat anders willen - is er o.i. geen reden om dat oude woord weer ingang te doen vinden. □ Kent u de uitdrukking toi-toi-toi? Televisiekijkers beweren dat die via de tille gemeengoed dreigt te worden. Wij hebben geen idee wat er de oorsprong van is. In het Duits bestaat de uitdrukking voor wat wij zouden zeggen: 'even afkloppen!' □ 'Door invouwing behoeft door u voor de inzending geen enveloppe te worden gebruikt' Ambtelijke inscriptie. Ergens. □ Waarom in Brabant Roosendaal ligt en in Gelderland Rozendaal, is duidelijk. Nu hoeft je niet telkens dat lastige (NB) of (Gld) erachter te zetten, zoals bij Hengelo (Ov) en Hengelo (Gld) en Rijswijk (ZH) en Rijswijk (NB). Hengeloo en Reiswijk zou ook een oplossing zijn. Met Wirdum (Fr) en Wirdum (Gr) gaat zo iets niet. □ **Smaldeeltje** is een woord dat indertijd de Volkskrant heeft aanbevolen als vertaling van 'pocket'. Dit woord komt een enkele keer in die betekenis in de pers voor. Het verdiende eigenlijk beter lot (want wij vinden het een aardig woord...). □ Iets mooi vinden, is het subjectiefste van het subjectieve. Daarom geen kwade brieven schrijven over onze slechte smaak. Het is geen germanisme en roept geen verwarring op met 'elk der drie hoofdafdelingen waarin een vloot verdeeld is; kleine groep gezamenlijk varende of optredende schepen.'

[Nummer 11]

Gebruik en misbruik van samenstellingen

Het Nederlands heeft met de overige Germaanse talen gemeen dat het gemakkelijk samenstellingen vormt. In het septemhernummer van dit blad heeft men nog eens kunnen lezen hoe wij in dit opzicht bevoorrecht zijn vergeleken bij het Frans, dat vrijwel alles moet omschrijven: wij spreken van een slaapkamer, een naaimachine, het Frans van een chambre à coucher, een machine à coudre; om nog te zwijgen van de telwoorden en de verkleinwoorden, hoewel wij niet moeten vergeten dat bij laatstgenoemde de verhouding ook omgekeerd kan zijn: wij spreken van een jong katje, het Frans kent daarvoor het enkele woord chaton. Maar zoals dat gewoonlijk gaat: als iets zo gemakkelijk gebruikt kan worden, leidt dit licht tot misbruik, en als er in het hedendaagse Nederlands iets misbruikt wordt, dan is het wel deze mogelijkheid tot aaneenschakeling van woorden, die geleid heeft tot wat men gerust de lintwormziekte van het tegenwoordige Nederlands kan noemen.

Dit betreft dan vooral het journalistieke en ambtelijke Nederlands en het klassieke voorbeeld ervan is de 'arbeidstijdverkorting', waarvan onze dagbladen daveren. Het ministerie van sociale zaken wil daarbij niet achterblijven en komt met een wet op de 'arbeidsongeschiktheidsverzekering'. Uit het dagblad van de plaats mijner inwoning las ik de volgende bloempjes bijeen: 'hersenvliesontstekingsepidemie', 'afvalwaterzuiveringsinrichting', 'partijpropagandadepartement', 'damesbovenkledingindustrie'. Men vraagt zich hierbij toch wel af wat de scribenten bezielt die dergelijke monsterwoorden neerpennen.

De zin en het nut van samenstellingen ligt in het algemeen hierin dat zij in één woord kort kunnen samenvatten wat anders door een omschrijving zou moeten worden aangeduid en dat zij als geheel ook iets meer kunnen uitdrukken dan de som van de delen. Maar door dit zinloos aaneenplakken van woorden, zoals dat tegenwoordig beoefend wordt, gaat dit nut geheel verloren. In plaats van tot gemak, strekken deze vormloze bouwsels slechts tot hindernis: zij zijn, zowel bij het lezen als bij het uitspreken, het schrijven en het tikken, obstakels waarvoor men eerst een aanloopje moet nemen om ze te kunnen overwinnen. Dat zij tegenwoordig zo grif gebruikt worden, zal ten dele wel aan invloed van het Duits te wijten zijn, dat min of meer berucht is om zijn lange woorden, maar de algemene dispositie tot dit misbruik moet eer gezocht worden in een ziekelijke vrees voor de omschrijving.

Men heeft geleerd dat men opeenstapelingen van bepalingen met 'van' moet vermijden en men drijft dit nu zo ver door dat men het omzeilt ook in die gevallen waar een eenvoudige en duidelijke formulering het gebruik vereist. Geen mens spreekt ongedwongen van 'arbeidstijdverkorting'; voor het normale taalgebruik is dit 'verkorting van de werktijd' (arbeidstijd is stellig een germanisme). Wanneer iemand spreekt van 'het politieke besluitvormingsproces' (Holl. Weekbl. 8. Nov.), dan kan men alleen maar constateren dat hij zich in allerlei bochten wringt om het natuurlijke '**proces van de politieke besluitvorming**' of '**proces van het vormen van politieke besluiten**' te ontgaan; dit is dus een volstrekt onnatuurlijk gedrag. Deze onnatuur is echter zo zeer mode geworden, dat niemand het dwaze ervan meer opmerkt en een waarschuwing daartegen is dan ook zeker op haar plaats.

Ik kies een willekeurig zinnetje uit de economische rubriek van een dagblad (N.R.C. 4-11-'61) en lees daar: 'Door de werktijdverkorting blijft de stijging van de

arbeidsproductiviteit achter bij de loonstijging'. Zou het niet eenvoudiger en duidelijker zijn als de

schrijver gezegd had 'door de verkorting van de werktijd neemt de produktiviteit van de arbeid minder toe dan het loon stijgt'? Die manie tot het aaneenplakken van lange woorden is een quasi-zuinigheid die de wijsheid van de duidelijke en eenvoudige mededeling bedriegt.

Het is deze verkeerd opgevatte zuinigheid die er ook toe leidt naar Duits model allerlei samenstellingen te smeden die in strijd zijn met de Nederlandse normen voor woordvorming. In het Duits spreekt men zonder bezwaar van de 'Seitenzahl' van een boek; wij kunnen zo iets niet doen en zeggen: het aantal bladzijden, niet: het bladzijdental. De algemene regel bij het samenvoegen van twee substantiva is voor het Nederlands dat daarin het tweede lid bepaald moet worden door het eerste: door hetgeen in het toegevoegde eerste lid gezegd wordt, wordt het aldus bepaalde in een bijzondere categorie ondergebracht of tot een bepaalde bestemming beperkt. Een vloerkleed wordt aldus onderscheiden van een tafelkleed, een boekenkast van een linnenkast enz.

Als beide leden concreta zijn, is dit duidelijk genoeg; moeilijker wordt het als het tweede lid een abstractum is. Als er op een tafel enige boeken naast elkaar staan, zal men er niet licht toe komen te spreken van 'deze boekenrij'; men zal zeggen: 'deze rij (of dit rijtje) boeken'. Maar als men in een grote bibliotheek rondwandelt, komt men allicht onder de indruk van de 'onafzienbare boekenrijen'. Hier heeft een verschuiving plaatsgehad: het begrip dat zich voor het gevoel opdringt zijn die talloze rijen, is dit aaneengerijd-zijn, al blijft formeel in boekenrij het eerste lid (boeken) het hoofdbegrip, waarvan in het tweede gezegd wordt dat ze in rijen staan. Evenzo b.v. met huis: als in een straat in aanbouw nog maar een tiental huizen staan, dan zal men spreken van 'deze rij (of dit rijtje) huizen', maar in min of meer litteraire stijl kan men het hebben over 'de eentonige huizenrijen in de buitenwijken van een grote stad.' Door de nieuwe betekenis of andere gevoelswaarde is zo'n gebruik gewettigd.

Een ander voorbeeld heeft men in samenstellingen met maten. Door de C.T.T. wordt terecht afgekeurd (in Technische Woorden, blz. XIX) het gebruik van een woord als glasdikte; immers, het is duidelijk dat dit niet een bepaalde soort van dikte is en ook niet een bepaalde dikte: als iemand zegt 'de glasdikte is drie millimeter', dan bedoelt hij dat het bepaalde, bijzondere glas dat hij op het oog heeft, drie millimeter dik is. Glasdikte is dus geen definieerbaar begrip. Maar daarnaast staan termen als armlengte, manshoogte, vingerbreedte. Deze zijn wel aanvaardbaar, omdat zij niet aanduiden de lengte, hoogte, breedte van een bepaalde, onderhavige arm, man of vinger, maar een aangenomen globale maat, dus een bepaalde lengte, hoogte of breedte. Ook letterhoogte kan men dan nog aanvaarden, als zijnde een typografische maat, al is dit wel een grensgeval.

In het algemeen kan men dus zeggen dat dergelijke samenstellingen van een concreet eerste lid met een abstract tweede lid gebruikt mogen worden als ze een categoriale betekenis of een bijzondere gevoelswaarde gekregen hebben waardoor het tweede lid, althans voor het gevoel, het bepaalde woorddeel geworden is. Als beide leden abstracta zijn, kan men dezelfde redenering toepassen, maar het is daarbij veel moeilijker aan te tonen dat er een verschuiving in de betekenis heeft plaatsgehad, en deze zal zich ook minder vaak voordoen. **Termen als loonstijging, rentedaling, kapitaal-investering moeten stellig worden afgekeurd, daar hierin altijd het eerste lid het hoofdbegrip blijft. Nog sterker geldt dit voor termen als kwantiteitsbegrip, ledental, bevolkingsgroei e.d.** In een economisch betoog zou men geldschaarste kunnen gebruiken als dit begrip daarin zo centraal staat, dat het door het enkele schaarste zou kunnen worden vervangen, maar in een geschiedverhaal kan men niet zo maar zeggen 'het was een tijd van geldschaarste'.

Het valt niet te ontkennen dat in allerlei wetenschappen juist dergelijke samenstellingen van twee abstracta vaktermen zijn, en de taalkunde met begrippen als **accentverschuiving, betekenisverandering, klankwijziging**, slaat in dit opzicht beslist geen mooi figuur. Het is daarom nuttig zich van de bezwaren die ertegen bestaan, rekenschap te geven en het aantal van deze woorden niet nodeloos uit te breiden.

Het doel van mijn betoog is dan ook in het algemeen de taalgebruiker ertoe aan te sporen zich de zin en het nut van de samenstellingen die hij gebruikt, bewust te maken en geen misbruik te maken van hetgeen als **mogelijkheid** in onze taal prachtig is, maar door verkeerde aanwending tot afschuwelijke manifestaties leidt. Overmatig lange samenstellingen zijn altijd uit den boze. Het is een kleiner euvel tweemaal achter elkaar een bepaling met 'van' te gebruiken, dan de lezer of de spreker te dwingen lintwormen te slikken. En bij de samenstellingen van het laatstbesproken type legde men zich altijd de vraag voor of het tweede lid categoriale betekenis kan hebben. Als men twijfelt, gebruike men liever de omschrijving.

C. Kruyskamp, Leiden

Onverstaanbare menu's

Blijkens een persbericht klagen veel (niet-Franse) buitenlandse toeristen erover dat de menu's in onze restaurants in het Frans zijn gesteld. Zij vragen zich af of Engels geen betere oplossing zou zijn.

Er is nog een andere oplossing: menu's in het Nederlands. Gewoon: gebakken aardappelen en snijboontjes en schapevlees en groentesoep. Alleen heel exclusief eten in exclusief Frans. De rest (en dat is bijna alles) niet. Dan kan iedereen tenminste lezen wat de pot schaft. Voor de buitenlandse toeristen make men een vertaling, in één taal of - als dit nodig mocht blijken - in meer talen.

De bakloze maandag

Er wordt een beetje ruzie gemaakt over die ene bakloze dag in de week. Bakloos d.w.z. de bakkers en broodbezorgers willen in de week, net als (bijna) ieder ander, een dagje vrij hebben. Is dat een aanvaardbaar woord 'bak-loos'? Grappenmakers zien er in 'zonder bak',

dus: zonder doos, zonder vat, zonder mop, zonder gevangenis enz. Nu bestaat er ook nog een weinig bekend zelfstandig naamwoord 'de bak' = het bakken, maar daarvan zal bakloos wel niet zijn afgeleid. Rest dus de vraag: mag men in het Nederlands een bijvoeglijk naamwoord maken, bestaande uit een stam van een werkwoord (bak-) met -loos? Antwoord: ja. Dergelijke vormen bestaan, zij het in veel geringere mate dan met het zelfstandig naamwoord. Voorbeelden: roerloos, reddeloos (de -e- in dit woord is een overgangsklank); in oudere taal: beweegloos, heelloos (= onheelbaar). Een woord als reddeloos heeft een passieve betekenis: niet gered kunnen worden. De samenstellingen met zelfst. naamwoorden zijn het oudst; na woorden als slapeloos, werkloos, hopeloos, weerloos, zorgeloos, waarbij het zelfst. naamwoord gelijk is aan de stam (slaap, hoop, weer, zorg), is de mogelijkheid van de werkwoordstam gekomen. Van deze mogelijkheid is nog maar heel weinig gebruik gemaakt, maar zie daar ineens: bakloos! Vermoedelijk zullen in de omgangstaal wel meer van dit soort vormen bestaan. Zo hebben we kort na de oorlog horen spreken van een 'rijloze zondag' (d.i. waarop men niet met een auto mocht rijden). En onlangs hoorden we een meneer zeggen wiens bestaan bedreigd wordt door het grote aantal vergaderingen dat hij ambtshalve moet bijwonen: 'Gelukkig, eindelijk een vergaderloze week...'

Spelling van heel vreemde namen

De kwestie Ghana-Gana, Thailand-Tailand e.d. is onlangs enige malen in ons blad ter sprake gebracht. De redactie van een grote Nederlandse encyclopedie houdt zich in dezen aan de volgende regels.

1. Bij namen die in het betrokken land worden geschreven in Latijns schrift, geldt de schrijfwijze zoals die in dat land officieel is. Dus als in Ghana ons schrift wordt gebruikt, dan moet de naam van het land worden geschreven zoals die in de 'Staatscourant' van dat land staat. Heet bijvoorbeeld een Afrikaanse president volgens zijn eigen handtekening 'Sekou Touré', dan blijft dat zo. Daarom **Soekarno** en **Sumatra**.

2. Is in een land een ander schrift dan het onze in gebruik, dan worden de namen fonetisch getranscribeerd. Russische namen volgens de oude Van Wijk-spelling. Voor Chinese namen is in overleg met het Sinologische Instituut te Leiden een aparte Nederlandse spellinglijst opgesteld.

3. Voor zeer ongewone namen kan gebruik gemaakt worden van de fonetische transcriptie in de zg. Lippingcot, een boek van Amerikaanse oorsprong, dat het grootste geografische vademecum ter wereld is (kosten ca. f 400, -) en bovendien zeer betrouwbaar.

4. In twijfelgevallen moet men allerlei instituten en specialisten inschakelen.

Voorstellen

RECESSIE. Een opdringend Amerikaans modewoord is tegenwoordig de pseudo-vertaling van *recession*. Men bedoelt een (economische) *terugslag*. (Vgl. tegenslag)...

TREND. Zou *trend* onvertaalbaar zijn? Wij kunnen het *getij* mee of tegen hebben, het getij, dat langzaam maar onweerstaanbaar komt opzetten.

BAND RECORDER. Wat een dikke Duits-Engelse bastaard! Het hd. *Band*, in deze betekenis (eng. *tape*) is ned. *strook* of *lint*. Een *recorder* is een toestel dat registreert, luistert en optekent, en later weergeeft, spreekt. Het bedoelde toestel legt het gehoorde vast in een lint. Dat is dus een *luisterlint*. Het geeft weer uit dat

lint, is dus een lintspreker. Het geheel is dus een *luisterlintspreker*, bij afkorting *luister-spreker*.

Prof. dr. A.D.F.

Couvreren en orgelist

Deze woorden komen nog in het Zuidbevelands voor. Men zegt: 'Ze is eel wat verkoevereerd', d.w.z.: heel wat beter (rijker) geworden. Men zegt het zowel van iemands gezondheidstoestand als van zijn stoffelijk bezit.

Het middelnederlands handwoordenboek geeft: coever - overvloedig, veelvuldig
coever - 1. voorraad, overvloed, 2. kracht, macht, vermogen, middelen.

Orgelist (uitgespr.: urgelist) bestaat ook nog in het Zuidbevelands.

Er komen nog honderden middelnederlandse en zeventiende-eeuwse woorden in het Zuidbevelands voor. Een studie daarover zou merkwaardige dingen aan het licht brengen.

Dr. F.C.D.

Taal van het reclamevak

Ter gelegenheid van het 23e Congres van het Genootschap voor Reclame eens een uurtje in het vakblad van de reclamemannen gebladerd: *Revue der Reclame* (september 1961). Met verbijstering en tegelijk diep ontzag voor de vaklieden ontdekt, dat zij een taal bezigen die voor vrijwel 100% Engels is, wat de vakwoorden betreft. Bijvoorbeeld: present girls, direct mail, sales promotion, General Advertising Manager (o, Kaas van Elsschot!), account, account executive, prospects, consumer spending, merchandising, marketing mix, impact, servicing, display market, panel, cluster, show cards, art work, image. Lekkere, dikke, dure woorden van mannen-onder-mekaar.

Wij horen de tegenwerpingen van de reclamelieden al. Zoiets als het volgende:

1. Bemoei u met uw eigen zaken en praat niet over dingen waar u geen benul, maar dan ook helemaal geen benul van hebt.
2. Het reclamevak is een vak als ieder ander, met zijn eigen geschiedenis, gewoonten en taalgebruik. Dit vak is voornamelijk Anglo-amerikaans van oorsprong en is - door pers, radio, film enz. - sterk internationaal.
3. Wij spreken deze vaktaal onder elkaar en dat moeten we zelf weten (zoals de taalmannen hun vaktaal spreken: wij weten ook niet wat een partitieve genitief is en dat willen we niet eens weten).
4. Geef ons dan eens Nederlandse woorden, in plaats van oerflauwe mopjes over onze vaktaal te tappen; hou op met de cultuurmens-in-moedertaal uit te hangen.

Daar valt niet veel meer op te zeggen. Nog een paar woordjes uit het bedoelde tijdschrift. Blz. 726: 'De termen brand-image en product-image **evenals** hun Nederlandse equivalenten **merkbeeld** en **produktbeeld** zijn gemeengoed aan het worden.' Gelukkig. De

reclamemensen hebben heus wel hun eigen terminologie, vervat in woordenboeken en woordenlijsten. Als ze die nu ook maar gebruiken... Blz. 720.

‘**verkoopbevorderaar**’, uit de pen van de voorzitter zelf. Goed zo. En op de zelfde bladzijde een wijze spreuk voor op het nachtkastje: ‘Laten wij de dingen niet mooier voorstellen dan zij zijn en ons simpelweg aan de realiteit houden’.

Baar

Wij hebben hiervoor vroeger twee betekenissen geleerd:

1. dat kan worden ge... (leesbaar: dat kan worden gelezen)
2. dragend (vruchtbaar)

De laatste betekenis is zeldzaam.

Waarschijnlijk is mijn onderwijs niet volledig geweest, en moet er nog bij:

3. kunnend (brandbaar, ontvlambaar). Ik vraag mij echter af of men dit wel als een vaste betekenis mag beschouwen. In vele gevallen krijgt men naar mijn gevoel lelijke woorden. Van een plant hoort men wel dat hij ‘bloeibaar’ is. Bij de inlevering van radio's in de oorlogstijd vroeg men of ze ‘speelbaar’ waren.

In de techniek heeft men woorden als ‘geleidbaar’, ‘waterdoorlaatbaar’, die meen ik door de CTT zijn afgekeurd. Aanbevolen wordt dan ‘waterdoorlatend’. Geheel bevredigend is deze term echter niet, want de materie is niet *bezig* water door te laten, maar *kan* dit alleen doen. De uitgang -ief zou eigenlijk de bedoeling goed uitdrukken, maar past helaas alleen achter vreemde stammen (‘produktief’).

4. ‘Werkbaar weer’. ‘Een biedbare kleur’ (in bridge). Ik zag dat Dr. Buiskool in zijn mededeling nr. 3 van de CTT (nov. 1942), blz. 59) dit geestige wanconstructies noemt.

Dr. W.N. (Amsterdam)

(Red.) Baar als achtervoegsel gaat terug op een woord dat dragen betekent: men vergelijkte ermee het werkwoord baren, het Engelse to bear, het Latijnse ferre, bijvoorbeeld in lucifer: lichtdrager. Het komt voor:

1. achter zelfst. naamwoorden: vruchtbaar (duidelijk *dragend*), dienstbaar, kostbaar (vage betekenis: verbonden met, met zich mee brengend);
2. achter werkwoordstammen:
 - a. lijdend: breekbaar, buigbaar: - kunnende worden,
 - b. bedrijvend: bestaanbaar, vloeibaar: - kunnende;
3. achter bijv. naamwoorden: dierbaar, openbaar.

Nog drie opmerkingen. Men moet -baar enige *vrijheid* gunnen in het moderne Nederlands. Denk ook aan de paren: verkiesbaar-verkieslijk, onmeetbaar-onmetelijk. (Het eerste is veel meer letterlijk). Alleenstaand zijn ontkenningen als onmisbaar, onuitstaanbaar. Wie zich verder in deze -baarzaken wil verdiepen, zie De Vooy's, Ned. Spraakkunst blz. 233.

Geknipt

Wij, Nederlanders, zijn een vreemd volkje. Je beseft dat pas goed, als je een buitenlander ontmoet, die onze taal wil spreken. De arme kerel staat voor de onmogelijke opgave een dubbel taalgebruik te leren, want we tappen uit twee vaatjes. Het ene bevat de gewone omgangstaal. Daarin is een fiets een fiets en de man, die het oplapt, is een fietsenmaker. Maar grabbelt de vreemdeling in het officiële vat,

dan komt er een rijwiel uit en de fietsenmaker heet een rijwielhersteller. Een brommer is dan een 'rijwiel met hulpmotor'. De eenvoudige, uit vier woorden bestaande mededeling: 'Geen brommers op autowegen' wordt dan: 'Het is houders van rijwielen met hulpmotor verboden gebruik te maken van of zich te bevinden op wegen, bestemd voor vierwielige motorrijtuigen'. Wat moet zo'n man wel denken?

Vermoedelijk dit: wat heb ik nou aan m'n fiets hangen?

Komt hij in 'n café en wil hij daar het pakje boterhammen, dat zijn gastvrouw hem heeft meegegeven, opeten, dan kan de kelner hem in eenvoudige woorden zeggen, dat dit niet mag. Maar het is ook mogelijk, dat de man hem wijst op een bordje, waarop de volgende geheimtaal te lezen staat: '*Het is verboden medegebrachte eetwaren in dit etablissement te nuttigen*'. Gaat hij naar buiten en wil hij het papier op het gras gooien, dan leest hij in plaats van 'Verboden rommel op het gras te gooien' de volgende orakelspreuk: '*Het is verboden afvalstoffen op de gazons te deponeren*'. Ga er maar tegenaan staan.

(Godfried Bomans in De Volkskrant, 29-7-1961)

*

Wanneer men ziet welke fouten en de slordigheden (het terrein van de nieuwe spelling is hierbij nog maar buiten beschouwing gelaten) er worden aangetroffen in werkstukken van kweekschoolabituriënten, dan wordt de verontrusting, die in het Kamerverslag tot uitdrukking komt, wel begrijpelijk. Fouten als 'voor de fuist weg', 'ontreddert' (voltooid deelwoord), 'proletariërs aller landen, verenigd u' en 'grote' (zelfstandig naamwoord) in plaats van 'grootte' zijn bezwaarlijk te vergoeilijken met het excuus van verschrijvingen. De werkstukken worden niet gemaakt óp het examen, doch daarvóór - dus niet in een bijzonder gespannen sfeer; ze kunnen nog eens herlezen worden voor ze worden ingediend. (En zelfs al was er wel onder spanning gewerkt, dan nog is datgene, wat reeds bij de lagere schoolleerling als een flinke fout moet worden aangemerkt, niet te accepteren van de volledig bevoegde onderwijzer: 'Hij *lag* de nadruk op' en 'Hij gaat steeds in een andere houding *leggen*'!!)

En hierbij blijft het niet. Met voornaamwoorden en lidwoorden, met enkelvoud en meervoud blijken sommige kandidaten herhaaldelijk overhoop te liggen: 'het probleem der proletariaat' 'het kapitalisme scheidt haar opvolger', 'een commissie, dat toezicht moest houden', 'de wet op het P.B.O.', 'het westen, ze voelde zichzelf machteloos', 'het Gregoriaans dankt haar naam', 'het aangrijpende aanblik', 'er ontstaat enige bemoeiingen', 'de vraag naar vervoersmiddelen doen het verkeer bloeien', 'de opkomst van bepaalde gewassen doen hier moderne industrieën ontstaan', 'verschillende werkjes heeft onze visie verruimd', enz. enz.

(De Tijd, 16-3-1961)

*

'Hoe meer we het woord "kinderbijslag" horen, des te meer verbazen we ons over het toenemend gebruik om de klemtoon te leggen op de derde lettergreep van dat woord. Dit doen Kamerleden, andere politici, omroepers en het grote publiek. Wie volgt hier de ander? Niemand doet het bij een woord als kinderspeelgoed, of zou het doen bij het doen kinderaftrek. We zullen met genoeg veel leiding overlaten aan het grote publiek, Kamerleden, politici en zelfs aan omroepers. Maar niet als 't gaat om verkeerd taalgebruik. En het kind blijft trouwens bij de kinderbijslag het voornaamste'.

(Ingez. stuk Het Parool nov. 1961)

*

‘Taalkundigen en taalpolitici hebben wel eens durven betwijfelen of het wijs was, op Nieuw-Guinea het Nederlands in te voeren. Wat heeft een Zuidoostaziatisch volk eraan, redeneerden zij, een taal te leren die vrijwel alleen in België en Nederland bruikbaar is? Waarom geen Engels of Indonesisch als eenheidstaal in plaats van Nederlands?’

Ik moet bekennen, dat ik bekeerd ben door de persconferentie van gouverneur Platteel, waarvan Het Parool op 4 oktober een verslag heeft uitgebracht. Zijne excellentie bezigt daar nl. een taal, wel verwant aan het Nederlands, maar die hij “gecreëerd” schijnt te hebben om daarmee de bevolking toegang te geven tot heel de Westerse beschavingsschat. Wijzigingen noemt de gouverneur “modificaties”, een uitvoerend lichaam een “executive body”; ja zelfs “odium” en “novum”, meervoud “nova”, scherpt hij zijn toehoorders in en hij verduidelijkt de betekenis van dit laatste woord door de keurzin: “Het Nederlandse voorstel bevat vele nova, maar het is geniaal gedacht.” Inderdaad, wie zo spreekt kan over genialiteit oordelen.’

(Dr. C. Zaalberg in Het Parool, 11-10-1961)

[Nummer 12]

Tien jaar Tille

In zijn rede over de uitspraak van het Nederlands vertelde dr. Damsteegt (Onze Taal, juni 1959) dat hij een meisje had horen vragen: 'Ga je vanavond naar de **tille** kijken?' Een 'tienerwoord' voor televisie? Zo is het mij niet bekend; grappig is de afkorting wel en ook begrijpelijk¹. Inderdaad hebben wij Nederlanders de merkwaardige neiging om het voorvoegsel tele- (ver) in telefoon, telegraaf, televisie uit te spreken als **tille**: tillefoon, tillegraaf, tillevisie. Let u maar eens op hoe weinig mensen werkelijk tele (rijmend op vele) zeggen: men hoort tille (rijmend op ville) of tulle (rijmend op vulle). Het is niet aan mij, aanmerking op deze uitspraak te maken². De neiging om van de e een i te maken vindt u trouwens ook in o.a. **sikkretaris** en (Multatuli laat het juffrouw Laps op het avondje bij juffrouw Pieterse zeggen): griffermeerd! Een op-het-kantje-affe woordspeling (auteursrechten Het Concertgebouworkest) die van de i gebruik maakt is: vieze Tilly...!

Vlijmscherp is Wim Kans omschrijving: **kassie kijken**. Wie een goed taalkundig waarnemingsvermogen bezit, herkent in dit honende woord het model van 'touwtje springen', 'vader-en-moedertje spelen', 'belletje trekken' enz.: verkleinwoord zonder lidwoord te zamen met een werkwoord dat bij het verkleinwoord past³. Onvertaalbaar Nederlands.

Maar misschien is er meer onvertaalbaar buitenlands in de televisietaal, of liever onvertaald. De hele **show business** kan het niet meer stellen zonder Engels. Wat zouden we moeten doen zonder de **quiz** en de **girls** en de **songs**? Hoe kaal en kil zou de amusementstaal zijn in dat slome, waterige Nederlands. De Engelsen zelf zijn wel te beklagen dat ze vrolijk moeten zijn in hun eigen moerstaal. Wij kunnen tenminste een tikje vreemde taal erdoor heen smijten. En laten we eerlijk zijn: een girl is iets anders dan een meisje en een song iets anders dan een liedje.

Het is boeiend om te zien hoe het goeie ouwe Frans al of niet in vernederlandste vorm, moet wijken voor het Engels. Het variété heeft geen toekomst meer, de floor show wel. Overblijfselen van de tijd v  r de televisie zijn bijvoorbeeld nog: decor, regie (met het toneel meegesleept), journaal, actualiteiten, reportage. Nieuwe banen, nieuwe dingen bij de televisie krijgen geen Franse namen meer: televisieproducer, telerecording, close-up, super imposed beelden, playback (voor een deel meegesleept met de film).

Ondertussen is het een koud kunstje gemene dingen te zeggen over de televisietaal als men zelf het televisievak niet beoefent. De ervaring heeft me allang geleerd hoe raar je kunt staan te kijken als je achter de schermen met je neus op de taalproblemen van een bepaald vak wordt gedrukt. Hetzelfde geldt voor de radio. De ellende van de radio- en televisietaal is dat miljoenen de onherstelbare fout horen die de spreker in een ogenblik van opwinding, slordigheid, zenuwachtigheid of misschien zelfs inderdaad in zijn onnozelheid maakt. Kritiek is goed, onmisbaar zelfs, maar men mag niet onredelijk zijn. Ik heb hier bijvoorbeeld een knipsel uit een televisierubriek van een bekend weekblad. De schrijver windt zich erover op dat een televisiemeneer een tong-r gebruikt en dat een ander Korea, India zegt en nog erger: jannewaarie. Wel, hoe moet het dan? In mijn oren klinkt Korea en Indi-a, jaa-nu-aarie nogal pedant. Ik zou wel eens willen horen hoe iemand in een normaal, vlot beschaafd gesprek die overgang van e naar a en van i naar a z  nder j maakt en (wat me nog moeilijker lijkt) de overgang van u naar a z  nder w!

Dat de televisie ook prachtig opvoedend werk kan doen voor onze Nederlandse taalcultuur, ligt voor de hand. Ik denk hierbij niet alleen aan de wel zeer gelukkige gedachte om een reeks taallessen voor de televisie te geven, maar ook aan de mogelijkheid om toneelstuk-

ken, voordrachten, 'gesprekken' aan de kijkers te vertonen. We moeten aannemen dat de leiding de sprekers met grote zorg uitkiest en, als het onervarenen betreft, oefent en controleert in het zuivere gebruik en de goede uitspraak van de taal.

Terug naar het kassie zelf en wat erop te zien is. De programmasamenstellers hebben een nieuw terrein waarop zij hun speelse taalvondsten kunnen uitstallen: **verrekijker** (journaal voor de jeugd), **televisier**, **muziek-mozaïek**, **pas geperst**, **willens en wetens**. Zelfs de verzuiling-in-taal (denk aan het beroemde in/op de eerste plaats...) mag aan bod komen: de dominee houdt een **dagsluiting** en de priester spreekt een **epiloog**. Buitenlandse titels van toneelstukken en filmen worden vertaald, op een enkele uitzondering na: The blue angels en The old maid and the thief. Wat mij betreft, mag men zover gaan dat **alle** titels vertaald worden, ook van bekende opera's. Let wel, eigennamen of woorden die als eigenaam beschouwd kunnen worden vallen daar buiten: Madame Butterfly, La Traviata; waarom echter een 'Hochzeit' geen 'bruiloft' mag zijn, is me een raadsel. Televisie richt zich toch tot een algemeen Nederlands publiek en niet alleen tot de academici, vreemdetalenkenners e.d. Men hoeft heus niet geweldige leuzen als nationaal besef, gevoel voor eigenwaarde enz. uit te bazuinen: het gaat hier om een dienst aan de mens, de gewone mens die gewend is in zijn moerstaal aangesproken te worden.

Dat het vraagstuk van de moerstaal in de radio en televisie ook de aandacht heeft van Hilversum, weet niet iedereen. Op de jaarlijkse conferentie der Nederlandse Letteren, beurtelings in Nederland en België gehouden, is niet zo lang geleden een commissie ingesteld die voor een gemeenschappelijke Nederlandse terminologie in de radio en televisie moest zorgen. De eerste lijst is al verschenen, de tweede is nu in bewerking. Maar de woorden moeten ook gepredikt worden. Niemand heeft daartoe een mooier kans dan de radio en de televisie. Een kwestie van wennen: **life**-uitzending wordt ongemerkt **rechtstreekse** uitzending, **arrangeren** verdwijnt voor **bewerken** en **fading** voor **sluiering**.

Groot is de winst aan Nederlandse televisiewoorden en -uitdrukkingen in tien jaar nog niet. In de verschillende huiskamers waar ik soms heb kunnen meekijken, en in een televisielaboratorium waar ik een paar keer gast geweest ben, heb ik van de spraakmakende gemeente o.a. genoteerd:

sneeuw

er staan allemaal **strepen** op

hij **loopt** (=het beeld draait in verticale richting door)

hij **valt om** (bepaald storingseffect)

spoken, geesten (een dubbel beeld, een reliëf achter een figuur)

hij **smelt** (het beeld vervaagt)

testbeeld (officieel: **toetsbeeld**)

De voornaamste of de kundigste persoon van het huis mag de knoppen bedienen. Zo is er een knop voor het **contrast** en een voor de **helderheid**. Je draait daar maar wat aan, ook al kun je het verschil tussen contrast en helderheid niet onder woorden brengen: je ziet wel wat er gebeurt. Draai je verkeerd aan deze of andere knoppen dan krijg je (naar de mening van de kijkers): **friemeltjes**, **kreukeltjes**, **regen**, **bibbertjes**, **trillertjes**. (Ik denk dat er bij de kinderprogramma's nog veel bloemrijker taal gebruikt zal worden). Beeldend was ook de uitdrukking die ik hoorde toen het geluid te zwak was en te zwak bleef: 'Het geluid is er wèl maar 't kan niet door het beeld komen!'

Is de televisie voor u **hij** of **zij**? Ik hoor altijd **hij** staat aan, **hij** bibbert, zet **'m** aan, doe **'m** uit. Normaal Nederlands. Maar sleept u er de Woordenlijst bij of Van Dale,

dan vindt u: televisie -v., dus vrouwelijk, dus **zij** bibbert, zet **haar** af...? Men kan naar aanleiding daarvan een mooie beschouwing wijden aan onze narigheden met het geslacht. De Woordenlijst moet televisie (het abstracte, het 'overbrengen van beelden door middel van enz.') vrouwelijk noemen wegens de uitgang -ie. Dezelfde lijst heeft in 1954 de moeilijkheid al voorzien daar ons de vrijheid is gelaten bij woorden voor concrete zaken (het ding dus in mijn kamer, het toestel) **hij** te gebruiken; gelukkig maar. Radio overigens is in beide beroemde werken mannelijk. Ik weet niet wat in Vlaanderen gebruikelijk is, maar het zou me niet verwonderen als ook dáár is: **hij** wordt aangezet.

De technische woorden van de televisieleek beperken zich in hoofdzaak tot **scherm, beeld en beeldbuis**. Het merkwaardige van de zaak is dat het grote zestalige woordenboek Dictionary of Television, Radar en Antennas (Amsterdam 1955) dat woord voor dat kostbare, ingenieuze ding niet eens kent. Daarin (èn in een lijst van benamingen van het Nederlands Elektrotechnisch Comité) heet het **weergeefbuis**. Vermoedelijk heeft beeldbuis het wel juiste maar te 'abstracte' weergeefbuis in de laatste vijf jaar geheel verdrongen. Beeldbuis 'ligt ook lekker', zoals men dat zo zegt: twee lettergrepen met een stafrijm b-b en aansluitend bij andere woorden met het overbekende beeld.

Woorden als **sneeuw** en **geest** (ook **echo**) zijn waarschijnlijk niet in de huiskamer geboren. Ze bestonden al in de Amerikaans-Engelse vakliteratuur voor wij kassie konden kijken: snow, ghost. Het genoemde woordenboek heeft ze trouwens ook opgenomen. De televisieterminologie heeft in de jaren na de oorlog een razend snelle groei beleefd; het grootste gedeelte van deze woordenvoorraad stamt uit de Angelsaksische landen aangezien vooral daar tijdens de oorlogsjaren het onderzoek en het ontwikkelingswerk is verricht. Voor Nederlandse publikaties, voor onderwijs en voor de handel is echter een vertaling in de eigen taal dringend noodzakelijk. Het Nederlands Elektrotechnisch Comité en de Nederlandse industrie hebben hun beste krachten aan het werk gezet om voor zo'n vertaling te zorgen. Wie denkt dat men met wat vreemdetalenkennis, een paar woordenboeken, een beetje technische kennis en af en toe een heldere inval, de Angelsaksische televisie-terminologie wel kan vertalen, vergist zich deerlijk. Het is een uiterst lastig werk. Wilt u wat meer weten over de moeilijkheden bij technische terminologie, leest u dan eens het opstel van G. van Steenhoven over begrips-

vorming, definities en naamgeving in het boekje *Schriftelijk Rapporteren* (Utrecht 1961). Een paar voorbeelden uit de honderden Nederlandse televisietermen:

voorstoop - frontporch, **achterstoop** - backporch, **balk** - flagpole, **brom** - hum, ripple, **ruggespraakleiding** - talk back circuit, **bloemig beeld** - bloom. Uiteraard zijn de samenstellingen in de meerderheid: **rastervergrendeling** - locking, **rasteronderdrukking** - frame blanking, **beeldveldkromming** - curvature of the field. Handig zijn woorden als: **doorschot** - overshoot, **inschot** - undershoot, **nasleep** - streaking, **terugduw** - de-emphasis, **opduw** - pre-emphasis.

In zekere zin is dat vertaalwerk nog ondankbaar ook, omdat de televisietechnicus zelf maar al te dikwijls uitsluitend gewend is aan de Engelse vaktaal en zich met het Nederlandse woord nauwelijks inlaat. Hij houdt van het vlotte jargon. Men kan hem ook eigenlijk moeilijk kwalijk nemen dat hij liever bazooka zegt dan **symmetreertransformator** en liever walkie-lookie (slang: creepie-peepie) dan **draagbare televisiezender** om nog maar te zwijgen van de videomixer en de audiomixer die **beeldmengpaneel** en **geluidmengpaneel** moeten zijn! In het laboratorium hoort u herhaaldelijk Engels om u heen (nog meer dan in de olie-industrie waar tenminste het woord olie nog Nederlands is...): leading edge, decay time, dot interlacing, zoomlens jitter. Toch ontwikkelt zich ook daar een Nederlands jargon. Zo bestaat er o.a. 'hij **neust**', dit is zoiets als: de lijnsynchronisatie is niet volledig; een telegraafpaal bijvoorbeeld krijgt bovenaan een deuk. Taal van mannen-ondermekaar is **Vestaalse maagd** voor vestigial sideband filter. Bij de lieden achter de camera's, in de studio's, in de controlekamers zal het Nederlandse jargon vermoedelijk veel verder zijn. Een jong taalkundige op zoek naar een onderwerp voor zijn proefschrift zou in de televisiewereld een prachtig studie-object vinden. Hij heeft nu nog de kans om het leven van de woorden tot bij hun geboorte na te speuren.

De televisie is met een vreemd woord begonnen, namelijk met zichzelf. Zo iets als Fernsehen is bij ons nooit geprobeerd. Geeft niet. Geen mens windt zich daarover op. Maar jammer is het wel dat **kijkspel** en **kijkspul** al bezet waren. Het eerste van de twee staat al in een van de oudste woordenboeken uit onze taalgeschiedenis, nl. dat van Kiliaan (1599). Het tweede zou wel te ironisch zijn; het is nu eenmaal niet **telegeniek**. Hulde aan de ambtenaar (?) die tien jaar geleden na het luistergeld het **kijkgeld** heeft verzonnen. Het had ook videocontributie of telebelasting of iets anders kunnen zijn en dan hadden we nu dat kijkgeld maar een miserabel misbaksel gevonden.⁴⁾

Eindnoten:

- 1) In het Engels bestaat voor 'television' de zeer populaire afkorting: the telly.
- 2) De uitspraak 'tille' is wel wat al te eenvoudig voorgesteld. In werkelijkheid is er wat anders aan de hand. Men zou hiervoor een uitgebreide studie van de Nederlandse klanken moeten maken. Liefhebbers kunnen raadplegen het (niet gemakkelijke) boek: *Fonologie van het Nederlands en het Fries*. Den Haag, tweede druk, 1961.
- 3) *Nieuwe Taalgids*.
- 4) Dit artikel, geschreven door de redacteur van O.T., is verschenen in *De Kern*, december 1961. Het is in ons blad met toestemming van de redactie van *De Kern* opgenomen; er zijn enige kleine veranderingen in aangebracht.

Getallen noemen

Ons stelsel van telwoorden is grillig. De tientalligheid klopt niet met elf en twaalf; vier, vijf, zes, zeven (met stemhebbende beginklank) tegenover veertig, vijftig, zestig, zeventig (met stemloze beginklank), acht tegenover tachtig. We zeggen de eenheden voor de tientallen: zevenendertig en wijken hiermee af van de gewone manier van lezen: van links naar rechts. Eigenlijk is deze formulering onjuist, want eerst was 'zevenendertig' en pas later '37', maar dat doet nu niet ter zake. Mensen die weinig met getallen omgaan, maken van vijfendertighonderd drieënvijftig' op papier misschien '5335'. Mensen die veel met getallen omgaan, maken maar weinig van dit soort fouten, maar áls ze er een maken, zijn de gevolgen wie weet hoe verschrikkelijk.

In O.T. oktober 1952 hebben we wat zuur over de 'cijferbeweging' gesproken die propaganda maakte voor een radicale verandering van ons telstelsel: tweendertig zou dertig-twee moeten worden! Iedereen zou moeten tellen twintig-een, twintig-twee, twintig-drie. De cijferbeweging had zelfs uitgerekend dat voor een luttel bedrag van een honderdduizend gulden zoveel propaganda gemaakt zou kunnen worden en onderwijs gegeven dat over een luttel aantal jaren de ouderwetse telwoorden alleen nog maar in de achterlijkste uithoek van het platste platteland te horen zouden zijn.

Het is evenwel onjuist, met wat luchtige scherts deze zaak af te doen. Er worden inderdaad fouten gemaakt bij het noemen van getallen en de deskundigen hebben gelijk als ze zich over voorstellen ter verbetering beraden. De Minister van Onderwijs heeft een tiental jaren geleden een voorstel gericht tot het bestuur van een grote onderwijzersorganisatie met het verzoek zijn mening over invoering bij het onderwijs kenbaar te maken. Het voorstel heeft geen resultaat opgeleverd. Het ligt meer voor de hand om regels te geven voor het uitspreken van getallen daar waar de behoefte aan die regels sterk wordt gevoeld. Het Nederlands Normalisatie-instituut heeft een commissie ingesteld, bestaande uit enige hoogleraren in de natuurkunde en wiskunde en enige deskundigen op het gebied van documentatie en normalisatie.

Deze commissie heeft nu het normontwerp (2132-61) laten verschijnen. Uitdrukkelijk vermeldt zij dat **het niet de bedoeling is om het gewone spraakgebruik aan te tasten**. De voorgestelde regeling betreft louter het mondelinge **zakelijke** verkeer en is opgesteld ter vermindering van misverstanden bij dicteren, het noemen van getallen enz.

Daar de kwestie reeds enige malen in ons blad ter sprake is gekomen, nemen wij ten gerieve van onze lezers de belangrijkste gedeelten uit het ontwerp hieronder over.

Gehele getallen

Geef de gehele getallen van twee cijfers of meer mondeling weer door het opnoemen van de cijfers van links naar rechts. Spreek daarbij ook de eventuele tekens uit en ook het woord 'spatie' voor het scheiden van cijfergroepen, indien dit de duidelijkheid verhoogt. In plaats van het woord 'spatie' kan men ook het uitspreken van het laatste cijfer van de groep beklemtonen.

Bij de indeling in groepen van drie cijfers kan men in plaats van 'spatie' ook van machten van duizend gebruik maken. Wil men de orde van grootte duidelijk weergeven, dan maakt men gebruik van de aanduidingen die een macht van duizend zijn.

Spreek de 7 bij voorkeur uit als zeven ter onderscheiding van negen.

Voorbeelden:

776 043:	zeven zeven zes nul vier drie
13 507 843:	een drie miljoen vijf nul zeven duizend acht vier drie
(973 456; 810):	haakje, negen zeven drie (spatie) vier vijf zes, puntkomma, acht een nul, sluithaakje

Breuken

Spreek bij gewone breuken eerst de teller uit op de hiervóór aangegeven wijze, gevolgd door het woord 'door' en daarna de noemer.

Spreek bij tiendelige breuken de cijfers achter de komma uit zoals bij de gehele getallen.

Voorbeelden:

$1/45$	- een door vier vijf
0,756	- nul komma zeven vijf zes

Gemengde getallen

Spreek gemengde getallen uit door tussen het gehele getal en de breuk te zeggen 'breuk'.

Eenheden van grootheden volgen achter het getal.

Voorbeelden:

$8 \frac{23}{37}$	- acht breuk twee drie door drie zeven
3,7 m	- drie komma zeven meter

Rangtelwoorden

Vorm rangtelwoorden op de gebruikelijke wijze door achter het uitgesproken hoofdtelwoord de uitgang 'de' of 'ste' te zeggen. Vervang rangtelwoorden echter zoveel mogelijk door hoofdtelwoorden.

Voorbeelden:

395e:	drie negen vijf de
548e:	vijf vier acht ste
28 maart:	twee acht maart
1 april 1960:	een april een negen zes nul

Geknipt

Niet minder dan weerzinwekkend is de lijst van Engelse woorden en uitdrukkingen die uw verslaggever optekende uit de redevoeringen op het reclamecongres gehouden. Ik wist dat het erg was, maar dat Nederlanders dermate lui, laf, labberlottig en onnadenkend hun taal ontzenuwen en bemorsen, dat had ik toch niet kunnen vermoeden. Mijn leraar Nederlands indertijd, Dr. P. Leendersz, onthield zijn bakker de klandizie ('boycotte') toen deze in zijn winkelraam ('etalage') Weihnachtsstollen en Baumkuchen met deze woorden aankondigde.

Tegenwoordig is het allemaal Engels wat de tong tingt: we plannen er lustig op los, een society-dame, tip-top een lady, flatbewoonster 'Sunny Home', gaat met haar twoseater naar haar dealer, omdat die firstclass service biedt.

We callen en coachen en dimmen en sprinten en racen en starten alsof onze wieg in de City of London had gestaan. Klerenzaken trekken de man met de slogan: man about town (dat is pas een gentleman!) Vergaap u aan de advertenties in de dagbladen over raincoats, precious jewels en real international cigarettes, de reversible duffel coat.

En laat de free-lance journalist met de executive en de service-monteur en de receptionist en de sales-manager met al hun skilled salesmanship opvliegen naar Engeland en daar een job zoeken in de variety chain-stares-business.

En laten wij vooral geen hemd kopen bij die firma die met koeien van letters adverteert in een Hollandse krant There is an X-shirt just for you. Och, och, die doorzichtige knepen van de reclame-psychologen! Om er een beetje onpasselijk van te worden.

Adverteer dan liever: Wij hebben Het Hemd, geknipt voor u, tweede hemd halve prijs. U verdient f6,-, schoon in 't handje (vrij van belasting).

Maar dit stukje was begonnen om een zo onbesmet mogelijke taal. Met dank aan uw medewerker voor zijn opmerkingen.

(Dr. A. Saalborn in Alg. Handelsblad 22-11-61)

'Uw artikel over het taalgebruik was mij uit het hart gegrepen, in het bijzonder de regels over het gebruik van vreemde woorden. Ik ben al jaren Brits onderdaan en ik erger mij zeer aan het onnodige gebruik van Engelse woorden, waar goede Nederlandse woorden bestaan. Waarom kan men tegenwoordig alleen maar een shirt kopen, nooit een overhemd?

Vooraf ergerlijk is verkeerd gebruik van Engelse (en zonder twijfel ook Franse en Duitse) woorden. Men spreekt hier van een 'slipje', maar 'a slip' is een onderjurk en beslist niet wat men er in Nederland onder verstaat. Ook heb ik hier in de vakantie

een paar 'flètjes' gekocht. In Engeland heten zulke platte schoentjes 'casuals'. Voor een flat moet men bij de makelaar zijn.

Ook wil ik nog noemen het woord 'camping'. Waarom niet kampeerterrein? Geen Engelsman, zelfs geen Amerikaan zal spreken over 'a camping'. Men zal zeggen 'camping ground' of 'camping area'.

(Ingez. stuk in Algemeen Dagblad 14-8-1961)

Hopen + aanvoegende wijs?

In plaats van *moge het u goed gaan* zegt of schrijft men tegenwoordig liever: *ik hoop dat het u goed mag gaan*.

Een zakenman kan, zich tot zijn clientèle richtend, schrijven:

Wij hopen, dat wij u binnenkort in onze pas verbouwde zaak mogen ontvangen.

Naar ons gevoel is dit hopen + mogen echter al dubieus en om zo te zeggen dubbel op.

In een rede richtte een hoogleraar zich onlangs tot een zijner collega's als volgt:

Ik hoop, dat het mij gegeven moge zijn uw werk in verwante geest voort te mogen zetten. Zou - vooral in dit verband - de vermaledijde aanvoegende wijs het dan toch niet beter doen: moge het mij gegeven zijn uw werk in verwante geest voort te zetten?

Cgh. (Hilversum)

Yield

Herhaaldelijk komen wij in de angelsaksische literatuur het begrip 'yield' tegen. Hoewel ons de gangbare Nederlandse equivalenten uit de woordenboeken bekend zijn, is er daaronder toch geen, welke naar onze mening het begrip 'yield' in deze specifieke betekenis zou kunnen voorstellen.

Het gaat in dit geval namelijk om een specificatie van cellofaan, waarvan men opgeeft, dat de 'yield' b.v. 21.000 square inch per pound is. Omgezet in metrische eenheden zou dit dan zijn b.v. 30 m²/kg en het begrip 'yield' wil dus zeggen, hoeveel de oppervlakte is in m² van een vel cellofaan, waarvan het gewicht 1 kg bedraagt.

Er zou dus een parallel te trekken zijn met een grootte als het soortelijk gewicht, wat het gewicht in gram is van 1 cm³ materiaal. Naar onze mening is de 'yield' dus in deze betekenis een soortelijke eigenschap, die betrekking heeft op de oppervlakte.

Wij dachten reeds aan 'soortelijk oppervlak', soortelijke oppervlakte, specifiek(e) oppervlak(te), ook eventueel het woord 'uitbreiding'. Dit zijn echter alle onbekende woorden.

v. S. & B.

Deed en heb gedaan

De goede oude onvoltooid verleden tijd geraakt bij de schrijvers steeds meer in ongebruik. De kolommen van de dagbladen zijn doorspekt met voltooide tijden, die op een enkele uitzondering na ten onrechte worden gebruikt.

Heel lang geleden is, meen ik, in Onze Taal, eens geschreven dat het hardnekkige misverstand bestaat dat de eerste zin van een bericht in de onvoltooid tegenwoordige tijd moet staan. Dat werd toen, meen ik, schertsend de journalisten-v.t.t. genoemd. Sedertdien heeft die journalisten-v.t.t. zich, als een woekerplant in een slecht onderhouden tuin, van die eerste zinnen door de gehele krant verspreid, de goede oude o.v.t. verstikkend en verdringend. Ook komt het meer en meer voor dat in de kranten in plaats van de o.v.t. de v.v.t. wordt gebruikt. Als dit zo doorgaat zal het Nederlandse proza over enkele jaren ontaarden in een krachteloos astmatisch gehijg van heeft, had, hebben, hadden, en een waar gewemel van verleden deelwoorden. Het zal dan bepaald geen proza meer zijn dat als een man op ons afkomt.

Van 'de brand ontstond' maken de v.t.t.-ers 'de brand is ontstaan', ook midden in een bericht. De v.t.t.-ers hebben misschien heel lang geleden wel het kinderliedje van de broodjes smerende beren gezongen of Van Alphens versje over begerig Jantje en de pruimen opgezegd, maar de goede oude o.v.t., volkomen juist daarin gebruikt, kennen zij nauwelijks meer. De v.t.t.-ers weten niet meer dat een rechtstreeks vermelde handeling uit het verleden de o.v.t. verlangt. Zij kennen niet meer het besef dat de schrijver die de o.v.t. gebruikt, zijn lezers regelrecht meeneemt naar de tijd van handeling in het verleden. Zij weten niet, dat zij bij het gebruiken van de v.v.t. juist hun lezers uit de tijd van de handeling wegtrekken naar het heden toe, en dus afstand scheppen.

De v.t.t.-ers trekken met hun voltooid tegenwoordige tijden al hetgeen zij beschrijven toe naar het heden waarin zij schrijven en waarin hun geschrijf gelezen wordt. Zij bereiken daarmee dat zij het beschrevene naar het heden van de lezer toehalen, het uit zijn tijdsverband rukken. Zij zien niet in dat de lezer beter naar het verleden van het beschrevene toegebracht kan worden, opdat hij het beschrevene directer kan meebelevén.

Met de o.v.t. van de Nederlandse kanselstijl zou ik nog meer vrede kunnen hebben dan met de v.t.t.-ziekte, die steeds meer slachtoffers maakt.

In het algemeen geldt, geloof ik, wel dat de voltooide tijden de voorkeur verdienen wanneer het gaat om gebeurtenissen in een onbepaalde voorbije tijd, en onvoltooid tijden wanneer het gaat om gebeurtenissen in een nauwkeurig bepaalde tijd. Wie dus alleen voltooide tijden gebruikt verzwakt zijn verhaal, hoe hij het ook meent te versterken. Hij verzwakt het omdat hij het tijdsbegrip, zo belangrijk in bij voorbeeld een beschrijving van een grote ramp of een heftig politiek debat, laat vervagen.

J.A. Redeker.

(Red.) De geachte inzender gaat o.i. wat te ver in zijn beweringen. Voor het noemen van handelingen of toestanden in het verleden heeft men de keuze tussen de verleden tijd van het werkwoord (de fabriek vervaardigde) en de omschrijving met 'hebben' of 'zijn' + deelwoord (de fabriek heeft vervaardigd). Meestal biedt deze keuze geen moeilijkheden. Een duidelijk verschil is ook niet altijd aanwijsbaar. De verleden tijd drukt de beschrijving uit, geeft het verhaal van wat voorbij is; de omschrijving met 'hebben' of 'zijn' + deelwoord geeft het feit, het resultaat, het bereikte uit het verleden aan. Beide vervoegingen kunnen naast elkaar in hetzelfde stuk voorkomen.

Ergens

Dit nieuwe 'ergens' ben ik steeds tegengekomen in de betekenis van 'op de een of andere manier', d.w.z. equivalent van het Duitse 'irgendwie'. Houdt men hier 'irgendwo = ergens' naast, dan is de herkomst duidelijk: een onjuiste vertaling uit het Duits, door lieden zonder taalgevoel grif overgenomen. Het is goed dat een woordenboek de levende taal weerspiegelt; was het echter niet beter geweest wanneer het woordenboek dit stuntelig insluipsel zijn natuurlijke dood had laten sterven?

J.J.R. (Oegstgeest)

Het Nederlands

Al is ook de taal van John Bull nog zo'n rare,
Wij winnen het toch van de Plumpuddenaren:
Ik wil proberen u dit te bewijzen,
En vang daartoe aan op de volgende wijze;
Ten eerste, het meervoud van slot is sloten,
Maar toch is het meervoud van pot geenszins poten.
Evenzo zegt men altijd één vat, twee vaten,
Maar nooit zal men zeggen één kat, twee katen.
Wie gist'ren ging vliegen, zegt heden: ik vloog,
Dus zegt u misschien ook van wiegen: ik woog?
Neen, pardon. Want ik woog is afkomstig van wegen,
Maar is nu ik voog een vervoeging van vegen?
En dan, het woord zoeken vervoegt men: ik zocht
En dus hoort bij vloeken misschien ook ik vlocht?
Alweer mis, want dit is afkomstig van vlechten,
Maar ik hocht is geen juiste vervoeging van hechten,
Bij roepen hoort riep, bij snoepen geen sniep,
Bij lopen hoort liep, maar bij kopen geen kiep,
Evenmin hoort er bij slopen: ik sliep,
Want dit is afkomstig van het schone woord slapen,
Maar zet nu weer niet ik riep bij 't woord rapen
Want dat komt van roepen, en u ziet terstond
Zo draaien wij vrolijk in 'n cirkeltje rond.
Van raden komt ried, maar van baden geen bied,
Dit komt van bieden (ik hoop dat u het ziet)
Ook hiervan: bood, maar van wieden geen wood.
U ziet, de verwarring is akelig groot!
Nog talloos veel voorbeelden kan ik u geven,
Want gaf hoort bij geven, maar laf niet bij leven!
Men spreekt van: wij drinken, wij hebben gedronken,
Maar niet van: wij hinken en hebben gehonken.
't Is ik eet en ik at; niet ik weet en ik wat,
Maar ik weet en ik wist, zo vervoegt men dat,
Maar schrijft u niet bij vergeten: vergist.
Dat is een vergissing! Ja moeilijk is 't.
Het volgend geval is bijna te bont!
Bij slaan hoort: ik sloeg, niet ik sling of ik slond,
Bij gaan hoort: ik ging, niet ik gong of ik gond,
Bij staan niet: ik stoeg, of ik sting maar: ik stond.
Zo kan ik wel doorgaan tot volgende week,
Maar, dierbare lezers, ik maak u van streek
Met al deze onzin, die toch gewis
Van onvervalst Hollands de oorsprong is.
Dus stop ik. Nee ho, daar vergeet ik warempel
Een zeer instructief zoölogisch exempel.
Een mannetjeskat die noemt men een kater.
Hoe noemt u een mannetjes-rat? soms een rater?

Het jong van een koe wordt betiteld met kalf,
Maar dat van een gnoe spreekt men nooit van een gnalf,
Evenmin heet een kangeroekind kangoeralf.
Hiermee heb ik, geloof ik, mijn plicht gedaan,
En meen ik, dat 't gelukt is John Bull nog te slaan!

(Uit: Schermers Agenda)
R.H.B.S., Groningen

De spelling van de werkwoordsvormen

(T.K.F.) Het is mij een raadsel waarom onze officiële spellingcommissies in de laatste eeuw nog nooit eens de spelling van onze werkwoordsvormen op de helling gezet hebben. Hij wordt: **dt**, ik word: **d**, jij wordt: **dt**, word jij: **d**. Dan: men verbreedde de weg, de verbrede weg. Daar de n in het grootste deel van ons taalgebied bij de uitgang -en nooit wordt uitgesproken, heeft men - strikt genomen - voor één groep klanken bij de werkwoordsvormen maar liefst vier mogelijkheden: men bestede, men besteedge, wij besteden, wij besteedge. Zeg nu niet dat het grafisch onderscheid tussen verleden en tegenwoordige tijd noodzakelijk is; in wij **zetten** ziet men ook niet het verschil tussen de tijden.

Waarom schaft men dat gedoe niet radicaal af? Dus bij werkwoordsuitgangen een t voor een t-klank, een d voor een d-klank, geen verdubbeling. De n kan onaangetast blijven. Men krijgt dan: hij vint, ik wort, vint jij, gevolgt, hij prate (v.t.!), hij bestede (v.t.!). Ik geef direct toe dat deze spellingbeelden er in het begin heel zot en onbeholpen uitzien. maar spellen is een kwestie van wennen. Voordeel: er zouden vele, vele uren in het onderwijs vrij komen voor belangrijker zaken. Onze kinderen worden nu 'tot huilens toe' gedrild in dat dt-gedoe. Het resultaat is maar bedroevend. Ik schat dat zeker 90% van ons volk fouten in de werkwoordsvormen blijft schrijven ondanks al die uren van drildictees. (De andere 10% zijn de academici, de bezitters van M.O.-diploma's, Ulo-diploma's enz. Die spellen altijd goed...) De onderwijzers zouden dan meer aandacht kunnen besteden bijv. aan de zuivere uitspraak, de uitroeiing van alle vulgarismen in de taal, de oefening in het onvoorbereid spreken-in-het-openbaar.

Het liefst heb ik van u een nuchter, wetenschappelijk oordeel. Dus geen emotionele uitvallen tegen mij, als: taalverkrachting, barbarisering, cultuurverpesting! Men kan zich tegen dit soort 'argumenten' altijd zo moeilijk verdedigen. Mijn ervaring is dat de grote taalheren meestal met een kwinkslag deze kwestie ter zijde schuiven en inderdaad, men kan er nogal wat grapjes over maken. Maar is daarmee de zaak gediend? Spelling is toch een middel (maar dan met een strak systeem) en geen doel? M.a.w. men kan goede taal schrijven - en dat heeft O.T. ook eens beweerd! - in elke van overheidswege voorgeschreven spelling. Dus ook in een spelling waarin de werkwoorden (alléén de werkwoorden!) voorkomen zonder die plagerijen van dt en dd en tt.

(Red.) Geen kwinkslagen dus. Geen emotionele uitvallen. Maar een 'nuchter, wetenschappelijk' antwoord. Wij hebben het voor u klaar liggen. Graag zouden we eerst nog de kwestie aan onze leden voorzetten. Wie uwer voelt de inspiratie in zich opkomen?

Te of ten?

Is het te dezen of ten deze? Onze voorouders waren - helaas - niet zo precies met de naamvals-n als de voorstanders van die n ons wel eens willen doen geloven. Het grote woordenboek van het Nederlands geeft in dl. III, blz. 2479: **ten deze** en in dl. XVI, blz. 1075 ook... **te dezen!** Voor zover wij kunnen beoordelen uit onze lectuur van notariële geschriften, is ten deze meer gebruikelijk. Grammaticaal lijkt ons echter te dezen de enig juiste vorm.

Vraag

Hierachter volgt een aantal Franse woorden die in het Nederlands niet ongebruikelijk zijn. Spreekt u ze 'op z'n Frans' uit? Dus: zonder 'stomme' e of met 'stomme' e? M.a.w. type = tiep of tiepe?

Baisse, blouse, branche, code, coupe, crèche, crème, crêpe, farce, gêne, hausse, luxe, manche, mine, rouge, route, toque, touche, trance, tube, voile, douche. Er zijn er zeker nog meer. Kunt u omschrijven waarom u het ene woord wel en het andere niet met een e uitspreekt?

As het effe kan het Spaanse graan

Een blad als Onze Taal mag ook wel eens een compliment laten horen. Welnu, hier is het compliment van de maand: voor de Nederlandse vertaling van My fair Lady!

Het spel van Shaw, in de boeiende bewerking van Lerner en met de vrolijke muziek van Loewe, is een wereldsucces geworden. Jarenlang is het in de grote schouwburgen, aan beide zijden van de oceaan, gespeeld en men speelt het er nog steeds. De Nederlandse vertaling is van Hubert Janssen en Alfred Pleiter; de liedjes zijn opnieuw gedicht door Seth Gaaikema¹⁾. Maar heel, heel weinig is een 'droog' beroep als dat van een taalkundige het onderwerp van een toneelstuk, film of muziekspel. In *My fair Lady* krijgt de taalkundige eindelijk eens de heldenrol: Henry Higgins die het lieve meisje Eliza 'de vleesgeworden belediging van onze nobele moedertaal' opvoedt tot 'lady'.

Look at her - a pris'ner of the gutters;
Condemned by ev'ry syllable she utters.
By right she should be taken out and hung
For the cold-blooded murder of the English tongue.

Het wordt in het Nederlands:

Kijk haar eens, een sloerie uit de sloppen
Om zo in de gevangenis te stoppen
Voor het meest opzienbarende schandaal:
Gruwelijke poging tot moord op de taal!

De vertaling is vol grappige vondsten, spitse taalspelletjes. 'The rain in Spain stays mainly in the plain', is een oefening voor het veel geplaagde bloemenmeisje. Nederlands: 'Het Spaanse graan heeft de orkaan doorstaan', een regel die wat ons betreft spreekwoord mag worden. Het is niet zo moeilijk een Nederlandse zin te bedenken waarin een aantal dezelfde klinkers voorkomt; wel is het lastig zo'n zin te maken die in de voorgeschreven muziek past en in de verdere dialogen op de juiste manier kan worden gebruikt.

Liederenkenners twifelen wel eens aan de mogelijkheid of het Nederlands voor muziekspelen geschikt is. Welnu, de Nederlandse *My fair Lady* (de titel mag heus onvertaalbaar heten) bewijst het tegendeel. Pittige volksliedjes als ('with a little bit of luck'): **as het effe kan**. Ironische teksten als ('Why can't a woman be more like a man'): Waarom zijn de vrouwen niet net als de man? Gevoelige regels als ('I could have danced all night, and still have begged for more'): kom terug en dans met mij, al was 't tot morgen vroeg.

Nogmaals onze complimenten. Wij raden u van harte aan om - as het effe kan - de beide teksten eens met elkaar te vergelijken.

Over zinsbouw

Van het artikel over 'Gebruik en misbruik van samenstellingen', van dr. C. Kruyskamp heb ik met veel instemming kennis genomen, maar één opmerking moet mij van het hart. Dr. Kruyskamp kiest een willekeurig zinnetje uit de economische rubriek van een dagblad: 'door de werktijdverkorting blijft de stijging van de

1) *My fair Lady*, a musical play in two acts. Penguin Books nr. 1364. Idem (vertaald), Becht, Amsterdam, 4e druk.

arbeidsproductiviteit achter bij de loonstijging' en hij geeft dan als 'eenvoudiger en duidelijker' de volgende zin aan: 'door de verkorting van de werktijd neemt de produktiviteit van de arbeid minder toe dan het loon stijgt'. Het spijt mij, maar duidelijker is de bedoeling van de schrijver (in de krant) er m.i. **niet** op geworden. In de krant wordt de lezer duidelijk, dat de schrijver de stijging van de arbeidsproductiviteit in (vergelijkend) verband wil zien tot de stijging van het loon. In de zin van dr. Kruyskamp wordt 'de stijging' (van de arbeidsproductiviteit) vervangen door 'het minder toenemen'. Mijn indruk is, dat de bedoeling van de (oorspronkelijke) schrijver hierdoor minder duidelijk wordt. Zou ik - op mijn beurt - de zin van dr. Kruyskamp aldus mogen 'verbeteren'? 'Door verkorting van de werktijd blijft de stijging van de produktiviteit van de arbeid achter bij die van het loon'. Men vergelijke deze zin eens met de oorspronkelijke van de kranteman.

v.d. P.

Betreft 'mooie en lelijke talen'

Hoewel ik het grotendeels met uw betoog in september eens ben, blijft er na lezing toch een gevoel van niet-geheelbevredigd zijn, omdat de strekking niet klopt met wat ik vroeger dacht. Dit nader analyserend kom ik weer terug tot de gedachte dat er in alle talen wel speciale trekjes zijn aan te wijzen, hetzij in uitspraak, hetzij in woordenschat, die karakteristiek zijn voor die taal, en die men in sommige gevallen ook in verband zou kunnen brengen met het karakter van bepaalde personen, die een grote rol hebben gespeeld in het land.

Hoe vaak zegt men niet: dat is een 'typisch Duits' woord? In andere talen zijn ook voorbeelden te vinden. U zelf noemt enige Franse woorden. Ik wil weliswaar niet zover gaan dat ik deze koppel aan het volkskarakter, maar ze zijn toch in bepaalde toonaangevende kringen of door bepaalde omstandigheden op de voorgrond gekomen. Het zijn weer deze kringen of omstandigheden, die ook naar buiten de meeste indruk maken en die men daarom graag koppelt aan het karakter van land en volk.

Mag ik ten slotte iets aanhalen van prof. Jespersen? Deze schrijft in de inleiding van zijn boekje 'Novial' (dat is de internationale taal die hij heeft samengesteld, maar die inmiddels zich toch niet heeft kunnen handhaven tegen Esperanto en Interlingue) het volgende: Es ver ke Nivial non es tam richi kam anglum, non tam eleganti kam fransum, non tam beli kam italianum, non tam vigorosi kam germanum, non tam nuansosi kam rusum, non tam hemali kam nusen patriali lingue.

Ook in deze uitspraak voel ik een koppeling van een bepaalde karaktereigenschap met de taal.

Dr. W.N. (Amsterdam)

Academie

Academie is een zeer oud woord. Het stamt van het Griekse ἄκαδημία, Latijn: academia, oorspronkelijk de benaming van een tuin buiten Athene. Daar was een sportterrein waar Plato met zijn leerlingen te zamen placht te komen om met hen over wijsgerige vraagstukken te redetwisten. Zo ontstond de Academie van Plato en vanuit die betekenis is het tegenwoordige gebruik van het woord voor geleerd genootschap, universiteit enz. gekomen.

De tegenwoordige betekenissen zijn de volgende.

1. Genootschap ter bevordering van wetenschap, kunst en letteren; voornamelijk een genootschap of vereniging die door de overheid wordt erkend en gesteund.

Voorbeelden: de Koninklijke Ned. Academie van Wetenschappen, de Vlaamse Academie, de Academie van Beeldende Kunsten.

2. Instelling van hoger onderwijs. Oorspronkelijk een instelling waar men werd opgeleid voor één bepaald vak van wetenschap. Men treft die term nog aan in de Kon. Militaire Academie. De voorloper van de T.H. was de Delftse Academie. Later ook van de universiteit: de Amsterdamse Academie, de Academiestad Leiden. Men vergelijk hiermee: een academische opleiding, een academische graad, een academicus.

3. Het gebouw voor de instelling. Het grote woordenboek tekent hierbij aan dat men in die betekenis 'in de platte volkstaal' **het** Academie zegt. In Delft bijvoorbeeld spreken oude mensen ook nu nog van **het** school (de T.H.).

In de laatste tijd is er een neiging merkbaar om het oude begrip academie uit te breiden, beter eigenlijk: uit te hollen. 'School' is een te gewoon woord, het doet aan zitten-blijven, aan strafwerk, aan houten banken denken. Wie een school achter de rug heeft, lager of middelbaar, mag daar niet meer in terugkomen. Zo hebben we opgetekend: **kappersacademie** en zeer recent **Eerste Nederlandse Show-Academie!** Op deze laatste school wordt de kunst van het cabaret gedoceerd. Zonder twijfel een nuttige zaak, maar wij vragen ons af of hier het woord academie niet verregaand misbruikt wordt. Woorden komen, verdwijnen, worden breder of smaller in betekenis: gewone taalverschijnselen van alle tijden. Afgesleten woorden zijn onbruikbaar, ze moeten een nieuw verjef krijgen: de leraar wordt de docent, de gemeente Amsterdam vroeg onlangs per advertentie zelfs een onderwijzer die een **remedial teacher** moest zijn (wat is dat eigenlijk?). De nuchtere taalwaarnemer, de woordenboekmaker registreert de nieuwe en oude woorden met hun nieuwe en oude betekenissen. Wij zouden met het nieuwe begrip Academie ook vrede kunnen hebben, maar op een of andere manier staat ons dat nieuwe gebruik tegen. Het lijkt ons zo'n ijdel gepronk te zijn met een mooi onbegrepen woord. Het woord moest eigenlijk wettelijk beschermd zijn.

Modewoord

Iemand vraagt ons (al een hele tijd lang...) dringend een lijst 'modewoorden in het Nederlands' om ze te gebruiken voor zijn lessen in stijl. 'Ik wil ze bij mijn leerlingen uitroeien', zegt hij. We voelen de neiging om het verzoek geheel af te wijzen. Smaken verschillen nu eenmaal; waar de een een hekel aan heeft, kan de ander bewonderen. En het is wel duidelijk dat verscheidene van onze doodgewone woorden en uitdrukkingen, waarin geen mens meer iets nieuws of aanstellerigs ziet, ook lang geleden 'modewoorden' zijn geweest. Overigens: wat is een modewoord?

In Muttersprache (1959, 169) vonden we de volgende omschrijving. 'Mode is wat de geest van de tijd omhult, wat hem ook uiterlijk doet herkennen, zijn zichtbaar teken, zijn gewaad dat iedereen begeert die wil over-

eenstemmen met het jachtende leven van nu, met het onvermijdelijke waar maar weinigen afstand van willen doen of waaraan ze zich onderwerpen, bewust of onbewust. Men spreekt van de tyrannie van de mode en duidt daarmee een macht aan waartegen men zich slechts met moeite en pijn kan verzetten.

Deze tyrannie kunnen we goed aan het modewoord zien. Niet vaak weten we waar het vandaan komt; het is er opeens, het gaat rond, is algemeen in gebruik, hetzij in de gesproken taal, hetzij in de geschreven taal, van de hoogste filosofie af tot de laagste, goedkope snertroman. Meestal bedoelen we met 'modewoord' een of andere vervelende, waardeloze uitdrukking die we in verzorgde stijl liever moeten vermijden. Toch geloven we dat men met dat oordeel moet oppassen. Het modewoord behoeft niet onvoorwaardelijk slecht te zijn; het kan zelfs goed zijn als het een juist en gelukkig gevonden benaming voor een gebeurtenis, een toestand of een voorwerp is. Dan wordt het modewoord spoedig in de bestaande woordenschat voorgoed opgenomen en blijft verder leven zonder dat het aan een mode herinnert.

We wagen het erop een paar modewoorden te noemen. Het is maar een greep, min of meer toevallig, niet eens alfabetisch geordend. Ieder die de lust ertoe in zich voelt ontbranden, mag ons vellen vol modewoorden, moderne clichés sturen.

reëel	- wel een reële kerel; een reëel voorstel; we zoeken naar een reële oplossing; een reële prijs.
spelen	- we moeten dat anders spelen; we hadden het kunnen bereiken, als we het niet zo gespeeld hadden; hoe zullen we dit spelen?
boodschap	- dat toneelstuk heeft geen enkele boodschap.
uit de (grond)verf	- de boodschap van dat artikel komt niet uit de verf; de plannen komen niet uit de grondverf.
communicatie	- de intermenselijke communicatie van deze tijd.
pak weg	- er waren pak weg 400 deelnemers.
ergens	- ergens is die gedachte wel goed.
bepaald(elijk)	- ik geloof daar bepaaldelijk niet in.
opbrengen	- moed opbrengen; durf opbrengen; dat kan ze niet opbrengen.
sector, vlak	- in de administratieve sector; in het recreatieve vlak.
positief	- een positieve instelling tegenover al die dingen hebben.
problematiek	- de huidige problematiek.
concreet	- concrete voorbeelden; concrete maatregelen.

situatie	- de concrete conflictsituatie.
technisch	- tijdtechnisch is het onmogelijk.
het is (namelijk) zo dat	- het is namelijk zo dat ik niet kom.
hanteren	- een vraagstuk hanteren.
benaderen	- hoe zullen we deze moeilijkheid benaren?
niveau	- besprekingen op hoog niveau.
oriënteren	- we moeten ons eerst nader oriënteren.
contact	- contact zoeken; contact opnemen.

Verder een grote menigte Engelse en half-Engelse woorden als: **clever** (een **clevere** vent), **keen** (daar zijn we keen op), **happy** (zijn we bepaaldelijk happy mee), **head ache** (je krijgt er een head ache van), **impact** (het gaat om de impact als je 't maar weet), **feature** (een van die aardige features).

U vraagt

en wij kijken voor u in het woordenboek om te zien of het erin staat. Maar wat u vraagt, staat er meestal niet in, anders had u het niet gevraagd. □ Zo: *story*. Dat staat wel in een Engels woordenboek. Het komt in het moderne Nederlands voor in de betekenis van het ouderwetse intrige, dat in het Frans intrigue is: de verwikkeling, handeling, het verhaal van een roman, toneelstuk e.d. Voorbeeld: '... daar zij een taalkunstenares was en het verhaaltje, de *story* van haar boeken eigenlijk heel dun is.' (De Tijd, 29-11-61) □ Van Dale niet kwalijk nemen dat het niet erin staat. Dit prachtige boek heeft dit jaar de achtste druk gehaald, geheel opnieuw bewerkt en zeer vermeerderd. Dr. C. Kruyskamp, de geestelijke vader van ons aller Van Dale, verdient alle hulde. □ De Engelse luchtkussen-veerpont 'Hovercraft' is in een krant vertaald met *zweeftuig*. Mooi zo. Iemand had schampschip voorgesteld (ook mooi) maar - zegt hij - dit zal wel met een schimpscheut worden verworpen. □ De oorsprong van *bamboe*-gordijn? Vermoedelijk analogie: ijzeren gordijn. Maar wie is dáár eigenlijk mee begonnen? Niet met het smeden van het ding maar van het woord. □ Toi, toi, toi zou komen van ptoi, ptoi, ptoi, een spuwende lipbeweging die afwerende of bezwerende kracht moet hebben, gelijk het driemaal afkloppen. Wij kunnen echt niet achterhalen of dat nu wel waar is. Maar beter één verklaring dan geen. □ Bakker zei (O.T. juni '61): 'Als de ballpoint goedkoper wordt, moge hij *balpen* heten.' Maar Bakker is abuis, zegt een kenner van deze schrijfstiften. De vertaling van ball is in dit geval kogel (vgl. Kugelschreiber). Dus *kogelpen*. De Stichting voor het onderwijs in de vakbekwaamheid als kantoorboekhandelaar leert haar cursisten dat de vakterm voor ballpoint *kogelpen* is. □ In 1960 heeft de Nederlandse kantoorboekhandel voor bijna vijf miljoen gulden aan kogelpennen verkocht. Onder die naam! Dat het publiek het nu nog niet weet, is dus niet de schuld van de handelaren. □ *Baan*, zegt een Brabander, is geen germanisme. Het woord is (als naam voor de wegverbinding tussen dorpen of steden) al heel oud. Tilburg heeft van oudsher de Gilzerbaan. Het WNT tekent in 1898 bij baan als weg aan: 'verouderd in de algemeene taal, maar gewestelijk nog in gebruik voor: de groote weg.' Het moet ons toch nog van het hart dat wij niet kunnen wennen aan de taal van de automannen die in Duitsland over de Autobahn suizen; thuisgekomen scheppen ze op over hun stoer uithoudingsvermogen op de autobaan die bij ons de autoweg is. □ De post gebruikt een stempel Borculo *Gld*. Waar is dan dat ándere Borculo? □ 'Waar is eigenlijk de moeilijkheid gelegen in het vinden van straatnamen?

De steden breiden zich niet uit over watervlakten, maar over zeer oude gebieden die wemelen van echte, ware (heerlijke) en alleszins oorspronkelijke benamingen, die intussen de enige aantrekkelijkheid uitmaken van het kadaster en de stafkaart.’

□ Zo is het. Maar wemelen is wel wat overdreven. Er kunnen tien straten komen in een zeer oud gebied met maar één echte, ware enz. naam. □ Men *is* moeten gaan. Nee, men *heeft* moeten gaan. Moeten moet hebben hebben. Bij gaan past zijn, maar daarom hoeft moeten niet zijn recht op hebben te verliezen. We *hebben* op deze kwestie wel eens meer moeten terugkomen. □ *Zelfingenomenheid* is een goed Nederlands woord en geen ‘belabberd germanisme’, zoals een ijverige zuiveraar beweert. Van Dale kent tientallen zelf-woorden; zijn voorbeeld luidt: ‘typerend voor de zelfingenomene is zijn volslagen gebrek aan zelfkritiek.’ □ Dit was een dik jaar van - kijkt u maar links onder - zeventig bladzijden. Zeventig bladzijden hebben u geërgerd, verrukt of verveeld. Het was de moeite van de moeite en van het geld waard, geloven wij met burgerlijke zelfingenomenheid. Het ga u en ons het komende jaar goed.